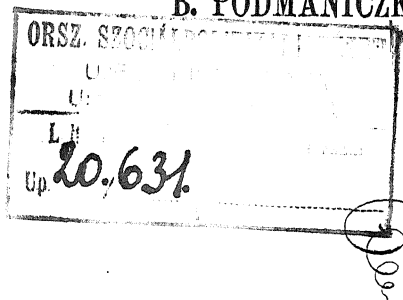


ÚTI NAPLÓMBÓL.

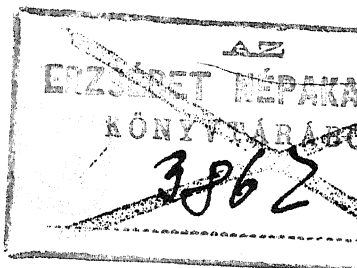
IRTA

369,

B. PODMANICZKY FRIGYES.



PESTEN.



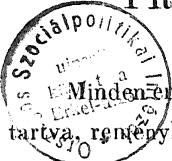
IRODALMI INTÉZET.

1853.

510597



PRÓNAY JÓSEFNEK.



Minden ember tegyen annyit, a mennyit bir. — Ezt tartva, reményilem, tudni fogod, mi volt czélom, midőn e lapokat a közönségnek általadtam. — E szerény munkámat neked ajánlom, mert te láttad velem együtt mindazokat, mellyeket itt leírni igyekeztem. — Hiszem, hogy elolvasása néhány kellemes órát szerzend; mert fiatal korunk egyik legkellemesebb szakát fogja eléd tüntetni.

Aszódon, január 27-kén 1853.

B. P. F.



Stettin. — Swinemünde. — Tengeri út. — Riga. — Reval.
Kronstadt. — Pétervár. — Nevszki-Prospect.

1845-dik augusztus 17-kén néhány barátim s nagy zápor eső kíséretében kocsizánk az indó-udvarra, hogy néhány percz múlva végbúcsút mondjunk a nekem olly kedves porosz fővárosnak. — Midőn ezt mondom, akaratlanul fölélednek elmémben mind azon vádak, mellyekkel nem egy utazó barátom részéről terheltetett Berlin. Annak okát, hogy sok fiatal unatkozik ott, egyedül abban keresem, mert teljes ismeretség hiányában, nem volt ki vezesse őket. Annál nagyobb örömöm, midőn e féltett háztömeget egész elégedettséggel tudom oda hagyni: sokat köszönve e részben a német fiatalok szivességének s enkönyyműségemnek, mellynél fogva bárhol is jóízűen tudok mulatni.

Alig ültem a gőzkocsin, elbúcsuzván örökre talán néhány szép kék szemtől, alig tette meg ördögi gépezetünk vég füttyentéseit, s már elmém felejtve mindent, mit átéltem néhány havi külföldön való létem alatt, a jövő képeivel foglalkodott. — Oroszország útam első állapotadási pontja;

s ki tudná közönös érzelemmel oda irányozni lépteit, hol az eredetiségek tág mezőt engednek bújázkodásainknak; hol az ébredés bölcsője még mindig ringattatik, elaltatandó talán még egyszer a már ébredni akaró csecsemőt; hol azon térek szemlélhetők, mellyeken a XIX. század leghatalmasabb fia mindenét elveszté, kivéve helyét a történetek lapjain. Örömmel visszaképzelm magam a nagyszerű Pétervárába, a híres szigetekre, örömmel a régi Moszkvába, az ő s tekintélyes Kremelbe; — s mégis valahányszor hosszabb időre engedem át magam orosz képzelődésimnek, mindannyiszor kis rettegés fogott el. Ki az orosz birodalomról nyilvánított különféle színezetű birálatokat összeveti, s nem felejtí azt, mit naponként hall a titok ama rémes országáról, ezt megengedhetőnek, sőt természetesnek fogja találni.

E tünődésemből felzavart angerműndei állomásunk, hol nagy embertömeg, csinos vasárnapi öltönyben volt egybegyűlve, mellynek legnagyobb része kirándulásából akart visszatérni Berlinbe. Néhány percz múlva megérkezett a stettini kocsivonal, s nagy öröömre néhány Dániából érkező magyar barátim, kik meglelégedéssel szólottak újtokról; alig mondtak azonban valamit is, midőn kongani kezd a harang s én ülésembe vetve magam, búcsuztam tőlök. — Csak most vettem észre ugyszólván, hogy isten kegyelméből ismét szokott társaságomba jutottam: csupa vénasszony ült velem; néhányan közölök gazdaságból kis unokáikat is magokkal hurezolván. Utazásom közben alig emlékszem

valamelly csinos képre velem ugyanazon kocsiban. — Most egy velem szemközt ülő porosz tisztecske vala azon egyetlen férfi, pajtásomat s engem kivéve. Mi veszedelmes képeket csinált női társaságunk, midőn a barbár triumviratus néhány szivar fogyasztásához fogott.

Esteledni kezdte, midőn Stettinben, a Hotel de Prusse-be érkezénk. Örvendettünk, hogy a temérdek érkező vendégek daczára is jó szobát kaphatánk még; nemsokára átlépjük a jó fogadót s kisebb kényelmek határait, — addig is élvezni akartuk dúsan, a majdan hiányzandókat. Még ugyanazon estve szép holdvilágnál, kísétálánk a város előtt fekvő dombra, honnan pompás estvélyi tájkép nyílt meg az élénk városra, s a még élénkebb kikötőre. Az árbocz-erdő, a temérdek zászló és kötél-létrák, a habok egyforma csendes csapkodása, a víg hajóslegények távolból hallatszó dallamai s a hold tiszta ezüst fényű világa, nagyszerűen szép képet alkotának, annál kedvesebbet, mert a szép estvélyi tájkép a ritkább jelenetek közé tartozik.

Stettin Poroszhon második kereskedő városa. Dombon fekszik, utczái, néhányat kivéve, szűkek, újabb házai csinos modorúak, de felette magasak; kövezete rozsz. Legérdekesebb része mindenesetre az élénk kikötő, hol temérdek hajó áll a világ minden részéből. Mi kedves jelenet a dolog közben daloló hajóslegények! E nép, ugylátszik, gondot nem ismer, a munka neki inkább időtöltés, mintsem kellemtelen foglalkodás, az ének az, mi nélkül el nem lehetnek. A várost környező fasorok jó rendben tartvák: nagy győ-

nyör ott a tiszta levegőt élvezni, néhány lépés által megmenekedve a város gőzös légköréből. Ilyenkor akaratlanul Pestünk emléke tűnik fel bennem, hol, hogy a porfellegekiszorítótömkelegéből szabadulhassunk, hosszú fárasztó utat vagyunk kénytelenek tenni: pedig mi sok helyünk volna még néhány fák ültetésére! mi sok port lehetne viszont ezek által zsarnokilag féken tartani!

Egy napi mulatás után hajót keresénk Svinemündébe, hogy ott lessük meg a Lübeckből érkező gőzöst, azon folytatandók útunkat Riga felé. — Nagy hanyagságnak tartom, hogy Porosz- és Oroszország között nincs rendes vízi közlekedés postagőzösök által. A két birodalom közötti szoros viszony miért nem létezik ott, hol annyi útas és honpolgár élvezhetné annak hasznát? — Most, ha Némethon e részéből tengeren akarunk Oroszországba utazni, mindég attól függ tervünk, mikor érkezik a Lübecki hajó Svinemündébe, hogy néhány percznyi mulatás után tovább siessen.

Az Odera Stettinen túl nem széles, de mély, miért is a folyó nagyságához képest felette nagy hajók járhatják minden veszély nélkül. Balpartja domblánczozatot képez, melly friss zöld bokraival s berkeivel kedveskedik a szemnek. A dombok alján csinos halászlakok állanak, egymástól nem nagy távolságban. — A millyen kedves a hal, éppen olly kellemetlen a jobb part, valódi tiszai jellemű vizenyős lapály; látszanak a sokszoros vizáradások s vizállások maradványai.

Társaságunk nem volt érdekes, kivéve egy művelt fiatal porosz tisztet, kivel igen jól mulattam, s egy vén dörögös urat, ki a nem épen legszebb idő- s utazóruháinak daczára is, nyakán billegteté széles piros szalagon a veres sasrend nem tudom hányadik osztályú keresztjét. Ha tovább élünk Poroszhonban, már nem tűnik fel annyira, hogy mindenkinek van keresztje, még pedig mennyi! s hogy azokat mindég akármi alkalomnál fogva hordják. Példabeszéddé vált: nehezebb keresztet nem kapni, mint üdvözülni.

Kibontakozva a hajók hosszú sorából, a nagy Haffba érénk, mely nem annyira tónak, mint inkább tengeröblnek mondható. — Szél támadván, a habjárás meglehetősen nagy volt, s hajónk kevésbé hintázott. Épen az ebédlőben ültem s gyomromat erősítém; midőn az első ringatást érzém, azonnal annyira megborzadtam, félvén a tengeri betegségtől, hogy odahagyva jó beefsteakemet, cognac után kiáltoztam mit jó ellenszernék hallottam volt mondani. Erősbülve mentem fel a hajó födelére s örömmel néztem a habok s hajónk egyforma hosszas ringásait. Ez annál inkább kedves volt nekem, mert már tengeri jelenethez hasonlított, következőleg kicsinyben nyújtá azt, mit nagyban a tenger. Mindamellet, hogy a mozgás valóban csekély volt, nem hiányoztak tengeri jelenetek, mert midőn hajónk közepére mentem volna, akkor láttam csak, mi sok betegeink vannak, többnyire mind nők, kik szánakozásra méltó kínokat szenvedtek. A keresztes vitéz egész családja, őt magát ki-

véve, a szenvedők között volt. Kis idő múlva felette nevetéséges jelenet vitorita fel bennünket. Egy addig az ebédlőteremben szundikáló bull-dog nagy nehezen felmász az ingó lépcsőzeten, s az egész társaság előtt minden tartózkodás nélkül, a tengeri nyavalyának adja legkellemetlenebb jeleit. Szegény eb, nem foghatta meg, mi történik vele; eszevesztettként szaladgált ide s tova, szörnyen reszketett. E kaczajra készítő jelenet, sokkal jobb hatással volt a betegekre, mint mindenféle szagos vizek és erősítő szerek. Két órai nyugtalan menetel után ismét az Odera medrébe bocsátkozánk, s ezután nyugalom lőn hajónkon, mindenki felüdült, s délután hat órakor ép testtel s vig kedvvel érkezénk Svinemünde élénk kikötőjébe. Ez utolsó német állomásunk.

Alig hogy podgyászzommal rendben voltam, azonnal a tengert keresém fel. Mennyire örültem, midőn meglehetőes távolságból már hallottam a habok zugását. A hold vig arczot mutatott, hogy megvilágítsa a természet nagyszerű játékát; körülöttünk csend uralkodott; az egyformaság legszomorúbb térein, futóhomokos lapályon állottunk, a távolban csillagokként fénylettek a világító tornyok s a habok hófehér csúcsai; semmi sem zavará meg a borzalmas csendet, mint az előttünk megtörő habok zúgása. Midőn illy jelenetek tanúi vagyunk, akaratlanul komoly érzés lepi meg valónkat, akaratlanul azt csodáljuk s imádjuk, ki egyedül bir hasonszerűket teremteni, előidézni.

Estve vacsoránál a fürdői társaság legnagyobb részét láttam. Egy érdekes képre vagy alakra sem akadtam; ugy

látszik, a porosz álladalom minden zugaiból összegyűjtötték a női nem legrútabb példányait, hogy a tengeri víz mossa széppé arczaikat. Szomorú — de mindeddig e gyógy módnak sikerét nem láttam! Soha nagyobb terhemre nem volt az együttebédlés — *table d'hôte* — szokása, mint épen itt; másfél óra hosszat érdektelen, sokszor kellemetlen emberek között ülni, meglehetősen rosszat enni, nem ritkán éhesen felkelni, ez azon híres ebédek programja. A németek hő tisztelői e zsarnok szokásnak, mert hiszen 10-féle étkek közt választhatnak, — tudni való, hogy ritka németnek van fogalma a jó ebédről; csak sokféle legyen, — ez nagy uras és jó ízű is: egy órakor kezdik s fél háromra végzik.

Svinemünde félszigeten fekszik, éjszak felől a tenger, s keletdél felől az Odera habjai mossák partjait; a város maga csekély még most; a mindinkább emelkedő kereskedelem s fürdői vendégeinek növekedő száma, emeltyűi.

Egy porosz ismerősünk, kit a vendégek közt találtunk, sokat beszélt egy közellevő hegyről, honnan isteni kilátás nyílik, ugymond, mindenfelé. — Kocsit fogadánk s egy órai lassú, homokos útoni haladás után elértük a Goldent. E kis homokdombról csinos a kilátás az előttünk elterülő városra s kikötőre. Balra a kis Haff nyugtalan vize látszik, lábaink alatt elterülő fenyűerdők s néhány közelfekvő rétek friszöldje egészítik ki a tájképet. E kis dombot h e g y n e k nevezik; általában a lapályos éjszaki német honban minden domblánczozatot, mint szép vidéket, Svájcnak, min-

den kis partot, honnan a közel fekvő pontokra kilátás van, hegynek czímeznek; — nem csuda, mert egész közép s éjszaki Németország legmagasabb pontja a Brocken, s ez is csak alig 3000 láb.

Svinemündétől éjszak-keletre, hosszú kőgát nyúlik a tengerbe, a kikötőt a szélvészek veszélyétől védő. E gát vég csúcsán emelkedik a világítótorony, az érkező hajók utbaigazítója s nem ritkán megmentője. E pontot különösen szerettem; mert két oldalról a folytonos szelek miatt nyugtalan tenger mintegy elnyelni látszott a kis csúcsot, melly óriási nyugalommal daczol minden új rohammal. E gát nem csak felette hasznos, de valóban nagyszerű munka is. Felépítése 2,500,090 tallérba került, s ez egyedül birta biztos kikötővé alakítani Svinemündét. Visszatérvén kirándulásunkból, kis csónakunk a mérges habok által ide s tova hanyattatott; e szokatlan nagy s veszélyesnek látszó mozgás, társaságunk női személyzetét nem csekély ijedségbe ejté.

Mindenki ismeri azon kinos érzést, melly gyötör bennünket, midőn az, mit várunk, elkésik; midőn még nem látott barátot lesünk a gőzhajó érkezévével s csalódunk e kedves reményünkben; midőn szép szemekkel vélünk találkozhatni az ördöngős gőzkocsi megállapodásakor, s azok helyett tekintélyes matrónák szállanak ki. Hasonló volt helyzetünk, midőn 24 óra hosszat kis podgyászunkon pihenve, a kikötőben lestük a Dűna nevű rigai gőzös érkezését. Megjelenvén végre, örömrivalgásokkal fogadtatott. Mé-

hekként, ki kisebb ki nagyobb podgyással sieténk a gőzös kas felé, mindenkinek rossz kedve volt, mert hosszas várakozás izgatja az idegeket s fáraszt. Jegyet akarván váltani, előmutatám útleveletem. Feleletül azt nyерém: mennék a városba az orosz consulhoz s ott irassam be nevemet, míg ez meg nem történt, addig nem indulhatok. Néhány magyar, kedélyemet csillapító kifakadás után, csakugyan nem maradt más hátra, mint visszatérni. Miután útlevelem annyi látomásozással el volt látva, mennyi arra nézve szükséges, hogy becsületes embernek tartassam Oroszország határin, jegyet kaptam, s most már nyugodtan vártam indulásunk perczét.

Hajónk a rigai kereskedelmi társaság tulajdona, csak 80-lőerejű volt. A hátulsó rész az első hely vendégeinek sétatérül, az alsó terem ét- és hálószobául szolgált. Ez tengeri úton a legszükségesebb elemeknek mi veszedelmes összeillesztése, mindenki tudhatja, ki hajón nyugtalan tengert tapasztalt. A hálólhelyek (Coje) egymásfelett álló nagy ládákhoz hasonlítottak; nyílt oldalaik nem épen kényelmes bemenetelt képeztek. A hajó előrése ugyanazon elvek szerint a második hely vendégeinek volt szentelve. Kapitányunk, legényeink németek, szolgálatunk felette pontos s nem épen tulzottan drága.

Erős szél támadván, tornyosúl ni kezdének a habok. Ezen különben szép látványnak reám nézve szomorú következménye volt; mert alig félórai menetel után annyira rosszul lettem, hogy tüstént kénytelen voltam, odahagyva

a társaságot, a hajó tetejére menekedni. Ott nagy örömömre már két szenvedőt találtam, — első még sem szerettem volna lenni. A tengeri betegségnél iszonyúbb érzést alig lehet képzelni. Kínos és undorító testi szenvedések által a közönyösség örvényébe döntetünk; nem vagyunk képesek eszmélni, akarni vagy nem akarni; ott maradunk a hová a hajó lökései vetnek, s legyen bármi rideg idő, elkínzott testünkre a legkisebb behatást sem gyakorolja.

A kis teremben 32 ágyban 30 beteg útas hevert; fél óra mulva két pinczér volt rendelve szolgálatunkra; majd ez, majd amaz kiáltott viz, thea, égett bor után. Néhányan közölünk iszonyúan káromkodtak, míg mások nyögések által tudatták szenvedéseiket; ugylátszott, mintha azon képzelődésben voltak volna lázok közepett, hogy az utolsó itéletnapja most érkezett vétkes földtekénkre. Sokszor a habok lökései annyira növekedtek, hogy még a hajón szolgálók sem birtak ellentállani a tántorgásnak. Ekkor findza, üveg, szóval minden, mi kezökben volt, a földre hullott, s illyenkor az általános rendetlenség és zavar tetőpontját érte.

E borzasztó állapotban maradtam 24 óra hosszat. Csak egy volt közöttünk, ki nálamnál tovább sinlődött. Kijózanodva végre fölmentem a fedélre. Mi jót tettek a nyugott tenger, a nap tiszta fénye. Öröm-ittasan csudáltam a végtelenig terjedő vitztükört s a madarak röpdéseit árbocz-erdők között. Az üdülő betegek mind kün ültek s mind-egyikök mesélt valamit a mult éjről. Ki odaesett, nem ügyelvén eléggé tántorgó testére, kit a hajó tetejére felcsap-

dosó hullámok fürösztöttek akaratja ellen ; szóval mindenki akart kínos s kellemetlen állapotjának némi érdekes színt kölcsönözni , közbeszótt kis kalandok által. — Leginkább bosszankodott egy német fiatal orvos , ki beútafván a fél világot , soha tengeri beteg nem lett , csak a keleti tenger ismerteté meg e híres nyavalyával , — e tenger kiterjedése nem lévén felette nagy , felizgatott habjai inkább haintják , mintsem hintáztatják a hajót , s innen származik a tengerészek szerint , veszedelmes híre.

Társaságunk nem volt érdektelen ; a világ minden részéből egybesereglettek , bámulandók a czárok fővárosát. Mindenki az orosz birodalom szokásai- s törvényeiről szólt ; különös nagy figyelmet fordítottak az útlevél-rendszerre , mert ez ha jó , nagy kényelem , ha rossz , a kínok legnagyobbika az utazóra nézve. — Minden honfi nagy tüzzel védé szülőföldjét ; a havannai a szivar- s dohánykereskedését fejtegette ; a német a szövetséges birodalomról , elszaggatott népének majdan bekövetkezendő egyesítéséről ; az amerikai a szabad institutiokról ; a franczia a világ fővárosáról beszélt szüntelen. Érdekes viták tanúi voltunk kivált midőn a szivar honfia , fővárosát Párisval kezdé egybe hasonlítani.

Meleg nyári időt élvezénk a hosszas fergeteg után , köpeny , vagy felső ruha nélkül a szabadban ebédelheténk. Ebédről lévén szó , mondhatok talán valamit a hajón divatozó életmódról. Hét óra után szoktak kelni az utazók ; nyolczkor kávé nyujtatik ; ezután séta a födelen ; tizenegy

órákor megkondul a reggelihez hívó harang; ilyenkor thea, hús, tojás, vaj kapható; 4 után hosszas ebéd; estve felé thea, 10 óra előtt a reggelihez hasonló vacsora. — Most, midőn ezt írom, alig hihetem, hogy voltak napok, mikor olly sokat birtam enni: a tengeri levegő emésztő hatása képes egyedül felizgatni annyira étvágyunkat.

A vizeni egyforma s változékonyság nélküli élet nekem hosszabb idő után ép nem kellemes. Az emberi természet újat s ismét újat kíván, különben a műveltség legnagyobb ellene, az unalom, kezdi környezni az embert. Megvallom, csodálom, hogy lehetnek emberek, kik legnagyobb örömmel s érdeklélssel töltik el egész éltöket a tengeren. Igaz ugyan, hogy szép megküzdeni olly erővel, melly legyőzhetetlennek látszik: de valódi tetterőnek küzdés után a hosszas pihenés, unalmassá válik.

Különös érzés, midőn napok óta égnél s viznél egyebet nem látván, egyszerre száraz földet pillantunk meg. Eleinte a délibáb tündéries játékára emlékeztet az, míg közelebb érvén, mindinkább kitűnik a szeretett valóság. — Negyedik nap értünk a rigai tengeröbölbe, melly néhány mérföld szélességű; estefelé pedig egy a Duna kifolyását őrző kis erősség előtt veténk horgonyt. A tiszta nyári estve s szerencsésen bevégzett tengeri út, mindenkinek jó kedvet szerze, pedig nem igen kedves hír volt az, hogy 4 órákor leszünk kénytelenek fölkelni; mert beérvén a nagy kikötőbe, azonnal jönnek a határ-tisztek. Másnap ébredésemkor ismét állott hajónk s az egész társaság kíváncsian várta az

épen érkező hivatalnokokat. Mogol tekintetű s rongyos evezőlegényeiket első pillanatra szánakozásra méltó gályaraboknak tartottuk; csodálkozánk, midőn bennök sorhajókatonákra ismertünk, — nyomorultabb külsejű lényeket még soha nem láttam; arczvonásaik kevesbet jelentők egy komondoréinál, mozdulataik, tekinteteik az otromba vadállatéi. Óranegyed alatt sáskaseregként lepte meg hajónkat 18 mindenféle rangú s öltönyű tiszt. Általvevén a kapitánytól az útleveleket, azokat vizsgálni s fordítgatni kezdék. Reám kerülvén a sor, azt kérdék hol lakom? s útamnak mi célja? Erre azt adván feleletül: mulatság, ők magok is mosolygának, mert ritkán van szerencsájök hallani, hogy mulatni megy valaki zordon hazájokba. — Három hosszú s unalmas órákig tartott az útlevelek vizsgálata; végre a 18 tiszt közül 16 elevezett, kettő közöttünk maradt, hogy semmiféle, talán vám alá esendő portéka el ne sikkasztassék; félórai haladás után Riga volt szemeink előtt.

Hajónk alig állapotodott meg, s már is több zöld egyenruhás elhízott vámtiszt érkezett. Ezek annyira szivesek voltak, hogy csodálkoztam, miért beszél mindenki az orosz vámrendszer ellen: mert a tiltott portékára nézve elnézőbbek, mint Osztrákország határai. A kutatás rövid ideig tartott s csak felületes volt. Siettem száraz földre; nem épen kellemesen fogadtattam a rigai lazzaronik felém tóduló serege által. Végre sikerült alkuralépni; bérkocsik hiánya miattgyalog indulánk. Útközben kellemetlenül lepettünk meg szűk, szoros utcák, rossz kövezet s végtére tisztátlan fogadó által.

Riga Oroszország második tengeri városa, mind a mellett, hogy most csak árnyéka lebeg felette a régi hatalomnak, nagyságnak: 1200-ra esik első telepítése. Későbbben különösen mint hanza város szerepelt. 1710 óta orosz hatóság alatt van, minek következtében sínlik a német, s lábra kap az orosz elem. Kereskedelmi tekintetben, kivitele 20 millio rubellel felülhaladja bevitelét. — A nyers anyagok, mellyek kivitetnek: kendermag, len, fa, buza stb. E termékek a Dűna felsőbb vidékeiből, nehézkés fabárcákön szállittatnak le, mellyek szétbontatván, őlfa vagy építőfa gyanánt adatnak el. — Az utolsó évben a rigai kikötőbe érkezett hajók száma 1522-re, a kiindultaké 1483-ra ment, mellyeknek fele angoloké. A folyamon járó bárkák száma évenként 4500-ra, az azokon szállított árúk értéke 27 millionyi papiros rubelre, a Dűna-hajókázás által foglalatosságot nyerő emberek száma pedig 82 ezerre becsülhető.

Társadalmi tekintetben e város gyűlpontja a lieflandi földbirtokos osztálynak. Ezek néhányát volt szerencsém látni. Durva faragatlan külsejűek; bő kabátba burkolt tisztátlan orosz cselédek, egész nap uraik szobáinak ajtajában ülve, pipázva lesték parancsaikat.

A rigai színház épületje középyszerű, de belseje és a díszitmények annyira elhagyott állapotban vannak s a benne szereplők oly ügyetlenek, hogy az egész szatirája inkább egy színháznak, mint sem valóban az. A város maga felette piszkos, pedig utczái annyira keskenyek, hogy könnyű volna tisztán tartani. A kellemetlen bűz, por és rossz köve-

zet, majdnem lehetlenné teszik az utczákon sétálást. Különösen iszonyodtam a Dűna partjaitól; az arasznyira fekvő szemét és por felülmulnak mindent, mit e részben láttam.

A külvárosok utcái kövezetlenek; a házak fából építvők. Ezek különösen kellemetlen külsejűek, mert vagy pusztán hagyják az egymásra rakott fenyő szálakat, mi nagyon idétlen s mogorva tekintetű, vagy setét sárga-, vagy veres festékekkel mázolják be, mi még ennél is kellemetlenebb és izléstelenebb.

A belváros kellemetlenségeiért valamennyire kárpótlást nyertem a vár falain kívül fekvő, nagyszerű s tisztán tartott angol kert hűsében. Alig van kellemesebb érzés, mint nyomasztó városi légből a szabad természetbe juthatni, s lábat rontó, kedvünket semmisítő kövezetről pázsintra rakhatni lábainkat. E nagy kertnek egy rigai polgár volt alapítója; mostan élő társai becsülik alapítványát és sokat tesznek nagyobbítására és kerítésére.

Riga századok előtt körülkerítettven az ellenség által, nagy éhséget állott ki. — A szerencsésen s nagy sikerrel végbevitt hőstettők emlékére évenként népünnep tartatik Hunger Kummer név alatt. Épen ott létünk alatt ünnepeztetvén e nap, hemzsegett a nép a város előtti téreken és kertekben, evéssel, ivással és sétálással mulatván. A katonai zenekarok messze hallatszókótáit kivéve, semmi sem szakasztá félbe az általános csendet s nyugalmat. A hálóruhás hosszú szakállú éjszakaiak csoportjai csak néha zavartattak méla merengéseikben néhány ittas matróz rendet-

lenkedései által. — Nagy réten pózna volt felállítva s csúcsán díj annak számára, ki első eléri. Az utczai gyerkőczök ugyan csak iramlottak; nem csekély bajba s verekedésbe került a versenynek megkezdése, mert egy sem akart a másiknak elsőbbséget engedni, míg közbe nem szólott a rendőrségi szolga, tudokra adván ütlegek által, hogy erős kar lebeg felettök, megbüntetendő a kihágókat. Éjfélíg maradt a nép együtt csendesen; minden zaj vagy kurjongatások nélkül oszlott el. Alig képzelhető, hogy ott, hol több ezernyi ember van együtt, csend lehessen, pedig orosz nép-ünnepen ez így van; ott épen az a mulatság, ha az ember hallgat, mert a beszéd, helyes oknál fogva, mindenkor veszélyes valaminek tartatik.

Örömmel néztem az orosz fogatokat. Erős villába fogott lovaik nyíl-sebességgel ügetnek. Ez annyira sebes némelyiknél, hogy szinte attól lehet tartani, hogy a kis hintó (droski) elmarad urával együtt. A nemes orosz lóban sok tűz van, ereiben eleven vér foly; alkotását nem szeretem, mert lábaik a test nagyságához képest felette hosszúak, vállaik keskenyek, a test hátulsó része szűk: annál kitünőbb a hosszú deli alkotású nyak és kicsiny fej. — A ló-tartás mennyire olcsó, onnan következtetem, hogy majd minden jobb módu polgárnak van lova s kocsija. Négylovas fogatokat ritkán láttam: csak bizonyos osztálynak jutott az előjog négy lovon járhatni; kik tartoznak azok sorába s mi tulajdonok vagy érdemek képesítik arra, megvallom, nem tudom.

Útlevelem kezemben van, minden pillanatban indulhatok Pétervár felé. Bécsi útleveletem, miután Rigában három láttomásozással megtoldották s egészítették volna, most elteszem, s majd csak akkor fogom ismét használni, ha elhagyom az orosz birodalom határait. — Most néhány ezüst rubelért Pétervárig adtak útlevelet, onnan mennyi pénzért eresztenek tovább, nem tudom. — A mennyire ítélhetek a tapasztaltakból és látottakból, azt vagyok kénytelen hinni, hogy az itteni útlevél-rendszer fő kellemtelenségei egyike, — tetemes pénzsarolás.

Augustus 28-kán délután hajóra lépván, Pétervárra indulandók, azon különös és ritka jelenetnek voltam tanúja, hogy egy útas nem épen kiméletes szavakra fakadt egy több keresztikkel díszesített rendőri tiszt ellen. De nagyon rosszúl járt, mert gorombaságra és durvaságra nézve megvívni akarni az orosz rendőrséggel, ez képtelen valami. Az oroszokat, azt hiszem, leginkább az iroda szelidíti meg, mert valahányszor irással foglalkozókkal jöttem érintkezésbe, mindég nyájasan fogadtak és hamar végeztem.

Gőzösünk utazókkal tömve, időnk tiszta és csendes volt. Társaságunk legnagyobb része oroszokból állott; az annyira magasztalt nőnem szép példányait eddig nem láttam. Nevetségesnek látszott eleinte szivarokat látni asszonyok szájában. A fiataloknak néhanagyon illik, de az idősbeknél, hazánk kóbor nemzete, a cigányok családi életére emlékeztet.

Megismerkedtem gróf M. . . . lieflandi birtokossal, ki fiatal korában Bécsben a követségnél levén, hazám egyes

pontjaival s Bécsben lakó temérdek hazámfiával ismerkedett meg; most a Kaukazusba készült. Teendő útjáról, mellytől, ugymond, retteg, sokat beszélt. De nem is csekélység ám Moskvát elhagyva 3 hétig szekeren ülni, s az út kétharmadát, kozák kísérettel, kirablástóli félelmek között megtenni. Ha ezeket halljuk, mi ahhoz képest a mi Harangodunk, Hortobágyunk? Csekélység, alig szót érdemlő pusztai birtok.

Egy a hajón levő katonatisztnek volt egy Petrusko nevű inasa, kit, minthogy nem mindenkinek volt a hajón efféle szolgálai egyéne, ő gyakran szokott volt mutogatni, használni. Egy órában tizszer is kért tüzet vagy pipát. Illyenkor a jó Petrusko nagyobb kényelem okáért mindég megkezdette színi a pipát, s a nélkül, hogy megtörülte volna, ura szájába nyomta a nyálas csutorát. E kölcsönös pipa-használás nem birta megnyerni tetszésemet, s az orosz műveltségről fogalmaimat nagyon csökkenté.

Első nap a tenger annyira csendes volt, hogy habjárast alig lehetett észrevenni. Nem hittem volna, hogy olly roppant víztömeg annyira lecsillapodhassék. Sürge gőzösünk egyre hasítá habos útját, egyetlen képviselője volt a nyugtalanságnak, a megmérhetlen nyugalom közepett. A körülöttünk elterjedő végtelen sima víztükör felejtethlen marad előttem, annál inkább, mert a nyugalom a keleti tenger ritkább tüneményei közé tartozik. Délután nagy-szerű látványnak voltunk tanúi, a gyakorló hajóssereggel találkozáán. Négy roppant sorhajó tőlünk nem messze szá-

guldott el; hintázásuk kis világ mozgását, vitorláik a sebesen repülő felhőket képezék; alig van nagyobb szerű valami, mint sorhajót teljes vitorlával a szabad tengeren látni. A mi 100 lóerejű gőzösünk, csolnakként szégyenülve suhant el iszonyatos társai mellett.

Alkonyatkor értünk Reval szép erődék által védett kikötőjébe. A hajóhadnak egy része itt horgonyozván, kényelemmel nézhetém a 120 ágyús sorhajókat, melyeknek egyikén a tiszti kar épen tánczvigalmat rendezett. Ki hitte volna, hogy hajón van, midőn nagy termekben kényelemmel lát mulatni annyi embert.

Nevetséges jelenetek emlékeztetnek sokszor idegen földön, örömmel szeretett hazánk szokásaira. Velünk utazott egy vándor színésztársaság, nagyszájú német hős vezérlete alatt. Revalban szállottak ki, s mintha színésztársaságaink egyikét láttam volna valahol in partibus megérkezni, úgy állott előttem a sok rongyos és batyus színpadi hős. — Felmentem a kis városba; hegyoldalban fekszik szép kilátással a kikötőre. Rendetlen szűk utczái, apathiai csend s mogorva tekintete kellemetlen benyomást idéznek elő. Most e kis várost két nevezetesség bélyegzi: a hajóhad egyrészének itt tartakozása és sokak, különösen a péterváriak által látogatott tengeri fürdő.

Sétámat bevégezvén, a fél éjt a hajó födelén töltém több útitársammal, kik velem együtt türelmetlenül lesték azon pillanatot, mellyben Pétervárt szemlélhetjük majd. A mostani korszakban a tapasztalás utáni vágy többnyire An-

gol-, Francia- vagy Olaszországba vezeti az utazók seregét: de éppen azért, mert ottan legtöbbet láthatni, vágytam először Europa kevésbé művelt és ismeretes részeibe. Ki az utazást nem tisztán mulatságnak, hanem inkább hasznos időtöltésnek tekinti s rendszeresen akar utazni, annak Páris legyen az élvezetek, Anglia a nagyszerűségek, India a természeti csudák tetőpontja; ezt tartva a kevésbé mulatságosnál, nagynál és szépnél kezdve, haladjon vég célja felé.

Az utazásra nézve is, mint sok másban, czélszerű az angol modor követése. Ők mindent megnéznak, nem mintha minden mulattatná vagy érdekelné tapasztalás-vágyukat, hanem minthogy sokszor csekélységek vetnek világot országuk nagyobb szerű viszonyaira, szokásaira. — Beszédközben arról volt szó, hogy Oroszországban a vendégfogadók még nagyon rosszak s különösen piszkosak. Erre azt felelé egy orosz utitársunk, hogy ott nem lehet fentartani a tisztaságot, hol nem ritkán találtnak a műveltebb osztályból is urak, kik restelven a fáradságot, csizmástúl hevernek ágyaikra. Megvallom, ezt nem akartam hinni, s azért is csak ugy említtem, a mint beszéd közben értésemre esett.

A kelet-tengeri tartományok számára kiadott új úrbér sokszor taglaltatott, ennek legüdvösebb része azon pont, mellyben a szabad költözködés meg van alapítva; de a földesúr minden okadás nélkül elbocsáthatja parasztjait, kik azután nem ritkán szállás nélkül a legnagyobb nyomorban színlődnek.

Revalban hajónk nagyon megtölt, többnyire Pétervárra visszasiető fürdői vendégek, s ezek között végre vigasztalásomra egy érdekes arczó, barna szemű orosz hölgy is találaték. Némber nélkül a világ mitsem ér, azok hiánya olly pusztaságot képez keblünkben, mellyet nem egyhamar lehet betölteni más valami által.

Másnap reggel Kronstadtba értünk, időnk felette rideg volt, hideg eső verte fáradt tagjainkat, mert az utazók nagy száma miatt nem volt elegendő hely a termekben. — Kronstadt őrizi Pétervárárt, s ez által a kelet-tengeri tartományokat; szigeten fekszik, erődei miatt hajó nem nyomulhat elő. — Nagy Péter tudta mit tesz, midőn Mencsikoff által e kis szigetről elkergettette a svédeket. Előre látta ő, e kis pont mi nagy tekintélyű lesz jövőben. Itt van a hadihajók főkikötője 35 nagy hajóra, a kereskedő hajóké ezerre van számítva. A város maga csekély és minden dísznélküli; lakosai száma 40,582-re rug, de ezeknek legnagyobb része nem állandó, hanem a hajókhöz tartozó népség.

Itt podgyásunkat ismét megvizsgálták, pedig nagy szorgalommal, az eső és a temérdek egymásra rakott málhák daczára. Miután ezen unalmas s már annyiszor tapasztalt eljáráson keresztül estünk volna, kisebb gőzösre szállítatánk: mert a tengeri hajók nem járhatnak Pétervárig, a Neva vizállásának csekélysége miatt. — Bámultam az orosz nőket, kik, miután két éjszakát a szabadban töltöttek, most szivarra gyujtva, az esővel mitsem gondolva, a hajófedél padjain foglaltak helyet. Idegeimet a hajó lassu me-

nete, a végtelennek látszó eső, vizes köntöseim, mindinkább felizgaták; a tetőre szaladtam minduntalan azon reményben, hogy útunk végcélja előttünk van; de mindannyiszor csalódás s örökös ködlepte homokos lapály. — Három órai unalmas utazás után hallottam végre e szavakat: Izsák! Admirális! s láttam is kibujni a ködfelhők alól az admirális hegyes aranyzott tornyát, a nagyszerű Izsák-templom öt aranyos kúpját, s kis idő múlva a Szt. háromság egyházának kék, arany-csillagokkal elhintett koronáját is.

Elhagyván a gyári elővárost, elértük az új admirális-ást s avval szemközt horgonyt veténk. Előttünk terült el a Néva pompás partjaival; a legnagyobb-szerű épületek tömege kápráztatá szemeimet; annyi nagyságot, annyi pompát és fényt egy pontra összeszorítva még nem láttam soha. Ezek látása után nem épen legjobb kedvvel kezdém podgyászomat a halmaz alól kikeresni. A hosszas eső mindent elmaszatolt, s a minden részről sietség nagyítá a rendetlenséget. Félóráig viaskodtam, míg végre kezeim közt volt birtokom. Kisietvén a partra, német pinczért vevék magam mellé, hogy alkudják a teherhordókkal. Sokáig tartott előttem érthetlen nyelven az egyezkedés, végre meglőn; azt is megtudám, hogy a messze utat gyalog leszünk kénytelenek tenni, mert bérkocsi nincs. Ezen bánkódva, láttam meg csak, hogy sorshúzáshoz fognak az orosz atyafiak, megtudandók, melyikök legyen a sors jelöltje, ki barmat néhány kopekért a fogadóba hurczolhassa. Ezt bár szokásnak tartom.

Érkezésünk után első nap annyira rossz idő volt, hogy szobánk küszöbén is alig léphettünk által. Kedélyünk hangulatára legnagyobb befolyással van az időjárás. Esős, szeles nap rossz kedvet, közönyösséget szül; a nap vitor fénye élénkebb forgásba hozza vérünket s tevékenységre buzdít.

Pétervári első sétám örökké emlékezetes marad előttem. Vezető nélkül indultam, hogy a látottak reám tett benyomása szűz legyen minden badar beszéd helytelen magyarázatától. Lapályon terülve el a város, szélesek levén utczái, könnyű az egészen idegennek is a tájékozás. — A nagyszerű térek, rendkívüli nagyságu középületek, fényes templomok, fákkal beültetett kertekhez hasonló sétaterek, első pillanatokban eszmélnem nem engedtek; bámultam s mégis örökké újat meg újat találtam. — Lépteim élénk utcákba s piacokra vezettek, hol számtalan keleties és divatos alakok, fogatok hemzsegték. Elhagyván ezen idegeneket, első pillanatra fárasztó vidéket, alig haladva által egy utcán s már is halotti csend volt körülöttem. Végre a háztömegből kibontakozva, térekre juték, olly nagyokra, hogy a Rákost hittem szemlélni káprázó szemeimmal. Alig vagyok képes kifejezni, mi egészen eredeti behatással volt reám a város e változó jelleme. Az élénkség vagyis inkább ember- és szekér-tömeg legsűrűbb zavarából rögtön olly városrészbe jutunk, hol alig találunk élő lényre; elhagyva a fényes házsorok által képzett utcákat, egyszerre roppant terjedelmű homokos térekre bukkanunk. És ott, hol annyi

ember és szekér egymással találkozik, van-e lárma, van-e élénkség? Mintha fabábukat láttam volna mozogni, melyek varázsvessző kormányra alá rendeltettek: annyira csendes és kimért volt mindenkinek viselete. A rendkívül ügyes kocsisok kimért, mély hangon ejtett felszólamlásaik az általános csendnek egyetlen félbeszakasztói. — Sokáig járkáltam ide s tova minden kitűzött cél nélkül, midőn egy felette széles, végetlennek látszó, egyenes vonalban elnyúló utca előtt állottam meg akaratlanul: annyira meglepettem a látvány nagyszerűsége által! A Nevszki-prospect, Pétervár díszé nyílt meg előttem. Haladni kezdék rajta végig lassú léptekkel, hogy élvezhessem a tarka vegyület egyes szempontjait. — Kétfelől három öl szélességű gránit út képezi a lehető legkényelmesebb járdát, közepe igen ügyesen összerakott fakövezet, vagy inkább farakat, melyen nyílsebességgel haladnak végig temérdek fogatok, egyik oldalon a menők, a másikon a jövők sora, úgy hogy soha összeütközés nem történhetik. — Paloták, a különféle valóságok szentegyházai, a nemzeti színház, fényes boltok mutatványaikkal, kényelmes kávéházak és vendéglők díszesítik s élénkitik annyira e tért, hogy az tagadhatlanul Pétervár legszebb és legmulatságosabb pontja.

Elfáradván, bementem kényelmesen bútorozott kávéházba. Az ablakhoz ülve néztem le a tarka vegyületre, mely itt hangyafészekként hemzsegett. A farakaton végighaladó hintók nem robogván, másrésről az emeleten levő ablak által elzárva minden zörejtől, élőképet láttak szemeim mo-

zogni, szemlélvén egy kis világot előttem, de nem hallván semmit, mi életre emlékeztetett volna. Varázs-jelenetet élveztem.

A Nevszki-prospect hossza egyenes vonalban 14,550 láb, tehát egy fél magyar mérföldnél jóval hosszabb. E fényes út, s az abból kinyuló kisebb utcák képezik a város legélénkebb részét. Itt szorul össze az adók és vevők, a helyek és szorgalmasak, a fényűzők és pazarak serege, s alig hiszem, hogy van Európában, folyamot vagy tengert nélkülöző városi tájképek közül valamely hozzáfogható.

Hosszas sétám akaratlanul a kövezetrőli elmélkedésre vezette gondolkodásomat. Azt hiszem, nemcsak reám, de mindenkire nagy befolyással van a jó vagy rossz, szép vagy nem szép kövezet. Mert hol arra kell ügyelnem hoválépek, hogy fájdalomtól megóvjam lábaimat; vagy hol attól kell tartanom, mint Berlinben, hogy valamelly rozszakaratú embertársam a mellettem bűzölő csatornába lök tévedésből; ott a körülöttem levő tárgyakat alig nézhetem kellő figyelemmel, nyugalommal. Szóval a jó kövezet a városok legnagyobb szükségai és kényelmei sorába tartozik. Pétervári járdái felségesek, nagy gránit lapokból rakvák össze két és fél öl szélességben. Valóban bámulatos, midőn órákig haladunk e temérdek pénzbe került és századok viszontagságaival daczóló kőúton. A nevezetesebb utcák kocsiótjai nyolczszegű fadarabokkal rakatnak ki, mi felette csinos, de nem tartós: sőt czélszerűtlen, mert könnyen elsikamlanak a lovak ha megázik. Könnyű tisztán tartani, s itt, hol

annyi még a fa, talán legolcsóbb is. A nagyobb térek és külutczák kőkövezete éppen nem jó; egyenetlen és nagyon hézagos, miért is száraz időben Pestre emlékeztető porfellegek emelkednek bennök. A nagyobbyszerű katonai gyakorlatokra szánt térek, sétányok, kertek Mac Adám-féle módra készítvék, s vasrostélyzattal körülkerítvék. — A mennyire a futólagosan látottakból ítélhetek, sokat építenek a czárok fővárosában; különösen a középületek és templomok nagy számmal emelkednek. Illy módon ezer meg ezer munkáskezeket foglalkóztat az álladalom.

Százhusz évvel ezelőtt sivatag homokos posványok tették lakhatlanná azon lapályt, mellyen most a világ egyik legnagyobb városa díszlik. Erős akarat s az emberi kezek ezrei mit bírnak teremteni, látjuk, de hogy valódi életet elővarázsolni nem képes emberi hatalom, azt érezzük.

Pétervár.

A városok jellemére nagy befolyással van azok fekvése, a földterületnek, mellyen építvék, minősége s az ég-alj; mert ezek határozzák el az emberek szokásait, a viseleti és társalgási modort; ezen elemek öszvesítéséből nyerünk egész képet, melly azután a városnak jelleme.

Pétervár fekvése mindenesetre nevezetes, sok tekintetben szép és kellemes is, — mennyiben a minden tájékat élénkítő elemet, a vizet, nem nélkülözi; de felfogásom szerint épen nem nagyszerű, mert annyira végtelen lapályon terül el, hogy nincs pont, a szentegyházak tornyait kivéve, honnan kilátást vagy tájképet élvezhetne a néző. Hogy világos fogalmat szerezhessünk e hatalmas főváros fekvéséről, a Neva folyamát kell követnünk.

E folyam Schlüsselburgnál, az európai tavak legnagyobbikából, a Ladogából ered; mielőtt a keleti tenger hullámaival egyesülne, három nagyobb ágra oszlik. — A déli ág, melly legnagyobb egyszersmind, a nagy Neva, a

középső a kis Neva, az északi pedig a nagy Nevka nevet viselik; a két parton s a folyam elágazása által képzett szigeteken terül el a város nyári lakaival, sétányaival s berkeivel.

E roppant háztömeg legélénkebb, legszebb s divatosabb része a folyam bal partján fekszik; a Wassiliefskoy és Apteraskoy-szigetek szinte nevezetes városrészeket képeznek. — E két szigettől nyugat felé, a nagy Nevka ágazatai által képzett Kamenói és Kresztorszky-szigeteken vannak a péterváriak nyári-lakai, mulató-helyei és sétányai; e szigetesoportozat ugyanaz, mellyről annyi sok szépet beszélnek az idegenek; — én részemről sem természeti szépségre, sem az ott látott épületek izlésére, sem a kertészetre nézve nem találtam azt, mit vártam.

A balparti városrészt három főút metszi keresztül, mellyek a régi Admiralitás teréből csillag formában nyulnak kifelé. E főutak legszebbike a Nevszki-Prospect, mellynek torkolatja épen szemközt van az Admiralitás főkapujával; jobbra a Sándor- és balra a Péter-czár-térek, s azokon túl a nagy Neva partjai, pompás palotái, középületei, fényes lakházai felséges gránit-kövezettel; s a szemközt fekvő jobb folyampart, hol nagy középületek egész sora kápráztatja szemeinket; s ezek képezik az egésznek legpompásabb s egyedüli élénk részét.

De hogy a város e belrészeinek nagyszerűségéről és szépségéről fogalmat szerezhessünk, képzeljük magunkat egy csónakon a nagy Neva hullámain, s kezdjük vándor-

útunkat a folyam e legnagyobb ágának torkolatjánál, ott, hol az új Admirális tömérdek épületei a folyamon fölfelé haladva a jobb parton, bujnak ki föld alól.

A folyam itt körülbelül félannyi szélességű, mint a mi Dunánk. Az új Admirálisra túl kezdődik az ugynevezett Angol-házsor; — egymás mellett emelkedő nagyszerű s kényelmes külsejű lakóházak, többnyire gazdag bankárok, kereskedő — kik között sok angol — lakai. E házsor előtt végig négy öl szélességű gránit-járda nyúlik végig, ugyanazon anyagból készült roppant súlyú, a víz partjait övedző karfalazattal. — Szemközt a balparton szinte lakházak emelkednek hasonló járdával. — A két part házainak, többnyire sárga vagy fehér, alacsony vaspléhből készült tetői veres- vagy zöldszínűek s legfeljebb kétemeletesek; a tágas ablakok finom metszett üvegtábláikkal, különösen kedves benyomást tesznek, s azok megett élő szép alakokról álmatagat gerjesztenek a fiatal vándor keblében.

A két part jelleme a nagy fahidnál egyszerre más színt ölt magára, mert a csinos, kényelmes lakházak, pompás palotákká s terjedelmes középületekké, a nem épen különösen széles út a jobb oldalon tágas piacczá változik, melynek közepén Nagy Péter emléke áll. A főváros e legnagyobb téré, balra az Admirális, jobbra a senatus, előttünk a hadügyminiszterium épületei s a különösen szép és fénylészben épült Sz. Izsák egyháza keriti körül; kelet felé fordulva az Admirális terére érünk; melly hallatlan nagyságú épülettel szemközt, az említett három főút nyílik meg

a néző előtt; — ugyanazon irányban tovább haladva a Sándor czár piaczára érünk, mellynek éjszaki oldalát a czárok, déli oldalát a félkörben épült főhaditörzs palotája képezi. E három egymásba nyíló tér Pétervár legszebb pontjai közé tartozik. Az egész területnek nagyságához képest csak kevés épület van ott, de ezek hasonlók terjedelemre nézve a mi Új-épületünkhöz; ezek azonban a művészet- és izlésnek megfelelő módor szerint építvék.

Valahányszor a zordon éjszak fővárosának e pompás s nagyszerű palotatómkelegén végighaladtam, mindannyiszor eszembe jutott az, miszerint 1703-ban Nagy Péter veté meg mind e nagynak és szépnek alapját. A régi kor római s görög műveit, az utolsó századok izlése szerint, ős ázsiai hatalom által elővarázsolva vélték látni szemeim.

A millyen fényesek a belváros részei, ép oly puszták s elhagyottak külvárosai; faházak, kövezet nélküli sáros széles utak, roppant kiterjedésű puszta térek, mellyek katonai gyakorlatokra alkalmazzák. — E rögtöni, fokoza-
tot alig mutató átmenet, kellemetlenül hat az idegenre; azonban, mennél tovább vizsgáljuk, annál inkább bámulásra ragad az egésznek nagyszerűsége, kivált ha a város fekvését és az épen nem kedvező zordon éghajlatot tekintetbe vesszük. — Tizszeres erőfeszítés és munka s mennyivel több idő kellett itt, mint akárhol a világon ilyenek alkotására. — Mi nagy s az oroszok történetében lényeges eszmét fejtett ki Nagy Péter e város alapítása által, azt akkor látjuk be csak, ha meggondoljuk: miszerint egyedül e pont

biztosítja éjszaki tartományit ellenséges támadások ellen; hogy egyedül e város alapítása vonta maga után a pusztai éjszaki népesítését, s az orosz nemzet közelebbi érintkezésbe hozatván Europa többi népeivel, művelődésének valamennyire lehető előmozdítását.

Pétervár házainak száma 8661, de ezek közül csak 3243 van kőből, a többi mind fából készült. — Az állodalom tulajdona ezek közül 487; egyház van 173, — 26 különféle vallások, a többi mind a görög egyház követőié. — Lakosainak száma, létének első százados évnapján 235,000 volt, — most azonban 469,720. Ezek között 70,929 katonára; így tehát körülbelül minden hetedik egyén fegyverviselő. Feltűnő az arány a férfi- és nő-nem között; ugyanis van 333,669 férfi s csak 116,051 nő; — nem csuda tehát, ha a más országokban nők által végeztetni szokott mindenféle szolgálatot itt férfiakra bizzák. — A fogadóknak, boltoknak, kávéházaknak, sőt a piacon a kofák helyein is mind csak férfiakat látni, utcán a nő ritkább jelenetek közé tartozik, mi közbevetőleg legyen mondva, éppen nem kelleme. — Ez egyenetlen aránynak tulajdonítható az, hogy sokszor nőkkel zsúfolt hajók érkeznek, megújítandók s fölelevenítendők a könnyelműebb szép-nem mindenütt, kivált illy nagy városban szükséges koszorúját. — Nemzetiség tekintetében 30,000 németet s nem egészen annyi francziát kivéve, a nép mind orosz.

Az orosz birodalom e részének éghajlata felette rideg. Augustus hó utolsó és september első napjaiban délután 5

órától fogva nélkülözhetlen a téli gúnya. — Különösen kellemetlen vala, hogy nem száraz, de nedves hideg napjaink voltak. Nem csodálhatjuk tehát az ottani lakosok meleg öltönyeit, mert a nyári néhány hétig tartó rendkívüli forróságot, azonnal nedves, ezt pedig száraz hideg s havas telek váltják fel. — A mivel a természet nem ajándékozta meg a világ e részét, azt mesterség által igyekeznek pótolni a minden élvek után sovárgó emberek. Azon városban, hol még alma sem terem, a nagyszerű s fényes gyümölcsboltokban mesterségesen termesztett gyümölcsök minden nemeit találjuk izléssel kitárva, a baraczkok, szilvák, szőlők legválogatottabb fajai feledteti velünk a czukrász-boltok legfinomabb süteményeit. Az emberek, különösen mig fiatalok, mindig azt szeretik inkább, mit nehezebb megszerezni, s így magam is, nem levén különben különös barátja a gyümölcsnek, itt nagyon kaptam rajta. Ha jól emlékszem azonban, nem sokára elhagyott e mohó vágy, mert ott, hol egy baraczk ára 2 váltó forint, a gyomor kívánságának sokszor nem lehet áldozni.

A theaivás közönséges szokás Oroszországban, ugyannyira, hogy férfiak hátukon theával telt hordóval járnak az utcán s árulják a munkásoknak e kedvelt, s az ottani éghajlatnál fogva felette egészséges italt. A kávéházakban üveg pohárban nyújtják s valóban olly jó ízű s még nem túlságosan izgató, hogy nem csodálom, miszerént mindennél többre becsülik. Tudva levő dolog, hogy az orosz thea legjobb, mert karavánok által érkező, a tengeri víz behatása

által mitsem vesz szagából s erejéből. Pétervárt nagy rak-helyek vannak fényes boltokkal, mellyekben árultatik a be-cses plánta, melly itt a vevőnek még valóságos eredeti bori-tékban nyújtatik. A ládácskák külseje igen tarka, chinai modor szerint festvék be, s mennél finomabb a benne rejlő növény, annál fényesebb s gazdagabb a kiállítás. — E bol-tokból küldik széjjel az egész világba azon híres s ritkán eredetiségben kapható orosz karaván theát.

Séta közben egy nap nagy embertömeget láttunk végig-haladni a Nevsky-Prospecten a kazani Mária szentegyháza felé; tudakozódásunkra megértettük, hogy a czár koronáz-tatásának évnapja, tiszteletére a metropolita nagy isteni-tiszteletet tartand. Mi is azonnal hozzájok csatlakoztunk s a főajtóhoz állottunk, hogy lássuk a temérdek nemzeties fogatokban érkező urakat és a metropolita díszmenetét.

A kazani Mária temploma, az Izsák egyházát kivéve, talán a főváros legszebbike. Külseje eredeti s nagyszerű, belseje pedig nem túlczifrázott, s épen az oknál fogva imára késztető s alkalmas a magába-szállásra. Az egyház maga olasz izlés szerint, keresztalakban épült, közepét roppant nagyságú kúp képezi, eleje oszlopszaton nyugszik, melly alatt a fő bemenet van, ehez két oldalról félkörben 132 oszlop által képzett görög izlésű nyílt csarnok vezet, mi az egésznek eredeti s nagyszerű, a szent hely ájtatos jellemét pedig nagy mértékben neveli. — Az ajtó, melly körülbe-lül 3 és $\frac{1}{2}$ öl magasságu, régi izlés szerint nagy szorga-lommal készült bronz öntvény s mintegy az örökvalóságnak

jelképe, annyira feltűnő a tömör alkata. — Az egyház bel-seje egyszerű ugyan, de mégis fényes, mert roppant átmérőű gránitoszlopokon nyugszik az egész bolthajtás; — számos, ütközetek alkalmával elvett zászlók, Davoust francia tábornagy parancsnoki buzogánya s Suwarov sirja díszítik. Az Ikonostas vagyis oltár, tiszta, részint öntött, részint koholt ezüsből készült, belértéke összegét, melly felette nagyra rug, elfelejtettem. Az egyházat ékesítő szent képek, mind Susanoff és Brülów orosz festészek művei. Mindez eléggé mutatja, hogy e szent helyen a vallás és nemzeti büszkeség emlékei egyesítik azt, mit jónak s magasztosnak tartok.

Hiába lestük a metropolitát, mert mint megérthettük a közöttünk levők szavaiból, már elkezdett volt az isteni tisztelet s a főpap első volt az érkezők között. Bemenvén a zsúfolt egyházba, egy úr német nyelven arra figyelmeztet: ügyelnék kevésbé a kilátszó zsebkendőmre. Megvallom, midőn előttünk újakat nézünk s vizsgálunk, kellemetlenül zavarják meg elménket efféle figyelmeztetések; mind a mellett megköszönve jó akaratát, letérdeltem én is, látván, hogy senki sem marad állva. — Örültem, mikor vége volt e szertartásnak, mellyet nem értettem ugyan, de a kifejtett pompa s dísz után ítélve, mindenesetre nagyszerű volt.

A metropolita magas termetű, tiszta hosszú hófehér szakálú férfi; lilaszínű és fehér papi öltönye, az azokon csillogó gyémánt-keresztek fénye, agg kora s azon különös tiszteletet gerjesztő eljárás, mellyel a körötte leboruló né-

pet megáldotta, nagy hatással voltak reám s minden idegenre. A nép hatlovas hintájának lépcsőzeteig kísérte őt s együtt maradt, míg el nem távozott a tisztes főpap.

Csak most, midőn oszlani kezdte a tömeg s azzal mi is, emlékezőm vissza ismeretlen barátom szavaira s illetőleg zsebkendőmre; s ime, ez, mint tulajdonom, nem létezett többé, mert kihúzták azt valóban, Azon úr alkalmasint régibb idő óta tartózkodván itt, már jobban megbarátkozott a szokásokkal, különben ez bizony nálunk is nagyon megszokott történni az emberen.

Minthogy e szertartásnál hosszabb idő óta ismét sok népet láttam egy tömegben, akaratlanul az orosz nép jellemét kezdém taglalgatni, egybevetve s hasonlítva az eddig látottakat s tapasztaltakat. A nép öltönyéről már szólottam; de az általános, egészen a hihetetlenhez közelgő piszok annyira kellemetlenné teszi e különben csinos viseletet, hogy szinte csúnyának s minden költőiséget nélkülözőnek mondhatnók azt; — néha azonban akadunk gazdagabb polgárookra és kereskedőkre, kik tisztaság és a színök csinosabb összeállítására nézve jóvá teszik azt, mit a nép maga piszok s hanyagság által elront. Az oroszok fő jellemvonásai: a durvaság, (meg kell azonban vallani, hogy a jóság épen nem hiányzik a műveletlen osztálynál sem), a szenteskedés és az iszákosság. Az elsőt bizonyítják a temérdek verekedések és veszekedések; ütlegre hamar rá kerül a dolog váltott szavak után; de annyira káromkodni, mint a magyar, nem szoktak. A szenteskedés tetőpontját érte el; szent képek

csókolása, kereszték hányása, földre borulás, kézcsókolás, mindezeket olly nagy mértékben tapasztalni, nem csak az egyházakban, de az utczákon is, — temérdek szent képek s ereklyék levén felaggatva, — hogy szinte visszásnak s nevetéségesnek látszik, míg hozzá nem szokunk. — A nép főbb mulatságai a nálunk is már ismeretes orosz fürdő, mellynek használását izlésem szerint inkább kinnak, mint élvezetnek tartom; az égett bor és csáj — thea és égettbor-keverék — ivása. Ez utolsót mennyire kedvellik s mi nagy szorgalommal élvezik, bizonyítják a temérdek részegen tántorgó, rezes orrú s kakas képű utczai kóborok. — Arra, ki nyelveket nem érti, az ugyanazon behatást gyakorolja, mint az oláhoké; annyira durván s fenhangon szólnak, hogy akkor is szidatni vélünk, mikor a legjobb akaratallal mondott szavakat intézik hozzánk.

A kazani Mária-egyházat elhagyva, lefelé haladtunk a Nevszki-Prospecten. Alig néhány száz lépésnyi járás után egy épülethez értünk, melly első pillanatra keveset mutat, kivéve roppant terjedelmességét s a körötte uralkodó élénkséget; de közelebb érvén, a pétervári nagy bazar volt előttünk. — Ezen roppant terjedelmű boltcsarnokok közönségesek Oroszországban, s különösen azért érdekesek, mert százakra menő kis boltjaikban a kereskedés nemzeti czikkekkal nemzeti modor szerint üzetik. Ugyanis alig teszünk néhány lépéstilly csarnokban, — mellynek belseje nem magas, két oldalról nyílnak az egymás mellett levő kisebb nagyobb boltok s raktárak, — s azonnal egész sereg támad meg;

mind régi fajtájú valóságos oroszok; ezek mindegyike portékáit ajánlja s mintegy kényszerít, hogy vegyünk valamit, bár mi csekélység legyen is az. — Mostani minden nemzetes jeleneteket magában felemésztő, az egyetemes művelődés felé nagy léptekkel haladó korszakunkban, kétszeresen jól esnek illy jelenetek, mert festési eredetiséget egyesítenek a nemzeti őszokással, mi nekünk magyaroknak, az ősiségeket tisztelőknak, különösen kedves. — Végigsétáltunk az egész csarnokon, néhány csekélységek vásárlása által feljogosítván magunkat mindennek megtekintésére. A prém-raktárak s ezek itt valóban, valamint bőségre, úgy finomságra s külső szépségre nézve is a világon első helyet foglalnak el, és a bőrhimzések fő áruczikkéket képeznek. A legjobban kicserzett s veresre, zöldre vagy sárgára fénymázolt bőrből kaphatni itt dohányzacskókat, papucsokat, csizmákat, kisebb utazó-táskákat, málhákat, mellyek készítésénél czélszerűséget külső szépséggel lehet párosítani; az arany- s ezüstfonalakból készült himzések szép vegyületet képeznek a tisztán kidolgozott bőrök élénk színeivel.

Az Admiraltást, császári palotát s a fő haditörzs palotáit kivéve, ez a fővárosnak legnagyobb egészet képző épülete. Külseje hosszú négyszeget képez, mellynek egyik vége keskenyebb a másiknál; belseje, valamint építésmódora, úgy a boltok külső s belső csínosságára nézve sem hasonlítható Európa más országai akármelly hasonszerű csarnokához.

A hosszas séta, mellynek nálunk közönséges embereknel bekövetkezni szokott egyik fő eredménye a jó étvágy,

fogadónk felé vezérlé akaratlanul lépteinket. — Pétervárnak fogadói nagyok, de nem eléggé tisztán tartvák. — Mi a „Páris“ szállodában laktunk, minthogy ez egyetlen, hol ebédlőterem is létezik; a többiekben szobánál s reggelinél egyéb nem kapható. Egy szobáért hetenként 40 frankot fizettünk, ebédelhattünk pedig étlap szerint 3 franktól fogva egészen 25-ig. Mi az első módot hozván divatba, kaptunk 3 frankért 3 tál ételt; a kávé, kenyeret és szeszes italokat külön fizetvén, egy ebéd körülbelül 7 frankba került s így tehát szoba és ebéd naponként 12 és $\frac{1}{2}$ frankot tettek. Ehhez adva a reggelit s az estvéli theát, alig lehet 20 frankon alól kijönni naponként, s e számba semmiféle mulatságra szánt költség nincsen befoglalva. — Látni tehát ezen, a mennyire lehet gazdaságos budget nyomán, hogy Pétervár méregdrága város. — Az ételek s a borok jósága s finomsága, elfelejteték velünk a rongyos s kényelmetlen ágyakat s az orosz parasztok, — szobalányok hiánya miatt, — ügyetlen szolgálatát. Ebédléseink közben szerencsém volt láthatni több katonai s polgári főhivatalnokot. Ez utóbbiak a főbb rendet képező osztály, mind szépen megberetvált s kihízott egyénekből állt, arczukon a mogul faj jellegének fővonásai láthatók még. Ugyanis többnyire kiduzzadt pofájú, kis, élesre metszett szemű, pisze orrú s feketebarna, sokszor sárgás testszínűek. Arczkifejezésök nem vidor s még kevésbé barátságos. Nem tudom, mi okból, de mintha a titkos rendőrség tagjai volnának, annyira átható s vizsga pillantásokat vetettek reánk, kis asztalkánál szerényen együtt falatozó úta-

zókra. — Az öltözetet a férfiaknál s különösen az asszonyoknál tisztának s többnyire fényesnek s divatosnak lehet mondani. A nő-nemre épen nem alkalmazhatók a férfiakról itt mondottak; az ő orczáik kifejezése inkább barátságos, mint elijesztő, és szemeik tüze kellemesen átható.

A koronáztatás évnappja, este a Nevszki-Prospecten levő Sándor-színházban rendezett dísz-előadás által ünnepeletett. — A színház külseje nagyszerű, de tulzottan esetlen, szokott modor szerint épült négyszöget képez, elől oszlopzattal s a főbemenettel. Belseje öt emeletes, gyéren van díszítve XVIII. századbéli izlés szerint készült aranyzott metszvényekkel. A főszín, melly belső ékitésül használta-tott, az aranyozásokon kívül, fehér; a világítás épen nem fényes, sőt, megvallván az igazat, rosznak mondható. — A nap ünnepélyessége végett eredeti orosz daljátékot adtak elé; a kiállítás fényes volt, a történetből levén meritve a tárgy. Nem hiányoztak nagyszerű díszmenetek, kardalok s fényes nemzeti öltönyök. — Az egészből keveset értettem; füleim azonban észrevették, hogy az orosz nyelv nagyon kevés hajlékonysággal bir, következőleg énekre nem alkalmas. A zene, egyhanguságánál fogva untató volt. — Nagy hatást idézett elő az egész személyzet által a darab végével elénekelt nemzeti hymnus. Zenéje egyszerű ugyan, de ünnepélyes, sok helyen erőteljes s az angolok nemzeti dalára emlékeztet. — E kardal alatt, az egész közönség, melly többnyire díszruhában levő tisztekből, hivatalnokokból, a páholyokban drága-kövekkel megrakott nőkből állott, —

felkelt s állva maradt mind végig. — A színházból távozva, ösmeretlen őrangyalom ismét mellém lopódzik az előcsarnokban, s ugyanazon intőszavakat, zsebkendőmet illetőleg, intézé hozzám, mint reggel az anyaszentegyházban. — Most már igazán nem tudtam, mit mondjak. Haragudni nem mertem, hiszen igaza volt már egyszer; — más részről pedig restelltem, hogy geniusom az által nyilvánítja irántam való jó akaratját s figyelmét, hogy kendőm felett örkődik. — Most az egyszer azonban sokkal műveltebb körben éreztem magamat, mint hogy legkisebb gyanú támadhatott volna bennem.

Az azon nap látottak s tapasztaltak által kielégítve, csendesen ballagtunk, a már első sétám óta nekem olly kedves kávéházunk felé. — A kávéházak itt egészen franczia modor szerint rendezvék; czukrász, ebédlő s kávézó terem újságlapokkal, mindenki vágyának eleget tesznek. A nappal bármelly órájában szólunk be, időhöz mért anyagi élvezetben részesülhetünk. — A belső elrendezés a legfényesebb; bársonynál egyebet a bútorokon nem lát a szem; ezek pedig kényelmes karszékek, pamlagok, nem pedig, mint nálunk szokás, kemény vasszékek. — Az ott található újságlapok közül rendes olvasmányom volt a Gazette de France s a pétervári hirlap; ez utóbbi ugyan nagyon száraz olvasmány, de idegenre nézve mindamellett érdekes. Olvasmányokról szólván, lehetlen itt említlenül hagynom, mennyire feltűnt előttem, hogy Pétervárt a könyvtáros boltok olly ritkák, mint a fehér holló; a fényűzési czikkekkel

telt raktárak annál gyakoriabbak s fényre nézve Páriszal s Londonnal vetekednek. — A drágaság mennyire tulságos, megítélhető onnan, hogy egy bokor (pár) finom keztyűnek ára nyolcz frank. Meg kell azonban vallani, hogy bár mit veszünk, az tartós s jó anyagból, ügyesen s csinosan van készítve. A mesteremberek legnagyobb része külföldi, többnyire francziák vagy németek.

Nem vagyok ugyan barátja az ismételt s hosszas leírásoknak; mind a mellett kénytelen vagyok szólni néhány fényesebb épületekről, nem azért, mintha meg volnék győződve arról, mikép szavaim után az olvasó tiszta s kimért fogalmat szerezhetne magának a művek valóságos minőségéről, hanem csupán azért, mert hiszem, hogy azoknak leírása közben fordulhatnak elő a népek és városok jellemét felvilágosító tények is.

A czári palota már azért is érdekes, mert csak most készült el, miután 1837-ben tűzvész által megsemmisült. Külseje rendes négyszöget képez, mellynek mindegyik oldala 200 angol yard hosszaságú; éjszaki arcza a Nevára néz, a déli pedig a szemközt levő fő haditörzs palotájával a Sándor-tért képezi; nyugat s kelet felől az Eremitage- és a régi Admiraltással szomszédos. — Az izlés, mely szerint épült, olasz, byzanti modorú oszlopszatokkal. Falai barnára festvék, az ablakfák tölgyből készitvék fényes rézkapcsokkal. A Sándortérre nyiló három oszlopon nyugvó kapuk, a fő bemeneteleket képezik. A fölépcsőnek kúpját arany foglalványokban igen szép fresco festvények díszitik s hatalmas

gránit-oszlopokon nyugszik; a lépcsők márványból metszvék. Az épületnek jelleme inkább a régi, mint új modorhoz közeledik. A nagy mértékben kifejtett pompa s fény daczára sem nélkülözünk az egészben bizonyos classical egyszerűséget, mi a mostani túlczifrázott s kisszerű ékitvényekben bővelkedő korszakunkban kétszeresen jól esik.

A belsejében látott termek közül, csak kettőt akarok megemlíteni, véleményem szerint legkitünőbbet. — Az egyiknek falai fehér-márványból rakvák; boltja tiz malachit oszlopon nyugszik, mellyek talapzata és koronái aranyzott bronz-öntvények; a fehér és zöld színek s az arany igen szép vegyületet képeznek, gazdagot különösen, ha meggondoljuk, hogy nálunk a malachitkő, csak női ékszereknél aranyba foglaltan használtatik. A másik terem szinte egészen fehér-márvány. Hatvan aranyzott körülfutó oszlop, mintegy a termet övedző csarnokot képez; két oldalát az orosz városok czímerei ékesítik; egyszersmind legfényesebb s legnagyobb terme a palotának. Az ajtók mind mahagón fából készítvék aranyzott szegélyekkel. Az épület többi termeiben látott tömérdek közül, különösen emlékemben maradtak a három orosz főhercegnő — a Miklós czár leányainak — életnagyságú arczképei; mert hol a természet szépségei a művész mesteri ecsetével párosulnak, ott a szem valódi élvezetben részesül. Láttam Potemkin, Suwarow, Wittgenstein s több orosz nagyok arczképeit, s Nagy Péter ütközeteinek rajzait; ezeket Napoleon Párisba hurcoltatta volt Moszkvából.

A czári palota s az Admiralitás közötti szűk téren pléhernyő alatt, roppant nagyságu vaskályhát láttunk. Kérdőködvén rendeltetésök felől, azt tudtuk meg, hogy udvari tánczvigalmak vagy ünnepélyek alkalmával e kályha körött gyűlnek össze a vendégek cselédei, meredt tagjaikat megfagyás ellen biztosítandók.

A czári palotával kelet felől szomszédos az Eremitage. Neve onnan vette eredetét, mert Katalin czárné üres óráiban itt szokta volt maga körött összegyűjteni a művészek és tudósok nekie annyira kedves társaságát. — A palota belseje muzeumot képez. Nyolcz teremben van kiállitva a képtár; szép példányait láthatni az olasz és németalföldi iskoláknak. Ráfael, Corregio, Guido-Réni, Van Dyk, Rembrand munkái díszesitik azt. — A képtár rendezése különösen eredeti s kellemes, mert nem a szokott modor szerint aggatvák egymás mellé, hanem bútorozott termekben, mint lakszobákban szorvák széjjel a festvények; az egésznek megtekintése kevésbbé fárasztó; más részről pedig szívesen nélkülözzük az unalmas kimért egyalakuságot. A ritkaságok gyűjteménye gazdag, Pompéjiban kiásott régiségekre nézve, de korántsem hasonlitható London vagy Berlin hason gyűjteményeihez. Elefántcsontból láttuk 4 apostol szobrait s egy terebélyes cserfát; — e metszvények Péter czár tulajdon kezeinek művei, s mint ilyenek felette nagy becsben állanak az oroszoknál. — Az ékszerek gyűjteményében első helyet foglal egy galambtojás nagyságú gyöngy, több drágakövekbe foglalt virágbokré-

ták, — nemkülönben tiszta fényű s tetemes nagyságú gyémántok.

Az újabb épületek legszebbike kétségen kívül az Izsák egyháza. Falai hamuszín márványból rakvák; középet nagyszerű kúp képezi; négy szögletét kisebb kúpok díszesítik; ezek oszlopai gránitból metszvék. Az oszlopok talpai s koronái bronzöntvények, a kúpok réztetői vastagan aranyozvák. — A mondottakat egybevetve, képzelhetni: mi nagyszerű s fényes az egész épület. Ha elkészül tökéletesen, a mostani újabb európai építmények legszebbjei közé lesz sorozható mindenestre. Különösen szerencsésen van választva az egyháznak fekvése, mert Péter czár terén szabadon áll. Ily nagyszerű épületeknek sok hely kell; mert nagyobb távolságból tekintve, annál inkább feltűnő az egyes részek szépsége, valamint az egésznek együttléve jó szemértéke s nagyszerűsége.

Pétersvárnak tömérdek czári palotái vannak. Illyenek a Neva partján, az Eremitagon túl a márvány- és taurusi; a városban a Mihály és Leichtenbergi herczegek palotái. Ez utóbbiakat, melly nem rég készült, kivéve szépségre nézve, egyik sem feltűnő. — A márványpalota, melly nevét az anyagtól, mellyből épült veszi, s mellyről annyit hallunk szólni, most egészen elhagyott állapotban sínlik. De már akkor hallottam volt, hogy a mostani czár újra készül átalkíttatni azt. Említésre méltó még a nyári kert; valamint belső csinos elrendezését, ugy világhírű, e nemben nagyszerűsége s szépségre nézve egyetlen, vasrostélyzatát min-

den útaxó megbámulja. — Pétervár 12 fokkal éjszakiabb mint Pest, annálfogva ott a leghosszabb nappal és éjjel 3 órával hosszabb a miénknél, az pedig roppant különbséget okoz az időjárásra nézve. A hosszaz tél, s más részről azon nagy figyelem, mellyet az orosz állodalom a hadsereg gyakoroltatása s kiképeztetésére fordít, az épületek egy egészen eredeti, sehó a világon nem létező nemét idézték elő, a katonai gyakorló házakat. — Katonai gyakorlatokra hosszaz, lovagdák mintájára épített termeket használják télen által a roppant hideg miatt. Hogy azok e célnak megfeleljenek, rendkívül nagyok. Láttam egyet, mellyben két zászlóalj egész kényelemmel teheti mozdulatait. Legnagyobb mesterség az illy épületek tetőinek összerakása: de épen ez alkalommal bámultam az orosz ácsok ügyességét s az éjszak ós erdőiből hozott fenyőszálak hosszazágát és hajlékonyságát. Felmentünk, megnézendők, mi ügyesen állítvák össze e roppant nagy tető egyes részei. Az egész fatömegnek nyugpontul a négy falnál egyéb nem szolgálván, egy emberlép-tei alatt hintázni kezd, de soha meg nem törik, még kevésbbé roskad össze. — Ez épületek legújabb s legnagyobb példányát Moszkvában csodálhatni. Ennek nagyságáról akkor szerezhetünk csak helyes fogalmat, ha tudjuk, hogy belsejében több ezer ember gyűlt össze tánczvigalomra; a táncztermet kivéve, más ét- s mulató-szobák is léteztek, s mindezen felül még elég hely maradt, hogy minden egyes hintó szinte behajtatott, szárazon rakván s vevén fel tulajdonosát. Így tehát az épület szabadon álló belső

világossága elosztatván, teltek belőle táncz-, ét-, mulató-termek s nagy előcsarnok a hintók számára.

Szép őszi napjaink levén, több kirándulásokat tettünk, az egyetlen, még akkor ott létező vasúton Zarskojeselóba, hol bámultuk a czár nyári lakát, a kerteket s mindazt, mit az uralkodók hasonszerű palotáiban láthatni. — Nem akarok senkit untatni a mindenütt ugyanazon nemben láthatók hosszas leírásával; nem is fordítottam nagy gondot a kötömegek és felette terjedelmes üvegházak megtekintésére, hanem inkább a szabad levegő kellemeit s a természet szépségeit élveztem, a művészileg rendezett s tisztán tartott kertekbeni sétáink alatt. Az indóház és a vasút még akkor nagyon tökéletlenek voltak; nem is hiszem, hogy valaha egészen lábra kaphasson itt e különben már-már egyetemességre vergődő hasznos intézmény. A végtelen tél, a hófúvások és torlaszok, majdnem legyőzhetlen akadályokat képeznek.

Nem tudom hová készülvén egyszer, felette jókor keltünk. Az utczára érve, nagyon ismeretes zene ütötte meg füleimet; tovább érve a csordást találtam, ki hosszas kürtje hangjain gyűjtötte össze híveit. A kürt épen olyan alkotású volt, mint a magyar csordásoké, innen ismeretes hangja előttem. E szokást nem tartom illőnek e nagyszerű fővároshoz; nem lehet nevetségesebb valami, mint fényes paloták között kürtölő csordást s tehéncsordát találni.

A bérkocsiknak két neme létezik. Az egyik osztály, melly a főbb piaczkon található, csak roppant nagyságu,

esetlenül készült hintók előtt, két s néha három lovat használ; ez utánzása az Európa többi országaiban divatozó fuvaroknak. — A másik osztályt az ugynevezett szvoicsikok képezik. Ez egylovú fogat, a hintó maga közönséges ernyő nélküli droski. Egyben legfeljebb két ember fér el, a piszkos kocsis mögötti hosszas és keskeny támasz nélküli ülésen; — kellemetlen fuvar, mert legkisebb sár alkalmával a mellettünk szabadon forgó kerekek bemaszatolnak bennünket, s ha eső esik, átázunk. A kocsisok egészen eredeti hálórúhás, hosszú szakálú, alacsony kalapú, felette piszkos oroszok. Mindegyiknek nyakán bádog lapocska csüng, melyre kocsijának száma van metszve.

A távolságok nagyok lévén, sokszor kénytelenek vagyunk használni e különben kellemetlen droskikat. Mindenkinek ajánlom, hogy előre s világosan alkudjék; különben, ha idegen, bizonyos lehet benne, hogy megcsalják. — Mert a pénznemre nézve sok alkalmatlansága van az idegének. Egy ezüst rubel felér $5\frac{1}{2}$ bankó-rubellel; mind a mellett, hogy az első pénznem van elfogadva az álladalom által, mégis közönségesen az utóbbikat használják. Az alku rubelben történvén, az idegen azt véli, hogy bankóról van szó, fizetésre kerülvén a dolog, ezüstöt követelnek. — Ekkor az általános szokásra hivatkozunk, az orosz a törvényre hivatkozik, miből közönségesen az idegének megcsalátása következik. — A szvoicsik mestere illy alkuknak, mit magam szomorú tapasztalása után kénytelen voltam általlátni.

A pénzről még néhány megjegyzést teszek, mert ez szinte azon intézmények közé tartozik, melynek mikénti rendezése nagy érdekekkel van az idegenekre nézve. — Az arany pénz imperial nevű s hét ezüst rubelt képvisel. Egy ezüst rubel értéke rendes állapotban 1 forint s 32 ezüst krajczár a mi pénzünk szerint; egy rubel 100 kopekre osztatik fel. — Ezüsből forgásban vannak rubelok, és 50, 25, 20 kopekos pénzek; — rézből egy és fél kopekok vannak verve. — Ezen fém pénzen kívül, melly belső értékére nézve legjobb s legtisztább, vannak még bankjegyek is. — A viszony a két pénznem között ugyanaz, melly nálunk 1848 előtt volt, t. i. sok az arany és ezüst, a bankjegyeket inkább csak kényelem okáért használják. — Egy ezüst rubel, mint mondtam, felér $3\frac{1}{2}$ bankó-rubellel. — Ez utóbbi pénznem egyébiránt már egészen forgalmon kívül van, s a mint említettem, a nép még használja, annyiban, mennyiben általa a tudatlanokat reméli csalhatni. — Aranypénzt a határokon túlvinni tilos.

Nekem nagy alkalmatlanságot csináltak a varsói kereskedelmi bank jegyei. — Ugyanis Rigában porosz pénzt váltván, illy jegyeket kaptam helyette, ezeket aztán nem akarták elfogadni, azt adván feleletül, hogy csak Lengyelországban vannak forgalomban. Meglehet, hogy ez mind nem igaz, s csak azért történt rajtam, mert a nyelvet s azt, mi a jegyeken nyomtatva van, nem értettem. — Pétervárat is csak vesztességgel szabadulhattam szerencsétlenségemre birtokomba jutott varsói bankjegyeimtől.

Több előttem ismeretlen szokások között feltűnt nekem az is, hogy a város roppant terjedelme miatt, a levélhordozók, nem úgy, mint nálunk, gyalog, hanem lóháton járnak. Lovaik már nagyon ismervén teendő útjaikat, minden intés vagy kormányzás nélkül lassan ügetve haladnak; hol szükségesnek tudják, megállanak s csendesen bevárják gazdájok visszaérkeztét, kit nyeregben érezvén, ismét gépszerűleg ügetni kezdenek. — A levélhordozó maga, valamint lova is, többnyire a hadsereg előregedett tagjaiból választvák.

Vasárnaponként délután rendszeren egy droskit fogadva, a szigetekre rándultunk, mert akkor az egész népség ott sétál a zöldben, pihen, kocsikázik, vagy az ottani faszínházban mulat.

Színházak közül állandóan nyitva vannak Pétervárat, a Sándor- és Mihályszínházak. Az elsőben orosz nyelven adatnak színdarabok és daljátékok, a másokban egy francia s egy német színésztársaság működik; ottilétem alatt a francia előadásokat sokszor meglátogattam, — mert a társaság ügyes tagokkal s különösen szép női személyizzettel birt. — Estvéneként öt frankért alig lehet nagyobb élvezetet kívánni egy jókedvű francia vaudevillenél. — Ott ismét tapasztaltam, hogy nincs nemzet, a francziát kivéve, melly elménczkedésre, jókedvre és szinpadoni ügyességre nézve annyira vitte s jelleménél fogva birta volna vinni a színi, különösen a víg előadásokat. Mikor jó francia társaságot látok, mintegy a szinpadon történőkkel azonosítva érzem

magamat, annyira elragad ügyességök s az előadás természetessége.

A Kamensi-szigeten levő faszínház, nyáron által szinte használtatik többnyire víg előadásokra. A színház belseje, valamint külseje tiszta és csinos, szépnék mondani nem lehet. — A nagy udvari s a kőszínházak csak télen nyitvák a táncz és az olasz daljátékok számára.

A város tetemes része fából levén építve, itt különösen jól rendezettek a tűzvészek elleni intézmények. A város külön részeiben magas tornyok építvék; ezek legfelsőbb tetőjén van az őr, a tornyok alsó részében megtöltött vízipuskák állanak felhámozott lovakkal. Jelt adván a torony tetején örködő, a szekerek azonnal indulnak azon irányban, melly felől a jel ki van tűzve. Több illy torony léteztván, lehetetlen, hogy tüstént segítség ne érkezzék a veszély helyére.

Az emlékek közül megnéztem Péter czárét, melly világhírű, különösen azon roppant nagyságú szikla miatt, melly talpazatúl van használva. — A lovagszobor nagyszerű, s mennyire én megítélni birtam, művészileg is jól alkotott; a szikla azonban, mellyre állítva van, épen nem különös nagyságú; könnyű hibának tartom, hogy nincs meghagyva a maga természetes durvaságában, hanem meg van faragva, mi annyira semmivé tezte minden képzelődésimet azon híres szikláról, hogy többet az emlék felé nem irányoztam lépteimet.

Történeti emlékek mondhatni a Neva jobb partján az Eremitageval szemközt álló faházak és csónakok. — Mind-

kettőt Nagy Péter maga faragta s illesztette össze, mikor a tartományokat elfoglalta volt. A kis épületnek egyik felében Krisztus képe ereklyeként tiszteltetik, mert a csár magával szokta volt hordani azt élte utolsó órájáig. A másik felében durván faragott butorokat látunk, melyeket tulajdon kezeivel készített volt magának az orosz birodalom újjás nagygyá alkotója. — Az uralkodó csár az egész felében csinos házat építtetett, hogy így megóvja az idő mostohaságától. — Egy körülötte levő, angol modor szerint rendezett s tisztán tartott kertecske díszesíti.

Tudományos intézetekre nézve legnagyobb szerű az egyetem. Léteznek több kisebb s alsóbb rendű tanintézetek is. — A tanulók száma tetemes, ezt az idegen kénytelen észrevenni, mert minden tanuló katonai egyenruhát visel. Az intézetek szerint különbözők az öltönyök is. — Az egyetem hallgatói kék frakkot sárga hajtókával és számos szegletes föveget viselnek. — Olaszthonban a kis gyermekektől egész a serdülő ifjakig, barát ruhában látni a tanulókat, s itt ugyanazokat katonai egyenruhában. Ez két ellentét, s most már mondja meg nekem valaki, a kettő közül melyiknek van igaza? — Véleményem szerint egynek sincs. Mert hol a lelket akarjuk művelni, ott zsarnoki egyformaságot nem lehet emeltyűnek használni.

A Neva jobb partján van a hajóművészetek akademiájának fényes palotája. — Ez felette üdvös intézet, mennyiben általa fiatal orosz művészek neveltetnek, s kiképeztetés kedvéért külföldre küldetnek. Az akademia termeiben egy

tisztán orosz művészek festvényeiből alkotott képtár látható, — a legnagyobb rész másolatok ugyan, de mind a mellett sokaknál kitünők a szorgalom s a művészi ihlet fejlődő nyomai. A mostani orosz művészek között Brütow foglalja el, azt hiszem, az első helyet. Munkái között pedig „Pompéji vég-napja“ mindenesetre nagyszerű mű, nem csak a csoportozatok szerkezetét, de a színvegyületet tekintve is; a félelem s iszonyodás, kétségbeesés s a halál, valóként állíttatnak elénk.

Az emberi nyomort enyhítő intézetek közül megnéztem egy kórházat s a lelenczek házát. — Mindkettő sokkal nagyobb, mint minden, mit e nemben eddigelé láttam. A kórház azonban sem belrendezésre sem tisztaságra nézve nem hasonlítható Berlin e nembeli intézeteihez. — Lelenczházak mennyire szükségesek az orosz birodalomban, megítélhetni azok nagy száma- s terjedtségéből. Ennek okát máshol alig kereshetjük, mint a hadseregben. Mindenütt, hol sokáig kénytelenek katonáskodni, tömérdek a házasságon kívüli gyermek. Kötelessége tehát az álladalomnak, miután oka a rosznak, azt lehetőleg enyhíteni.

Gyáarak közül a goblin — a szőnyegek egy neme, — és a tűkör-gyárt tartom nevezeteseeknek. Gyártmányaik európai híreuk: különösen az első csak Párisban talált eddigelé vetélytársra. — Az újabb goblinek különböznek a régiektől. Azok inkább festvényekhez hasonlítottak; a mostaniak külseje bársony fényű, fogásra nézve pedig ahoz egészen hasonló. — A pétervári goblingyár, mint minden

hasonmásai, csak addig állhat fen, míg nagyszerű megrendelések segítik elő. A Kremel számára láttam két, épen készülő félben levő szőnyeget; egy-egynek ára 5500 ezüst rubel: ilyen árakat természetesen ritka egyes ember fizethet. — A tükörgyárnak, raktáraiból ítélve, nagy kelete van; de természetesnek is találom. Mi délies népek sokat vagyunk szabadban, míg az orosz többet élven szobáiban, nagy fényt s pazart fejt ki azok bútorozásában. Ezek legnagyobb éke pedig tiszta s nagy tükörök.

Mikor Pétervárra érkeztem, azonnal tartózkodási engedélyt kellett kérnem a rendőrségnél. Ezt megadván, elvették útlevelemet; ha valahová akarok menni, újat kell váltanom. Moszkvába készülvén, útlevelet kértem, ezt megkaptam, azon útasítással: hogy Moszkvában a rendőrségnél ezt általadván, ott mást fogok majd kérni, ha vissza akarok jönni. — Láthatni ezen útlevéli jeremiádából, mi kellemes viszonyok között találja ott magát az idegen; s még ezen sok bajhoz, várakozáshoz s futkározáshoz az is járul, hogy mindegyik új útlevélért fizetni kell. — Egy jóakaró ismerősünk azon eredeti rendőrségi törvényre figyelmeztetett, hogy minden idegen csak akkor hagyhatja el az orosz birodalmat, ha neve háromszor volt tiz napra kiadva, illetve a hirlapokban; ezen rendelet által lehetlenné vélik tenni azt, hogy bárki adósságokat hagyva hátra, képes legyen távozni. Mi is megkértük francia vendéglősrünket, hogy neveinket hirdettesse; mert Moszkvából visszatérve azonnal indulni szándékozunk Svédország felé.

Éjjeli sétánk alkalmával tapasztaltuk, miszerint a világitás jó. A személyes bátorság elegendőkép biztosítva, mert egymástól 300 lépésnyi távolságban őrházak építvék. Ezek előtt lándzsás vitéz őrökdi éjjel nappal; alig lehet-séges, hogy valaki rablók kezei közé jusson. Mondatik, miszerént ha valaki éjjel 11 óra után az utcán talál-tatik, kezében batut hordva, bezáratik, mert föltételezik: hogy lopta. — Megvallom, e részben, mind a mellett, hogy nem hittem a mit hallottam, még sem mertem próbára tenni az öröket, mert azt hiszem, hogy tréfához nem értenek.

Itt tartózkodásom alatt sokat láttam, különösen épü-letekre nézve nagyszerűket és szépeket. Tagadhatatlan, hogy ha Pétervár építményeire nézve még félszázadig ugy halad, mint most, a világ legrendezettebb s pompásabb városa lehet belőle. — Különösen okosnak s üdvösnek tartom azt, hogy temérdek gond fordittatik a várost min-den irányban átmetsző csatornákra; ezek nyíltak s vízzel bővelkedők. Más részről sok ültetvények lehetőleg féken tartják a port s ez által biztosítják a levegő tisztaságát s a lakosok egészségét.

Leginkább feltűnő a közélet tökéletes hiánya. — Soha életemben nem láttam várost, mellyben olly kevés nyilvános mulató-hely volna. Nem találtam itt kertet vagy tere-met, hol pár embernél több ült volna együtt, a vasárnapi szigeti sétákat kivéve. — Közéletet vagy vigalmat nem látni: — pedig mind hiába, mit ér nekem az a pompa s fény, ha körülötte s általa nem látok előidézve életet. A

belváros néhány utczáin tul még csak élénkségre sem találunk ; a távolabb fekvő város részeiben halotti csend uralkodik.

E nagyszerű városban tapasztaltam ismét azt , hogy reám nézve a világ minden élvezetei valóban csak akkor kedvesek s érdekesek , ha látom , hogy többen is élvezik azokat. Vannak pillanatok az emberi életben , mikor keblünk a magányt s csendet kívánja , de ezek legyenek s maradjanak kivételek. — Csak ott élnek valóban az emberek , a hol együtt élnek , együtt vigadnak , s ha kell , együtt szomorkodnak.

Utazás Moszkvába. — Moszkva.

September 8-kán délután, a pétervári nagy postaépület váróteremében ülénk, szivarozással, beszélgetéssel töltve időnket. Utazásunk végeztelje felé közeledvén. pár szóval megemlékezénk hazánkról s azokról, kik ott érdekelnek. Mikor az ember olly útra készül, melly pár száz mérföldnyire távolítja el szülőföldétől, búskomor érzelmek fogják el valóját — leirhatlan félelmes érzés, melly elibe tünteti mindazt, mi kedves előtte, s mi messze távolban, róla tán meg sem emlékezve, létezik; szóval, illyenkor az emberi természet egy alap-jellemvonala fejlődik ki benne, t. i. óhajtjuk azt, mi csaknem a képtelenségek körébe tartozik, s féljük, mit lehetlen megőriznünk.

A külön vonalakban induló kocsik elrobogván előtünk, végre miénkre került a sor. Négy utazónak volt helye; én és pajtásom elől a kabriolettben, a hintó belsejében egy igen szép barna hölgy foglalt helyet. Ezt látva, mindketten oda készülénk. Tünődéseink közben egy órnagy érke-

zék, ki minden tartózkodás nélkül ülvén a szép nő mellé, tönkre tette minden okoskodásunkat. — Mellettünk, külön kis rekeszben a fölfegyverzett kalauznak volt helye; nála volt a síp, mellyel jelt ada az indulásra.

Nehéz szekerünk elé, melly egészen az angol postakocsik mintája szerint volt készítve; négy fölötte sovány, részint sánta, részint vak orosz paraszt ló vala befogva: meghallván a kürt hangjait, Ernániként felriadva megindulának, és szélgyorsasággal tovább ragadának bennünket. Sokáig tartott, míg kibontakozva a roppant városból, s keresztülhaladván a nagy bronz diadalíven, hátunk mögött marada Pétervár, s mi széles, korláttal szegélyezett kőországuúton folytathattuk útunkat, hogy a hosszas folytonos gőzerőművöni utazás után, sztnete jól esett postafogaton utazni valahára, kivált miután olly sokat hallottam az orosz posták gyorsasága- s a fuvarozás eredetiségéről.

A tiszta őszi nap, kényelmes ülés s egy jó szivar csakhamar elszéleszték lelkem szomorú érzelmeit, s igen víg tárgyra irányzák elméinket. Ugyanis föltettük magunkban, hogy az őrnagyot mindenesetre kituszkoljuk a kocsi belsejéből. Én magamra vállallám, hogy az első posta-állomáson beszélgetésbe eredvén a szép nővel, majd úgy intézem a dolgot, hogy valami színlelt oknál fogva a vitéz átengedendi nekem a maga helyét. Addig is, míg ezen terv kiviteléhez fogtunk volna, a mögöttünk levő üvegen át, reánk nézve, igen bátorító szemjátékot kezdénk. Első állomásunkon tiz percnyi nyugidő volt kiszabva. Alig, hogy

kiszállottunk, én legott francia nyelven szólitám meg úti-társnőnket. Ő nem látszék érteni szavaimat, mert mit sem felelve mosolygani kezd. E közben egy-egy pohár csájt hoztak kinek-kinek. Ezen ital annyira forró volt, hogy ízlelni sem mertük: míg orosz társaink, nagy csodálkozásunkra, mint pohár vizet, ivák ki egyszerre az egész adagot. A hölgy néma, a csáj forró — ezt gondolva magamban s mindkettőt odahagyva, ismét kocsi- ülék, szót kellvén fogadnom a postásip kérlelhetlen hangjainak.

Az országút itt jó karban van, Mac Adam modora szerint készült, s még a legszélesebb magyar országútnál is szélesebb. Félmérföldnyi távolságra egymástól igen csinosan épült faházakban katonák laknak, kik itt útkaparóként használtatván, nagy hasznára vannak az álladalomnak. Az út egyik felén a szekerek járnak, e közben a második része újra kavicsoltatik. Ez első pillanatra czélszerűnek látszik; későbbben azonban meggyőződém e szokás czélszerűtlen volta felől.

Elszenderedvén, éjjel iszonyú robogás riaszta fel édes álmamból. Gondolám, hogy hajóhídon vagyok, az egymás mellé rakott fenyőszálakról itélve, melyeken hintónk végigrobogott. E kényelmetlen rázatás sokáig tartván, csak ekkor tudám meg, hogy Oroszország egyik nemzeti útján vagyunk; mert a földtér posványossága miatt s fabőségéből, kő helyett itt faszálakat illesztenek össze. Szerencsére az ország e legélénkebb részében csak olly helyeken alkalmazzák elélekrázó országút nemét, hol ideiglenes mellékutat kénytetnek készíteni.

Az első város, melybe értünk, Novogorod vala. Széles, sáros utczái s az azokon keresztülfektetett fapadlók Debreczenre emlékeztettek; házai rendetlenek, elhagyottak, utczái görbék. Itt reggelizénk, mire azonban kevés időm marada, miután kevésbé szétnéztem volt. — Még most is emlékszem azon különös szépségű s jó négy tarka lóra, melyeket itt hintónkba fogtak; feltűnő volt nekem e fogatunk különösen azért, mert az orosz postalovak általában rosszak; kocsis, lószerszám rongyos, piszkos. Volt olyan állomásunk, hol négy ló helyett hetet is befogtak; ilyenkor ménesként látszott az mozogni előttünk. Azonban meg kell vallani, ha egyszer megindultak, csodálatos gyorsasággal haladtak.

A kalauz itt teljhatalmú kényúr; néhány szóváltás után sokszor annyira megütlegelte az előtte ülő kocsist, — holt azt véltem minden pillanatban, miszerint ez a lovak közé dobván a gyepplőszárazakat, azonnal leugrik. E veszélytől azonban nincs mit tartani; mert alig lehet fogalmunk arról, mi csendes hidegvérűséggel tűri az orosz paraszt e durva bánásmódot.

Azon teherhordó kis szekereket, melyeket villába fogott egy ló húz, telegáknak nevezik. Hat, hét sőt több illy szekérre csak egy fuvaros ügyel. Volt rá eset, hogy negyven egy vonalban haladó telegával találkozánk. Ekkor a kalauz inte, s ők természetesen ki akarának térni; a mély kavicsba érvén azonban, elakadtak, s mi kénytelenek valánk időzni. Ekkor kényurunk megharagudván, tiz—tizenkét ló

istrángját lemetszette, véleménye szerint bosszuját töltendő a makacs s ügyetlen fuvarosokon. Ha saját szemeimmel nem láttam volna, alig tartanám hihető- vagy valószínűnek e durva bánásmódot.

Az orosz falvak magyar modor szerint építvék. Nagyszéles utcákat képeznek; egyik végökön a templom, másikon a postaház egyedüli díszök. A postaházak kül- s belrendezése az egész vonalon egyenlő. Reggeli, déli s estveli állomásokon, kényelmes éttermekben, különösen jóízű hideg étkeket és szeszes italokat kaphat az útas. A paraszt-házak fenyőszálakból tatarozvák, minden külső máz nélkül, az ablakok szűkek; a kémények jobbára görbedezők, fát egész udvaron sem láthatni. A növényzés hanyatlása s az égalj mostohasága még ridegebbé teszi a vidék már különben is szomorú egyalakúságát. Hol sem természet-ajándékozta, sem ipar-teremtette élett nincs, ott szép tájkép sem létezik. Néhány épen készülöben levő katonai telepet is láttunk. Ezeknél a rend s egyalakúság némileg emelik az egésznek csínosságát. Nagyon sajnálom, hogy nem volt alkalmam közelebről megismerkedetni ezen intézménnyel, melly az állandó hadsergek költséges voltánál fogva, mindenesetre figyelmet igényel.

Déli állomásunk, Torschok, inkább falunak, mint városnak mondható, alig levén néhány csinosabb háza s rendezebb utcái; tisztaság- vagy csínosságnak nyomai sem látszanak. Két nevezetesség bélyegzi e helyet. Itt készítik a világhírű, már Pétervárt említett aranyhímzeteket, s a leg-

jobb ízű bornyúszeletek kaphatók benne. A vendéglőben levő raktárban az egyik, az étteremben a másik nevezetességet élvezheti az ember egész kényelemmel.

Szép női utitársunk viselete annyira kihívó s feltűnő volt, hogy mi a híres szeletek fogyasztása közben részint angol, részint német nyelven kísértők meg újra szerencsénket; de mind hiába! ő néma maradt mindörökké, csak szemei beszéltek. Alig váltottunk magyarul néhány szót e tárgyról, s őrnagyunk tört német nyelven szólva hozzánk, magát a nő férjeül mutatá be, értésünkre adván egyszersmind, hogy neje, kivéve az orosz nyelvet, mi más nyelvet sem ért. Mi mind a mellett, hogy eddig semmiféle összeköttetés nem látszott lenni a két egyén között, kénytettségünk elhinni mindazt, mit nekünk monda. E kölcsönös fölvilágosításnak azon következményei voltak, hogy mi átláttuk, miszerint a vitéznek csakugyan több joga van a kocsi belsőjében ülhetésre mint nekünk; más részről pedig ő megörülve a békének, egész úton a legjobb orosz kaviárral és xeresi borral kínála bennünket. Ez utóbbit annyira is megízlelők, hogy pinczetokja nagyhamar kiürüle.

Sokak előtt tán nevetségesnek fog látszani, hogy két ember napokig kínlódik, csak hogy néhány közönyös szó ejtésére bírasson valamelly szép hölgyet. Erre nézve azonban mást nem hozhatok fel mentségül, mint hogy külföldön sokkal érdekesebb minden tárgy, annyival inkább a szép deli nők. Azután nem ismerve a közelebbi viszonyokat, tágabb tért engedünk képzelődésünk csapongásainak,

s légvárakat építünk ott, hol légkunyhót is kár volna építeni.

Novogorod, Torschok és Tver a Volga partjain azon városok, melyek útunk közben feltűnének s említésre méltók. Tver egészen új izlés szerint épült, alapját Katalin czárné vetette meg. Több nagyobb s tisztán tartott épületei vannak, tágas piacza s rendes metszetű utczái.

Hatvanegy órai folytonos haladás után partosodni kezd a vidék, s rövid idő múlva Moszkva tűnik fel előttünk. A város dombos környezete, s tömérdek tarka tornyai és háztetői tán Stambul képeire emlékeztetnék az embert, ha nem hiányzanék a nagyszerű víztűkör, melyet gyöngén ábrázolnak a Moszkva habjai. A város, mint előttünk elterülő tájkép, fenséges látványt mutatott; a tiszta verőfényes idő tetemesen nevelte a benyomás nagyszerűségét, s mi megelégedve közelíténk az ős főváros falai felé azon meggyőződéssel, hogy Pétervár látványát hasonlítni sem lehet ehhez. Mert míg az előbbi, lapályon terülván el, épen nem látszik a távolból, addig Moszkva már messziről eredeti- s nagyszerűnek tűnik fel, részint fekvése-, részint építményei költői alakja- és színezeténél fogva.

Pétervárról hatvankét óra alatt értünk Moszkvába; a két város közötti távköz 104 német mérföldet teszen, miből láthatni, hogy nagy sebességgel haladánk. Az egész út épen nem vala fárasztó, mert üléseink nagyon kényelmesek, időnk tiszta s meleg, t. i. olyan volt, mint nálunk szokott

lenni november hava első felében. A postaépületbe érvén, azonnal a hôtél de Dresde-be sieténk. Az árak után tudakozódván, tizennégy frankot kérenek napjára egy nem épen fényesen bútorozott lakszobáért. Ezt sokalva, alkudozni kezdénk, s fele áron, hét frankon fogadánk szállást. E szemtelen alkudozásért megneheztelvén, a főpinczér engedelmet kére: „mert, úgy mond, angoloknak tarta bennünket első pillanatban, s azokkal már ő úgy szokott bántani.“ Átadván útleveleinket s tartózkodási jegyeket váltván, jó ebédet parancsolánk, hogy új erővel, s mi földolog, jó kedvvel kezdjük vándorlásainkat Európa egyik ázsiai jellemű városában.

Moszkva utczáin először sétálván végig, akaratlanul is Napoleon juta eszembe, ki egyedüli oka annak, hogy porrá lőn e nagyszerű emléke a régi kornak, s az ősi helyébe új, még pedig épen nem szép Moszkva épült. Távolból tekintve e város úgy néz ki, mint a meseirók rajzolják élénk városaikat: szemeinket kápráztató fényesség, smaragd-zöld berkekkel övezve. Belsejébe érvén, azonnal kellemtelenül lepeténk meg. Ugyanis alig van néhány rendezet-tebb utcája s ezek is, dombos levén a földtér, többnyire partosak. A házak nagyobb része falusi modor szerint épült; az egyes lakok között nagy udvarok hagyvák deszka-kerítésekkel; a faültetésnek pedig, mindamellet, hogy Moszkva égalja sokkal szelidebb Péterváránál, úgy látszik, nem nagy barátjai az oroszok, mert alig látható itt néhány fákkal szegélyezett vagy kiültetett házhely. A melly nagyszerű

paloták vannak, elhagyott állapotban sínlenek, a koritések összeomladozván; s hol ezelőtt kertek- s ligetekben szép boérnök élvezék a természet kellemeit, most dudva s paréj gyenyészik. A kövezet borzasztó rossz. A boltokra nézve fényűzés nincsen, ezek jobbára raktárak levén. Moszkvának legszebb részét teszik a belvárost körülövedző fasorok; a Tvertkajaulicza, mint legrendezettebb utca, s a nagy vásártér a parancsnok palotájával legcsinosabb piaczkúl tűnnek föl.

Átalányban fejezém ki itt azon benyomást, melyet Moszkva alkata tett reám. A két fővárost következőleg merném egybehasonlítani: Pétervárat nem mint képet, hanem mint pompás alkotványt csodáljuk, mellynek belsejét kell bámulni, hogy megismerjük szépségét, nagyszerűségét; Moszkva pedig fenséges kép, fekvése, külszine elragad, egyes részeit nem szabad vizsgálnunk, ha nem akarjuk megsemmítni a fényes benyomást.

Mindamellett, hogy kevés szépet mondhatok az ősváros belsejéről, mégis több történelmi s műemlékek léteznek itt, mellyek megtekintése nagyérdekű az idegenre nézve már csak azért is, mert Európa kevés nagyobb városának vannak egyes régibb emlékei, eredetibb modor szerint alkotottak pedig alig találhatók. Belső élete sokkal érdekesebb, mint Péterváraé, mert itt az európai szokások s viselet már meghonosultak; Moszkvában pedig többnyire nemzeti öltönyű, hosszú szakálú, mogorva tekintetű, valódi oroszok járnak kelnek. A lakosság nagyobb része a régihez ragaszkodó arisztokratákból, orosz kereskedők-, polgárok- s

papokból áll. Ez utóbbi osztálynak némi függelékeként, tömérdek rongyos koldus s nevezetes szent képek láthatók. Ezek valamelyikét drága pénzért betegekhez viszik, mert az, közhiedelem szerint, gyógyerővel bir. Moszkva tehát nevezetes város, mindenesetre, mert bizonyos nemzeti jellemmel bir: valóságos orosz, nem csak külsejét, építésmódját, hanem lakosait s ezek foglalkodásait tekintve is. Mindenek előtt a Kremel felé irányzók lépteinket, részint mert fő nevezetesség, részint mert az ott levő magas toronyból nézelődve, a város fekvése s az egésznek látványa élvezhető.

A Kremel nem nagy palota, mint sokan képzelik, hanem erőde, mellynek öt kapuja s huszonöt tornya van; nyugat felől a Moszkva, három oldalról pedig a város környezi. Kelet felőli részét légbe röpiték a francziák; azonban régi izlés szerint van fölépítve újra olly ügyességgel, hogy a különbség csak alig vehető észre. Ezen újabb része alatt terjed el a szép izlettel rendezett Sándor czár kerte. A tornyok mind négyszeg alakúak, hegyes kúpokkal, a réztetők zöld- s arany-szinűek; a többi épületek, paloták s templomok tornyai hajma alakúak, s vagy aranyozottak, vagy kék- és zöldre festvék, mi nagyon eredeti vegyületet képez. Mindezekből látható, hogy a Kremel kül- s belalkatánál fogva magában álló kis város. Az ott levő épületek nevezetesei: a senátus, fegyver-, kincstár, két czári palota, egy női- s férfizárda s több szentegyház. Ezen építmények különböző izlés szerint alkotvák keletkezésük korá-

hoz képest. — Haladék nélkül felmáztunk a Nagy Iván nevű toronyba. Ez Moszkvának legmagasabb pontja a Kremel nyugati oldalán, átellenben a csári palotával. Használásban harangjai legnagyobbika 4175 pud súlyú — egy pud = 40 font. A torony alsó üregében pedig egy kőkoszorún nyugszik pajtása, melly 10,000 pudot nyom, s alkalmasint egyike a világ legnagyobb harangjainak, s nincs behelyhezve: annyira hajos súlyához mért állványt építeni számára.

Fölérvén a helyre, igéző szépséges táj terüle lábaink alatt. A város több dombon fekszik, a Moszkva kanyarodásai által ketté hasítva. Ezer meg ezer világoszöldre festett rézfödél, az ezekből kinyuló nagyobb paloták s középületek, huszonegy kolostornak, 288 templomnak számtalan hajmaalakú, csillogó s tarka tornyai és kúpjai, a város körötti boulevardok fasorai, az egyes kertek friss zöldje — mind ez, ha egybevetjük, olly képet alkot, mellynek ábrándos szépsége által el kell ragadtatnia minden nézőnek, s melly önkénytelen fölkiáltásra kizsákoztatja azt, ki először élvezi e látványt. Sokáig mulatánk a torony csúcsán, alig bíránk megválni a fenséges látványtól; mert érezzük, hogy ennél szebbet s nagyobbyszerűt Moszkva nem bír nyújtani. Más világrészben, kelet valamelyik fényes városában hívéim magamat, szinte féltem azon pillanattól, melly a piszkos utcák tömkelegébe vezetend vissza, megsemmítendő képzelődésem nyájás képeit.

A Kremel egyik fő nevezetessége azon kis szentegyház, mellyben a csárok koronáztatási szertartása szokott

végbemenni. Ez a birodalom legrégibb kő temploma. III. Iván parancsára építtetett 1475-ben. Belseje tekintélyes, de kevésbé sötét; kúpja négy roppant terjedelmű oszlopon nyugszik, falai vastagon aranyzott alapokon, görög izlésű fresco festvények által vannak ékítve; az ikonosztaz arany, ezüst s drága kövekben gazdag. Azon ajtótól jobbra, melylyen a csárok szoktak belépni, azon Emmánuel görög császárfestette kép látszik, melly 1570-ben hozatott ide Zsófia templomából. Továbbá láthatók a kilencz patriarkának — kivéve Mikonét, — egyszerű, de nagy tiszteletben álló koporsói; az egész inkább történelmi, mint művészeti tekintetben méltó a megtekintésre.

A Mária-templom már kisebb ennél s inkább eredeti külseje miatt említendő; mert egészen régi modorú fresco festvényekkel van bemázolva. Belseje tiszta arany- s veresszínű. Itt mutogatják az uralkodott csárok által viselt keresztetek gyűjteményét.

Nagyon ékesíti a Kremelt a Moszkvára merengő császári palota, melyet a mostani czár bizant-görög szerint újjatott meg. Ekkor még nem készült el; de már látható vala: mennyire díszesítendi e nagyszerű eredeti mű az erőde nyugati arczát. Különös szépségben tűnik fel a Moszkván átvezető mohos kőhidről. E pontról tekintve, legszebb képet nyújt a Kremel.

A többi nagyobb épületek között csak a jelenleg használatban levő czári palotát nézhetők meg. Ez kisszerű s minden pompa nélküli; belseje kényelmes és izletesen

bútorozott, helylyel-közzel pompásan is; a pétervárihoz azonban mi tekintetben sem hasonlitható.

A Kremeltől elbúcsuzván, s egyik tágas kapuján ki akarván menni, egy, külsejéről ítélve, orosz felém jön s kalapomat le akarja venni fejemről. Én látva, hogy fején nincs főveg, azt hívém eleinte, hogy az enyém tetszék meg neki, s nem akarám amugy könnyeden átengedni. Ebből némi vita támadt, mindkettőnkre nézve czélnélküli, mert nem értők egymást. Frank öltönyű szabaditóm, ki szinte hajadon fővel érkezék felénk, megmagyarázá, miszerint ez a Kremel szent kapuja levén, csak hajadon fővel szabad elhaladni alatta. Megköszönvén magyarázatát s felvilágosítását, oka felől tudakozódám ezen alkalmatlan szokásnak. Értésemre adá, hogy e várkaput azért tartják szentnek, mert valaha az ellen körülkerítvén az erődét, itt tört be a segítségét és szabaditást hozott sereg. — Tisztelni kell a nemzetiszokásokat, kiváltha történeti emlékezetenalapulnak.

A sz. Vazul egyháza a Kremel és nagy bazar által képzett tér egyik oldalát foglalja el. Érdekes különösen azért, mert építészeti modorra nézve tán egész földön sincs hasonló hozzá. Tizenhat különböző nagyságú hajma alakú torony van összeillesztve, mellyek összesen képezik e híres épületet. A tornyok mind tarkára, leginkább zöld és sárgán festvék; azonban minden szín feltalálható rajta. — A díszitményül alkalmazott tataragvány, ha mint egészset tekintjük, sínai izlés-modorra emlékeztet; — jellemét illetőleg barbár benyomást idéz

elé. K e g y e t l e n I v á n kitolatta e mű alkotójának szeméit, nehogy hasonlót építhessen másutt.

Moszkva bazarja alkotásra nézve hasonló a pétervárihoz ; de koránsem olly kényelmes és tiszta, s fölötte sötét. Nagyság tekintetében felülmulja minden társát ; ha jól emlékszem , 300 bolt s raktár van benne , mellyekben többnyire bőrt, s különös szépségű ritka prémet árulnak.

A Kremel , bazar s a sz. Vazul egyháza által képzett tér közepén egy emlék , bronz-öntvény emelkedik , melly 1818-ban készült el ; Posharski herceget és Mimnin polgárt ábrázolja , kik 1610-ben megszabadíták az orosz birodalmat a lengyelek elleni hadjáratkor. Posharski nemzeti öltözetben főnállva, jobb kezében kardot tart, jobbájával pajzsra támaszkodik ; Mimnin előtte állva bal kezét a herceg kardjára teszi s jobbát égnek emelve , mintegy lelkesedését nyilvánítja a haza megszabadítójáért. Nem tudom , kinek faragványa ; de mondhatom , hogy mesterileg készült mű valamint a csoportozat egybeállítása , ugy az egyes részek tökéletes kivitelére nézve is ; mint nemzeti emlék , kétszeres díszére szolgál a városnak.

A városi élet fő kellemei közé sorozhatók a jó színházak, sétaterek , kényelmes vendéglők. A moszkvai színházban nemzeti nyelven adnak színi és operai mutatványokat. Mindkettő jobban mulattatott mint Pétervárott , tán mert jobban hozzá törődtem vala a nyelv hangzásához s az orosz zenéhez, leginkább pedig azért, mert a nemzeti balét különösen érdekle. Itt láttam először életemben lejteni

valóságos lengyel mazurkát, s megismerkedém a táncz izletes és költői jellemével. A fényes öltözet s a női tánczkar szépsége sokat tőn az egésznek emelése- és csínjára. Kevésbé elégitte ki az orosz nemzeti táncz, sem kellem sem izlés nem rejlik benne, lelkesíteni nem képes. — Az épület kívülről hasonlít a pétervári Sándor-színházhoz: nagy kötömeg, összeillesztve minden izlés nélkül. Belseje öt emelet s roppant tágas, a San Carlo és Scala után Európa legnagyobb színházának tartják. Akusztikai tekintetben célirányosan épült; falai tiszta fehérre fénymázolvák, egyszerű aranyozott faragványokkal ékitve; a páholyok s ülések belseje veres bársonnyal bevonva; világítás- s belcsínra nézve a pétervári azonban felülhaladja minden társát. A kisebb színházban franczia nyelven adnak színi mutatványokat; a vaudeville igen nagy divatban van, és kitűnő kegyben áll az oroszoknál. Általában itt tárt karokkal fogadják a külföld művészeit, kik rangukhoz illő bánásmódban részesülnek.

Kényelmes sétatért a boulevardok képeznek. Itt szoktunk pihenni este felé, ha egész napi járás-kelés után beléfáradtunk a nevezetességek nézésébe. Nem is gondolná az ember, mennyire fárasztó munka a hosszadalmas figyelmes nézegetés. Ha érdekel, bágyaszt, mert folytonos izgatásban tartja idegeinket s gondolkodó tehetségünket; ha untató, nagyon lehangolja kedélyünket, szóval, a szorgalmas turista életében fordulnak elé olly pillanatok, melyeket köznyugalomnak, testi és szellemi semmit-nem-tevésnek kell

szentelnie. — Sétáink közben azt tapasztaltuk, hogy itt is sokkal kevesebb nőt láthatni nyilvános helyeken, mint bárhol Európában.

Egyik csínnal rendezett s jól ellátott étterem azért maradt emlékezetemben különösen, mert egyszer-egyszer jó kedvünk kerekedvén, s a borok jegyzékét vizsgálgatván, tokajit hozattunk. Alig ittam valaha chez hasonló jóságút hazámban; egy palaczk ára egy arany volt. Hazánk s az ott élők emlékére üriténk poharat; vendéglőszünk örült, hogy távol szülőföldünktől illy széles jó kedvet szerezhete nekünk gazdag borkészleténél fogva.

A Kalugára vezető országút közelében, a Moszkva partjait környező dombokat — az ugynevezett Veréb dombokat — minden utazó meg szokta látogatni. E hely azért nevezetes az idegenre nézve, mert innen pompás tájkép nyílik a városra s annak vidékére. Azt, mit a Nagy-Ivánból alattunk látánk összesítve; itt a távolban, mint előttünk elterülő tájképet csodálók. Az oroszokra nézve azért érdekesek e dombok, mert Napoleon ez oldalról közeledvén a város felé, ezek tetejéről pillantá meg először hadmenete czélját s diadalai sirját. — A kalugai országút koránt sincs olly jó karban, mint a pétervári; egészen a magyar alföldi útra emlékeztet. A mély kátyuk s veszedelmes bukkanók miatt droskink nem egyszer közel volt a felforduláshoz. Illy helyeken járva, meggyőződünk felőle, mennyire életbiztosító intézetnek tartandó a közönséges magyar lőcsös szekér.

E dombokon még más nagy nevezetesség is létezik az idegenre nézve. Ugyanis itt vannak elzárva három hosszas egymás mellé épült faházba a Sziberiába küldendő rabok. Az egész birodalomból ezek itt gyűjtetnek össze, s innen, mint főállomásról indulnak rendeltetésök helyére. — Kinek ne esnék meg szíve azon sajnálatra méltó embertársain, kik az annyira félelmes Sziberiába kénytelenek vándorolni, örökre búcsut mondván szülőföldük szép határinak! Engedelmet nyervén, mi is bemenénk. Szerencsénkre a bennünket vezető felügyelő keveset érte francziául, s képes vala megmagyarázni ki kicsoda, miért bűnhődik. A rabok öltö-zete mind egyenlő, durva vászonkabát s lábravaló. Ismer-tető jelül fejeik baloldalt kopaszra van borotválva. Az itt egybegyűlt több százra menők közt volt néhány utonálló és rabló; uraiktól megszökött jobbágyok, kik azt állítván, hogy születésök helyét nem tudják, nem adatnak vissza földesuraiknak. A felvigyázó szavai szerint ezt sok paraszt teszi, csak azért, hogy kiszabadulhasson ura zsarnok kezeiből: „mert, ugymond, jobb Sziberiába küldetni, mint némelly orosz nemes embert szolgálni.“ Nagyobb részők útlevel nélküli csavargó volt, kik összefogatásuk után válo-gatás nélkül ide küldetnek. Vétségökhöz képest vagy pla-tina-bányákba való munkára, vagy prém-vadászatra, vagy végre csak gyarmatosításra vannak elitélve. Láncz csak egy-néhánynak volt lábán. Családjok, ha tetszik, követheti őket, de arra nem kényszerítik. Asszonyt keveset láték közöttük; a zsidókat többnyire egész pereputyjok követte. Nemes

ember csak egy vala közöttök, ősz szakálú lengyel, ki már megvakult. A felvigyázó azt mondá, hogy igazságtalanúl levén elítélve, már évek óta nyomorog itt; bővebb felvilágosítást nem adhata, mert éppen akkor hivatá őt főnöke. — Mindnyájan hosszú fapadokon hálnak, eledelök káposzta és fekete kenyér; többnyire rongyos, piszkos külsejűek, kétségbeesett arczkifejezéssel. E látvány által elszomorítva s megilletődve térénk vissza a városba.

Moszkvában úgy mint Pétervárott a legnagyobbyszerű épületek többnyire kórházak, lelenczházak, kolostorok, kaszárnnyák s katonai gyakorlóházak. Ezekről már szótoltam. Az egyikben két zászlóaljat láték kiállitva: szemle végett valának ide rendelve, a táborba indulandók.

A pétervári út közelében levő Petrofski-kastélyt megszokták mutatni minden utazónak, melly goth izlés szerint épült, külső falai veres- és fehérre festvék; az egész csinos ugyan, de éppen nem nagyszerű. Arról nevezetes, mert Napoleon ide vonult vissza, midőn tűzvész kezdé fenyegetni a Kremelt. — Moszkvában minden az akkori eseményekre emlékeztető csekélységet nemzeti ereklýeül tisztelnek; mert mindenki tudja: mi nagy veszély fenyegette akkorban az ősbirodalmat, s érzi: milly nevezetes áldozattal s erőfeszítéssel birtak megmenekedni a már közelítő óriás karjai közül.

Pétervára-ra visszaszándékozván, útleveleinket kérők. A rendőri hivatalban órákig kellett várakoznunk; bérinasunk arra figyelmeztete: áldoznánk néhány rubelt s legott

kikapunk mindent. Tanácsát nem levén hajlandók követni, három óra hosszát kelle időznünk, míg végre megnyitak előttünk az ajtók, s mi átvehetők a már annyiszor kicserélt s megújított útleveleinket. A postahivatalban szerencsétlenségre már nem kaphatánk jegyeket, minden hely el levén foglalva a málhás kocsin. Nem akarván tovább időzni Moszkvában, kénytelenek valánk egy magán gyorskocsi-intézet irodájában váltani helyeket. Vendéglősrünk biztatott, hogy ép olly kényelmesen és sokkal olcsóbban utazandunk, mint a czári kocsin.

Jó kedvvel érkeztünk volt Moszkvába, de annál rosszabb hangulatban távozáink, mert azon alkalom, mellyet vendéglősrünk kényelmesnek monda, nem bír megnyerni tetszésünket; miután megtelvén a hosszas, Noé bárkájához hasonló hintó, kettőnknek egy hátul eső kis rekeszben jelöltek ülést. E hely annyira szűk volt, hogy lábainkat sem nyujthattuk ki; ülésünk pedig olly furcsa modor szerint volt készítve, hogy háttal az ajtónak kelle támaszkodnunk. Ha ez véletlenül kinyílik: akkor mi kihullunk, a nélkül, hogy valaki észrevenné, annyira elszigetelt vala helyzetünk. Bezzeg! most utazhatott volna velünk az ég tudja hány szép hölgy, s akárhány pinczetokos őrnagy: ránk nézve ez mind nem létezik vala; mert mi, az utat kerítő árkon kívül, mitsem látánk a jobbra s balra nyiló kis ablakon által. Most először gondolám el magamban, milly rosszul érezhetik magokat a vadállatok, midőn hasonló ketreczbe zárva, szekérre rakva, helyről helyre hurczolják

őket. Szerencse, hogy mi ketten nem voltunk vadak, hanem egészen szelidek, megférve egymás mellett, s eltűrve mindent, azon gondolkozánk, mi módon tölthetnők az időt; mert a tett készültek- és beszédekből ítélve, legalább négy napi folytonos utazásra lehele reményünk. — Nem mind arany, a mi fénylik! e közmondásból azon igen természetes tanulságot következtetők, hogy az utazásnak is megvannak a maga bajai; melly okoskodásunk folytán, s tekintve az élet változékonyságát, csillapodni kezde felháborodott keblünk. Végre mozogni kezde esetlen fuvarunk; a mozgás, mind a mellett, hogy nagyon kimért és lassú volt, mégis jó hatású vala idegrendszerünkre. Ugyanis rövid idő múlva mitsem tudva a világról, Morpheus karjai közt nyugvánk. Fölebredvén, nagy vala örömünk, mert tapasztalás után meggyőződénk, hogy a szundikálás mégis lehetséges veszélyes ülésünkben. Mi nagy előny ez, mindenki tudja, ki hosszasan utazott illy alkalommal.

Ismervén már a vidéket, inkább csak egyes tárgyak vonák magokra figyelmünket; láttuk, mint épül a pétervármoszkvai vaspálya, melly ha elkészül, valóban nagyszerű mű lesz. Mint hallám, télen három egymást követő mozdony seprí majd a havat a kocsivonatok előtt. Ennek sikerítésére különös gépezetet kell alkotni s roppant műerőt kifejteni; különben nem képzelhetem, miként lehessen — a leírásokból ítélve — keresztülgázolni a gyakori óriási hófuvásokat. A vélemények arra nézve: vajjon e vállalat, minden erőmegfeszítés daczára is fel birandja-e tartani magát.

különbözők. Sokan azt gondolják, hogy nincs jövője, mások sükert reméllenek; kinek lesz igaza, majd elvállik.

Feltűnő a csekély közlekedés a birodalom két fővárosa közt. Azt vélem, hogy az orosz birodalom valódi jelentékeny kereskedelme inkább a déli részeken rejlik; mert a rideg éjszak sem műipar, sem nyers anyag tekintetében nem bír eléállítani annyit, mennyi az élénk forgalom keletköztére megkívántatik. Sokat hallottunk utóbbi években Oroszország gyáripárának fejlődéséről; de azokból ítélve, miket tapasztalék, azt vélem, hogy annak még nincs itt az ideje, mert az iparmozgalmak főfeltétele, a közlekedési erek, ugy mint édes hazánkban, még nagyon tökéletlen állapotban panganak.

Útközben két huszár-s egy kozák lovasezreddel találkozánk, mert épen ekkor kezdettek az évenként tartatni szokott gyakorlati táborozások. Minden ezrednek kétféle zenekara van, egyik rendezett, a másik nemzeti hangszerkekből van összeillesztve, mellynek kísérete mellett a katonaság dallani szokott menet közben. Dallásaikban kevés melodiát találék; a hangászok pedig olly fülhasító lármát csináltak, hogy mi meg nem foghatók, mikép lehet dallani illyesminek hallatára.

Midőn Pétervárról elindultunk, szinte örültem, hogy kocsin ülhetek; bezzeg most alig vártam, hogy vasúton, gőzhajón, vagy bárhol lehessek, csak e moszkvai gyorskocsin ne. Szörnyű állapot az, négy egész napot s három hosszú éjszakát, rossz, szűk ülésben, a kipottyanás-

tóli félelmek közt tölteni. Mind a mellett, hogy az út jó karban vala, gebéink erőtlensége miatt néhányszor elakadánk, minek mindannyiszor megörülénk, mert kiszállhatánk legalább s kiegyenesíthetők már-már görnyedező testünket. Nálunk a szolnoki gáton itt pedig a kavicsos úton akad el a gyorskocsi; szerencsénkre nem kellett rettegünk a felfordulástól. — Vannak események, melyek soha nem enyésznek el emlékezetünkől, annyira nagy levén azoknak kellemes vagy kellemetlen hatásuk reánk. A moszkva-pétervári utazás, utóbbi oknál fogva, örökre emlékezetes marad előttem.

Negyed napon estvefelé törődött testtel s rosz kedvvel érkezénk végre Pétervárra. Sieték szállásomra. Azonnal naplómat kezdém rendezgetni, mert sokat láttam s tapasztaltam a lefolyt néhány napok alatt. Föltett szándékunknál megmaradánk, az indulandó gőzössel Svédországba akarván evedzni.

Másnap első dolgunk volt felkeresni vendéglőünket, megtudandók: vajjon kihirdette-e háromszor neveinket a hirlapokban; szomorúan lepett meg, midőn zavartan azt felelé, hogy megfelejtkézve, mitsem tett a dologba. Első pillanatban nem tudók, mikép segítsünk magunkon; mert, ha a két nap mulva indulandó gőzössel nem utazhatunk, akkor még néhány hétig kellendene időznünk Pétervárott, az orosz és svéd fővárosok közt minden hóban csak egyszer közlekedvén a hajók. Illyenkor látja át az ember, milly hasznos intézet idegenekre nézve a becsületes és ügyes

bérinasok társulata. A mi bérinasunk megtudván kellemetlen helyzetünket, azt mondá, hogy ne hallgassunk a vendéglős szavaira; ő hamis ember lévén, ezt csak azért mulasztá el teljesíteni, hogy további ittmaradásra kényszerítsen bennünket. Azonban mennénk, ugymond, tüstént az utazók számára létező állodalmi irodába, ott egy igen szíves főnök van, ki bizonyosan segítend rajtunk. Tanácsára hajtvá, csakugyan célt is érénk. A főnök ugyanis látván, hogy becsületes egyének vagyunk, útlevelet szolgáltatata Abóba, melly még orosz hatóság alatti város lévén, nélkülözhetők a hirdetések; onnan pedig nagyon könnyen juthatunk Stockholmba a svéd consul segítségével. — A következmény megmutatá, hogy ez mind igaz; mert Abóban a svéd consul aláírván okleveleinket, átléphetők az orosz birodalom határait. Hogy tehát a hirlapokbani hirdetés nem nagy biztosíték a létezhető hitelezőkre nézve, ezt tetteleg bizonyítók be.

September 19-kén délután érkezénk Kronstadtba; podgyászunkat röviden megvizsgálván, a stockholmi gőzösre szállánk, s nyugodtan várók indulásunk perczét.

Taglalgatni kezdvén mindazt, miket a lefolyt hónap közben láttam, tapasztaltam, megelégedve nézegetém utazási jegyzeteimet; sok érdekes s eredeti tárgyakkal, intézményekkel, szokásokkal ismerkedém meg, szóval tapasztalásim köre tetemesen tágula. Oroszországban nagyrészt feltaláltam, a mit kerestem: eredetiséget, nagyszerűséget; másrésről azonban meg kell vallanom, hogy épen nem

érzém jól magamat benne. Félelmes érzelem rezgé át lelkem húrjait; nem mozogtam, nem szólottam olly szabadon mint máskor; szokásom ellenére rendkívül józanul éltem, mert attól tartottam, hogy felderülve egy pohár jó bortól, olyasmit cseleketném, mi érintkezésbe hozhatna a rendőrséggel. Meglehet, sokkal jobban éreztem volna magamat, ha van a ki vezessen, utasítson, vagy magyarázzon. Azon urak között, kikhez ajánlóleveleim szólottak, egy sem vala hon; ki 500, ki 600 versztnyi távolságra a fővárostól élvezé a nyári időszak kellemeit, s így magunkra hagyva szemléltem meg a két főváros nevezetességeit. — Ki az orosz birodalom éjszaki részeit akarja beutazni, ne mulasztja el Moszkva megtekintését, különben nem lesz alapos fogalma orosz városról, s úgy járhat, mint a ki Rómában járt, még sem látta a pápát.

Stockholm. — Upsala. — Danemora.

Estvefelé hagytuk el Kronstadt kikötőjét. Tiszta, langyos időnk volt; a hold ezüst fényét jó előjelnek tartók leendő utunk eredményeire nézve. Az embernek szerencsés sajátosságai közé tartozik, úgy magyarázni mindent, a mint azt körülményei, vágyai, reményei kívánják. Nemde sokszor egyesek, vagy népek, illy előjelek által biztatva s lelkesítve vittek véghez életbevágó, s világot rázkódtató tetteket? Érdekes ország felé hajókázánk. Svédország fekvésénél, égalja-, természettüneményei- s történeténél fogva, a nevezetesebbek közé sorolható. Jelenkorban pedig kétszerezsen az; mert, míg az egész világon újitanak, s feldúlni igyekeznek mindent, mi a régi korra emlékeztet; addig itt alkotmány-, szokások- s egyes intézményekre nézve a már ismeretes, századok óta divatozó kerékvágásban maradnak. Innen származott a svéd népnek régtől fogva egyenlő s eredeti jelleme, az ottani életmód és szokások különbsége.

E tekintetek táplálták bennem is gyermekkorom óta a vágyat, Stockholmot láthatni; nem csoda tehát, ha türelmetlenül lestem azon perczet, mellyben gyermekkori álmaim valósulandnak.

Utitársaink között nem igen voltak érdekes alakok: egy kereskedő, kivel Pétervározt találkoztunk, szólita meg. Ettől hallók, hogy csak reggel felé érzük el a szépsége miatt világhírű finn tengerpartokat. — Késő éjtszaka volt, s még mind nem birtunk megválni az élettől — az álom kerül-vén szemeinket. Éjfél után hűvös szél fujdogála; ekkor köpenyeinkbe burkolódzva, a hajótétőn padokra leheverénk, nem akarván fölcserélni a szabad levegőt hajónk bűzös üregével.

Reggel felé a látkör zöldelleni kezdé, s hajónk rövid idő múlva egy végetlennek látszó szigetsoportozat középett vitorláza. Finnország déli tengeri partjait kisebb nagyobb szigetek veszik körül, mellyek földtére többnyire sziklás. Az ormok között tenyésző sudar fenyvesek, az alantabb elterülő rétek eleven zöldje, az itt-ott feltűnő szerény halászlakok s veresre festett parasztudvarok, s az örökké nyugalmas tenger fényes tükre felséges tájképet alkotnak, annyiraszép, hogy inkább nagyszerű angol-kertet díszesítő tavon látszottunk haladni, mint félelmes tengeren. Ha valaki életunttá, vagy embergyűlölővé lesz, telepedjék le e szigetek egyikére, s meg vagyok győződve, hogy az itteni tájkép vidám arcza meggyógyítja idegzetét. Életkedvet leginkább a természet szépségei adnak.

Néhány óra múlva nagy sziklatömegek által képzett szoroshoz érünk; ezt áthaladva, kerekded tengeröbölbe jutánk, melynek közepén magas dombon festői sziklacsoportozatok között látszanak Helsingfors csinos épületei, s ezek fölött a hegy legmagasabb pontján nagyszerű egyháza, lazurkék, aranycsillagos kúpjával. Megvallom, nem hittem, hogy e város fekvése annyira szép, különösen feltűnő legyen; mert kiérvén a sziklaormok közül, egyszerre mintegy varázshatalom által előidézve nyílik meg az öböl festői képe.

Finnország fővárosa ezelőtt Abó volt, most Helsingfors az. E városnak legszebb részei a tengerpart és főtér. A tengerpartot izletesen épült s rendesen tartott magánházak s néhány nagyszerű vendéglő díszesítik; az egyenes vonalban végignyúló épületsor egyik vége tisztán tartott és csinosan rendezett sétatérrel határos. A főtért nyugat felől a senatus, kelet felől az egyetem épületei körítik, éjszaki oldalát a most épülőfélben levő székesegyház ékíti. Az egész város rendszeresen dolgozott terv szerint van építve, s a tömördek, részint új, részint most készülő házakból ítélve, rövid idő múlva egészen kiépül; belélete fő tényezői, a tanulók s a nyáron által ide gyűlni szokott fürdői vendégek. A tengerpart közelében levő, sziklacsúcsra épült csillagdából fenséges látványt élvezénk az alattunk elterülő városra, tengeröbölre s az azon túl végetlenig terjedő szigetekre. Fő- vagy nagyobb kereskedő városon kívül alig láttam csinosabbat s regényesb fekvésűt Helsingforsnál.

Útunk Abóig megtartotta festői jellemét. Bámultam kormányosunk ügyességét, ki a számtalan, sokszor nagyon szűk szorosokat képző szigettömkelegén keresztül teendő útját a föllegek mögé bujdosó hold daczára sem hibázta el. Későn érők el Abót; néhány órai ott-mulatásunk közben útleveleinket hoztuk rendbe, s a várost szemlélgettük, melly csak most épül; mert néhány évvel előbb a tűzvész végkép elhamvasztá. Épségben maradt épületei között látható azon ősi vár, mellynek sötét börtönébe volt elzárva hajdan XIV. Erick svéd király.

Abót elhagyva, szigetek közt haladánk folytonosan, mignem alkonyatkor az Aland nevű szigetsoportozatot értük el. E kis tartomány 2000 különféle nagyságú földdarabból van összeállítva; azért nevezem tartománynak, mert legnagyobb részt telepítvények, egyes majorok s halászatok népesítik. A felhőtömegek mindinkább növekedtek, a szél süvölte, s a hideg eső közben nagyobb lön a habjárás. Rövid idő múlva roppant szélvész hányá hajónkat; a sötét éj s hajónk csikorgása borzalmassá tévék a tengeri jeletet.

Abótól fogva társaságunkban utazott egy fiatal, igen csinos svéd nő két gyermekével s öreg anyjával. Két svéd tisztel beszélgetésbe eredvén, ezektől tudók meg, hogy nem rég elhunyt férjét gyászolja. Szomorú körülményeit tekintve, nem is iparkodánk megismerkedni vele, mire alig is volt volna időnk; mert a közelgető fürgetegtől tartva, lemene külön bérelt hálósobájába.

A szélvész- és zivatarral mitsem gondolva, a hajótetőn maradék, mert első tengeri betegségem óta gyűlöltem a hajók belsejét, hol rekedt lég s kellemetlen bűz bágyasztja testünket. Járkálni nem bírván, leülék, s valódi iszonyodással bámulám, mi könnyen hányja veti gőzösünket a felbőszített elem. A habjárás olly nagy vala, hogy sokszor a födelen átcsapva, mintegy elnyelni látszék azt. Tetőpontját érvén a dühöngő szélvész, egyszerre kétségbeesést jelentő sikoltás riaszt fel álmaimból, s alig eszmélve föl, a hajó belsejéből felvezető lépcsőzeten kirohan a fiatal svéd hölgy. Sápadt orczái, éjjeli öltönyének fehér színe, arczán iszonyodás s félelem kifejezésével lelketrázó s mégis szép tüneménynyé varázsolák. Mennyire tölem telheték első pillanatra, összeszedém minden erőmet, megóvtam őt a sikamlós deszkázaton való elbukástól, mignem komornája bundába takargatván, segítségére siet. A szél süvöltése s a deszkázat ropogása felriasztván őt álmából, azt hitte a szegény asszony, hogy gőzösünk sziklába csapva, szétzúzatott. Első pillanatban eszméletét veszve ágyából kiugrék, a hajótetőre rohana, hogy megmentse a maga s gyermeke életét.

Alig csillapodék meg a szélvész s tisztula ki egünk, elérők Svédország határát, s ismét szigetek közé szorulva folytatók útunkat most már nyugalomban a főváros felé. Napkölte után pillantók meg az első svéd erődét, melly szigeten, sziklaormok között mintegy őrszelleme Stockholmnak. Fél órai haladás után már látszottak a templomok tornyai s rövid idő múlva a szigetváros közepett bámultuk

festői fekvését; ágyúdörgések közt állapodánk meg a királyi vár előtti nagyszerű gránitlépcsőzet alatt. Málháinkat a rendőrség felületesen megvizsgálván, a tengerpartra néző Frankfurti fogadóba szállánk. Az első benyomás nagyszerűsége által lelkesítve, s mitsem gondolva a négy napig tartott tengeri utazás fáradalmival, sieténk megismerkedni a város nevezetességeivel.

A Mälar tava a keleti tengerbe ömölván, nyolcz különféle nagyságú szigetet képez, melyeken Stockholm fekszik. Ezek között három sziget, u. m. Kungsholm, Riddarholm s Normalm a tó kifolyását több ágra osztván, nyugat felől a Mälar, kelet felől a tenger vizével határos. E szigetek képezik egyszersmind a valódi belvárost, a Riddarholm a legrégibb, az éjszak felé eső Normalm a legújabb részt. A többi szigeteken, millyenek a Blasiiholm, Södermalm, Skeppsholm, Langholml, Castellholml, részint a külvárosok, részint gyárok, kaszárnyák, sétányok és nyári lakok építvék. A déli külvárost képző Södermalmot kivéve, melly dombos és sziklás, a földtér többnyire lapályos.

A sok sziget miatt a tenger elveszti eredeti jellemét, mellynek habjárása mindig csöndes, tükre síma s inkább tóhoz hasonlít. Az egyes városrészek közötti közlekedés kő-, a gyalogjárók számára fahidak által eszközöltetik; csónakon is eljuthatni egyik szigetről a másikra. Ez utóbbi közlekedés, a város pompás és regényes fekvésénél fogva, tán legkellemesebb. Fölséges látvány nyílik a szigetvárosra a Södermalm részén fekvő távirati épületről; alattunk ter-

jedtek el a Riddarholm, Kungsholm s Normalm tömött ház-soraival, szűk utcák- és térekkel, melyekben hangyafészekként nyüzsögnek a munkások ezrei. Balra látszik a Mälartó fényes vizeitükre, jobbra a tenger a külvárosokat képző szigetekkel, melyek néhányain a stockholmiak nyári lakai emelkednek, a tájkép élénkségét különösen növelvén a kertek zöld virányai. Csak miután elhagyám e pontot, s tiszta felfogásom volt a város fekvése- és képéről, csillapúla keblemem; meri a mit régóta vágyunk elérni, azt, míg egészen hatalmunkba nem kerítjük, féltetni szoktuk.

Egybevetvén a mondottakat, Stockholm fekvése kitünőleg szép; nem csak együtt véve, mint egész, csodálatot gerjesztő kép, azon nyolcz egymáshoz közel fekvő, századok szorgalma által kiépült s népesített sziget, de a nagy város bármelly egyes pontjáról is, nagyszerű a kilátás. Ha a belvárost képző szigetekken vagyunk, kelet felé a külvárosok, s azontúl a tenger számtalan zöldellő szigetsoportjaival, nyugatról pedig a Mälarsziklás partjai gyönyörködtetik szemcinket; a külváros partjairól az élénk Kungsholm, Normalmot s a kikötő árboczerdejét látjuk elterülve előttünk. Az egésznek regényességét tetemesen növelik a helyenként tornyosuló sziklaormok.

A város belalkata nem szép; utczái egyenesek ugyan, de rendkívül szűkek, sárosak; kövezete rossz; házai, néhány nagyobb magán- vagy középületet kivéve, mind vagy nagyon régiek, vagy ha újabbak, izléstelenül építvék. A város egyedüli előnye az, hogy teljesen kiépült, hénag nélküli.

Élénksége, forgalma nagy, főkép a tengerparton, hol megállapodván a világ minden részéből érkező hajók, ezek be- s kirakodása, számtalan kezeket foglalkodtat; mig a dologkerülők itt is nagy száma fel- s alájárkálással ügyekszik elüzni unalmas perezeit. Fényes fogatot itt ritkán láthatni; bérkocsi kevés van, s ezek is mind egy téren levén felállítva, alig használhatók. Feltűnők a város minden részében ügöző omnibusok, — szerfölött magas, idomtalan alkatú hintók, mellyek kirivó veres vagy sárga színök miatt már távolból is könnyen láthatók. A főváros lakosainak száma 84,200, kik közt képviselve találjuk az emberi nem minden osztályát; mert egyrészt az ország és kormány középpontja levén, tömérdek hivatalnok, gazdag földesúr, tudós és művész tartózkodik benne, más részről pedig, mint kereskedő város sok embert foglalkodtat s köt magához. A lakosság- nak e különféle foglalkodásai idézik elé a forgalmat s a város beléletének kellemeit.

Az élénk s tarka vegyületű tengerparton végig haladva éjszak felé, a nagyszerű királyi várhoz érünk, melly tágas, gránitlapokkal kirakott téren fekszik; éjszak felől a Mälar kifolyása, keletről a tenger-, más két oldalról a várossal határos. A tenger s vár közötti téren áll III. Gusztáv ércszobra, mellyet a stockholmi polgárok emeltetének annak emlékére, hogy a Scheeren hajóhaddal mint győztes tért vissza hazájába. A szobor előtti lépcsőzet levezet a tenger aljáig. Elhagyva e szép tért, kőhidra érünk, melly a Mälar kifolyásán vezetvén által, a Kungsholmot a Normalmmal

köti egybe. A híd egész bal oldalát új izlés szerint épült bazar foglalja el, jobbról a tenger- s a híd alatt levő kis szigetre nyílik kilátás, E sziget kertté van átalakítva izlésteljesen rendezett fagylaldával. A hidról levezető lépcsőzet viszen e kellemes helyre, hol a Mälar vizének a tengerrel egyesülő rohanó habjai közepett, a városi zajtóli elvonultságban élvezhetjük az előttünk elterülő tájképet.

A hidon túl a Normalmon van Gusztáv-Adolf rendes négyszöget képző tére, mellyet jobbról a színház, balról a másodszülött herczeg palotája, s nagyobb magánházak sora keritnek, középpontját Gusztáv-Adolf nagyszerű de izléstelen lovagszobra díszesíti. A tengerpartot, a királyi vár térét, a normalmi köhidat s Gusztáv-Adolf térét egybevetve tehát, a város legszebb s legélénkebb részét látjuk, nappal az adók vevők, szóval a munkások, estvefelé a fényes légszesz-világítás s az egyedül levő tiszta gránitjárda, a színház s a kis sziget közelléte a pihenők s mulatók seregét gyűjti itt egybe.

A szebb pontok közé sorozható még XIII. Károly tére, mellynek két oldalát jól rendezett s tisztán tartott sétatér övedzi; közepett van felállítva XIII. Károly szobra, fenállva, nemzeti öltönyben s vasmacskára támaszkodva ábrázolja a királyt. Az emlék talpazatát négy vasöntetű oroszlán veszi körül. A tér déli oldala nyílt; honnan fenséges kilátás van a tengerre, a szemközt eső királyi várra, s a jobbra látszó normalmi hidra és szigetre. — E sétány, mint apasztalám, gyermekek gyűlhelye, kiknek nagy számát

tekintve, biztosítottanak tartom a fővárosi népesség gyarapodását; az azokra ügyelő, csinos külseű lányok pedig igazolák előttem a svéd nőnem szépségéről hallottakat.

Svédország a szegényebbek közé tartozván, fővárosa kevés nagyobb köz- vagy magánépülettel bír. Első helyt áll e nemben minden tekintetben a királyi lak, melly valamint fekvése, ugy építés módjára nézve is Európa legszebb palotáival vetélkedik. Külseje rendes, újabb olasz izlés szerint épült négyszöget képez; keleti része, melly a tengerre néz, két kinyuló szárnya egyikét francia modor szerint rendezett kert díszesíti. Fák hűsében juthatni majdnem a tenger partjáig; — a két szárnyban levő termekből a tenger s a város legszebb részei láthatók. A bejárásokat oszlopokon nyugvó három tágas kapu képzi; az éjszaki a normalmi hidra, a déli III. Gusztáv szobra által ékesített térre, a nyugati a belvárosra nyílik. Ez utóbbihoz, mint főkapuhoz, széles, lassanként emelkedő gránit kőút vezet, mellynek két oldalát rendkívüli nagyságu bronz oroszlánok mintegy őrzeni látszanak. Az épület olasz modor szerint alkotott sima teteje, csúcsosan faragott körülfutó karfalazattal, nagyon emeli az egész szépségét. — Belseje nem csak királyi lak, de muzeum is egyszersmind. A benne levő gyűjtemények között, mellyekben Stockholm nagyon szegény, csak a szobortár emelendő ki, mellyben néhány ritka antik példány és Sergel svéd honfi faragványai figyelmet gerjesztők. E művésznek különösen két szobra, az egyik Ámort és Psychét, a másik egy Faunt ábrázolván, kitünőleg szépek.

A könyvtárban érdekes történeti ritkaságok láthatók. A Prágából ide hurczolt ördögi Codex azért nevezetes főkép, mert a világ legnagyobb könyvének tartatik; székre van szükség, hogy egyik helyről másikra vitethessék. Továbbá a szentírás azon példánya, mellyet Luther maga szokott volt használni; és XII. Károly egyszerű látcsöve, mellyet zsebében találtak lövés általi elestekor. A nem épen kitünőleg fényes termek leírásával nem akarván untatni az olvasót, megemlitendőnek tartom az épület belrészait körülfutó magas, világos s különös jó szemmértékkel alkotott csarnokokat, mellyek egyikében Sergel nagy szorgalommal készült mintája látható, melly Oxenstiernát ábrázolja, ki álló helyzetben Gusztáv-Adolf életét regéli az író muzának.

Nem annyira művészeti tekintetben szép, de mint Svédország történetében nagy érdekléssel bíró épületet említem a Riddarholmon levő nemesi rend országházát, melly kívülről minden fény nélküli, ó német modor szerint épült hosszas négyszöget képez. Az előtte levő téren a nemzetemeltette Wasa Gusztáv szobra áll. A gyűlésterem közepes nagyságu; a felsőház tagjainak szánt ülőhelyek tanodai padok alakjára alkotvák. Ott, hol a tanári szék szokott állani, van az elnök helye, ez alatt néhány pad a tollvivők számára. A terem falai s butorai nemzeti színre, sötétkékre festvék. A falakra a nemes rend tagjainak czímerei vannak fölragasztva. Ha az itt előjoggal bíró családok valamelyike kihal: akkor czímere e helyen zúztatik össze ünnepélye-

sen. — A polgári és paraszt rend házai szinte a Riddarholmon vannak, s ugyanazon elvek szerint, de még egyszerűbben rendezvék.

Végigmenvén ezen igénytelen termeken, nem pompát s fényt bámulék, hanem azon észszerű hazafiúi erkölcsöt csodálám, mellynél fogva a svéd nemzet századok óta meg birta óvni, szükség esetében pedig javítani tudta alkotmányát. Ezen tárgyról elmélködve, lehetetlen azon meggyőződésnek nem támadnia keblünkben, miszerint az ezen egyszerű padokon ülők között sok józan s hazafiúi érzettől lelkesült nemes, polgár és paraszt volt s van mai napig.

Nevezetes tünemény az emberiség története tárában, hogy az alkotmányos szokások azon népeknél tartották fen magokat leginkább, mellyeknél legtovább dívott a pogány hit. Ebből korántsem azt akarom következtetni, mintha az a pogány vallásnak volna tulajdonítandó; hanem egyedül abban találok okát, mert a régihez való erőteljes ragaszkodás fő jellemvonásai közé tartozott azon népeknek ősidőktől fogva, s hogy e sajátságokat még a keresztyén vallás szelídebb szelleme sem birta kiirtani.

A fővárosi egyházak között legfeltűnőbb a riddarholmi székesegyház; nagy épület, kőfalai tiszta veresre festvék, tornya izlésteljes gót modorú vasöntvény; nyulánsága s hegyesen összefutó csúcsa a bécsi sz. István tornyára emlékeztet. Isteni tisztelet, kivéve a királyok temetkezéseit, belsejében jelenleg soha sem tartatik, mint-hogy IX. Károly óta az uralkodók sirboltjai léteznek itt.

Gusztáv-Adolf sirköve különös tiszteletben tartatik; ez egyszerű fehér márvány-koporsó. Ruhái, melyekben Lütznél elesett, az azokon még meglevő vérfoltokkal most is láthatók. Ezen emlékekkel szemközt nyugszanak XII. Károly hamvai; egyenruhája, melyet megöletésekor hordott, sötét-kék köpeny, hasonszínű kabát sárga hajtókával, szerfölött magasszárú lovagló csizmák — ereklyeként tiszteltetnek. Mint érdekes történeti emlék látható egy Wasa Gusztáv forradalmából megmaradt dob is. Az egyszerű templom két oldalában vannak a nagyobb svéd családok sirboltjai, s a nevezeteseb uralkodók pánczélaí falovakra állítva; a Szerafín-rend elhunyt vitézeinek czímerai, milyenek Napoleon, Blücher s több hires férfiú, szinte itt gyűjtetnek egybe. — Rám nézve alig lehet valami kellembesb, mint ha külföldön járva, nem csak a művészet- s ipart, hanem a nemzetek életét s történeteit érdeklő régiségekre s nevezetességekre talállok.

Stockholm népessége némi tekintetben ellenkezője Péterváranak; mert míg az orosz birodalom fővárosában, mint emlitém, sokkal több a férfi, mint nő, addig itt sokkal nagyobb a nők száma a férfiakénál, melly viszony az ország fekvéséből magyarázható, t. i. tenger környezvén ezt, a hajókázás nagyobb számát igényli a férfinemnek. Ezen oknál fogva Stockholmban a nők végeznek mindent; fogadónkban a tulajdonos- és bérszolgán kívül férfi nem létezik; éttermekben, mulatóhelyeken, kávéházakban, boltokban a pinczerek és segédek helyeit fiatal leányok pótolják; ezek

képezik az itt nagyon kifejtett — Párisban annyira otthonos grisettek osztályát. A csolnakokban izmos hajóslegények helyett aggott hajadonok evedznek. Képzeltető, hogy mi bizony többet járánk szivarárusok boltjaiba s fagyaldákba, mint csolnakázásra.

Az creditit s régít tisztelő Svédországban még az egyetemesen divó étrendszer sincs elfogadva. Vendéglőbe lépván s asztalhoz ülván, a nélkül, hogy szólottunk volna, égett-bort, fekete téli retket s vaját tettek elénk, miket kifogás nélkül elfogadánk; az étlapot nem értve, ebédet rendelénk ottani szokás szerint. Hébének először is igen jó marhahússal szolgálta, s kenyér helyett egy kosár száraz lepénynyel. Ezen eledel, melly itt közönséges, őszkor süttetik, s megszárittatván, jövő aratásig eltételek. Nagyon ki levén száritva, eleinte alig hívők megehetőnek, kényteleniségből azonban hozzá szokánk. Hús után levest, mellybe apróra vagdalt olasz káposzta volt vetve, ez után téstát, s csemegeül török szőlőt mandolával hozának; ez után egy intéssel tudtunkra adák, hogy vége az ebédnek. Megvallom, hogy sem kielégítve, sem jóllakva nem valék; de az eredetiség kedvéért csak megelégedém. Az egészért egy váltó forintot fizettem. Habár nem bő s összevágó, legalább eredeti s olcsó ebédünk volt. — Svédországban nagyon olcsók az élet minden kellékei; 10—12 váltó forinttal kijöhet az ember naponként, hozzáértve színházat, vagy más közhe-lyeni mulatságot. Érez pénz kevés van forgalomban, többnyire papir. Egy banko rikstaler 48 skillingre osztatik, 1

skilling teszen 1 ezüst krajczárt; az 5, 6, 10 skillingnyi bankjegyek olly nagyok, mint a mi tizforintosaink; néhány tallérnyi apró pénz annyi helyet foglal el, mint máshol száz ft. Egy jó oldala mégis van e bankjegyeknek; ugyanis erszényünk tömött levén mindig, azon képzelődésben élünk, hogy sok nálunk a pénz.

Délután a normalmi híd alatti szigeten kávézánk. A városnak alig van ennél kellemesb helye; mert csak néhány lépcső választván a várostól, bármikor magányban lehetünk. E szigetről indulván minden órában egy tiz ló erejű gözöske, a közellevő Thiergartenbe. Ez sziget, mellyen egy királyi lak, színház s néhány gazdagabb stockholmiak mezei lakai építvék; az ottani erdő angol-kertté van alakítva szorgalmas és ügyes kezek által; az utak a legjobb karban tartvák.

E mezei magányba szekeren is eljuthat az ember, de akkor roppant nagyot kell kerülnie a hidak miatt. — Az itt levő királyi lakot Rosendalnak nevezik; az elhunyt Bernadotte királynak kedves mulatóhelye volt ez. Az épület nagyon csekély s fény nélküli; de kényelmes nyári-lak; szobái egyszerűen bútorozvák. A csinos kertecskében a világ legnagyobb porphyre edénye látható. — Séta közben láttuk a királyi családot, mellynek legszebb tagja a fiatal Eugénia hercegnő. Mindnyájan csinos külsejűek, és gyakran láthatók népszerűbb helyeken. A hallottak után az uralkodó igen nagy kegyben áll a népnél, valamint egész családja. — Itt az ember könnyen megtudhatja az

igazat, mert a svédek nagyon szabadon beszélnek és ítélnek mindenről.

A szigeten épült többi magánlakok egyszerű külsejűek, mind a mellett csinosak s különös ügyességgel építvék. A színház most zárva volt, s csak nyári hónapokban használtatik népszínművek előadására. — Hosszas séta után újra gőzösünkre ülven, visszatérünk. E kis hajó nagyon ügyesen van alkotva, gépezetét egy ember igazgatja, belsejében tizennégy ülőhely. Nálunk a folyamok sebessége miatt alig volna alkalmazható e gyöngye erőmű.

Estvéinket színházban, s ajánlóleveleink által több svéddel megismerkedvén, ezek kellemes társaságában töltők. — A színház külseje egyszerű, belsejének téressége közepszerű s épen nem vidám jellemű, mert csaknem egészen sötétkékre van bevonva. Itt még most is látható ama kis szoba, mellyben III. Gusztáv sebét beköték, midőn a lépcsőzeten bemenve, Ankerström reá lőtt. — A világításra nézve egészen új szokással ismerkedém meg. Ugyanis előadás kezdetekor a közepett függő nagy csillár fölhúztatik a színház kúpjának belső üregébe, mire a nézőhely elsötétedvén, a színpad fényesebbnek tűnik fel. Ezt én helytelen szokásnak tartom, mert ha esetleg untat a darab, vagy nem az előadás kedvéért megyek be: akkor nem látván a közönséget, mint börtönbe zárva üldögélek órákig, a felvonások közötti szünetek rövid ideig tartván. — Az előadások kielégítettek. Csodáltam a színészek és dalnokok ügyes mozgékonyását. elevenségét. „A Korona Gyémántjai”

Aubertól aligha hallottam valahol nagyobb könnyűséggel, s a francziához közelítő ügyességgel énekelni és játszani, mint itt. Annál gyöngébb a balétje, mert ezt, ha szerfölköti fényűzés s pazarlás nem fejtetik ki benne, csak egyes, nagyon kitünő tánczosnők tehetik érdekessé.

A svéd nyelv eredetére és gyökszavaira nézve a germán törzshöz tartozik; de kiejtésre nézve ennél sokkal határozottabb s kellemesb hangzásu; dallásra, különösen hölgyek ajkain, nagyon alkalmas és kaczer jellemű, mert az első szótagot megnyujtván, a többit mintegy elnyelni látszanak. Igy péld. Himmël, Stockholm, Tasso. Eleinte mitsem értünk belőle, későbbben felfogván a német hangzásu szókat, átbiránk fordítani néhány mondatot. — E színház azért is nevezetes, mert a jelenkor egyik leghiresebb énekesnője, Lind Jenny, itt kezdé meg nagyszerű pályáját. Az idevalók nagy örömmel s büszkeséggel beszélének nekünk a fiatal lányka első fölléptéről s történetéről, mellynél fogva fényes állást vívott ki magának a művésznők között.

A társalgási nyelv a nemzeti után a franczia. Magaviseletre nézve a svédek nagyon szívesek, hamar barátokozók s minden fesz nélküliek. Több kellemes estvét töltünk egy, állásánál fogva a király közelében élő család körében, a háziúr fiához levén ajánlva. — Mindnyájan nagy érdekel tudakozódának honunkról, szokásainkról s életviszonyainkról. Örömmel felelek minden kérdésre, s kifejtém előttök, mi különösen látszott érdekelni őket — kivált midőn észrevettem, mennyire terra incognita még nálók

a mi hazánk! — Valamint színpadon, úgy társaskörben is jól hangzik a svéd nyelv; kíváncsian hallgatám egyesek beszédét, mind a mellett hogy szót sem érték belőle. Megtanultam néhány közmondást, s a főkép szükséges szokat. Egy fiatal hölgy néhány nemzeti dal éneklésével mulattatá a társaságot. A dalok egyszerű, de érzetteljes hangzásuak: a szók értelmében, mellyeket francziára fordítani sziveskődék énekesnőnk, az éjszaki nép izgékony képzelőtehetségének eszméi rejlenek.

A fővárosban három intézet létezik a szellemi művelődés előmozdítására, ugymint a tudományok akademiája, mellynek legelső elnöke Linnée volt; a nemzeti nyelv tökélyesítését tárgyazo intézet; s a szép művészetek akademiája. — Tekintve a folyvást megjelenő érdekes történeti regényeket, s nagyobb, részint állam- részint történettani munkákat, lehetlen tagadni az itteni irodalmi élénkséget. A tudományos buvárkodásnak azonban nem annyira a főváros, mint Upsala a gyűlpontja. ott létező az ország fő egyeteme s könyvtára is.

Az alkotmányos élet viszonyai itt a nép minden osztályát érdekelvén, mindenki politizál, s hazája állapota felől bizonyos kifejtett nézettel bír. Ezt tapasztalva, csodálkozám a megjelenő hirlapok csekély számán; külföldi lapot pedig közhelyen alig talál az ember. — Azokból ítélve, miket beszélgetés közben itt-ott hallhaték, az uralkodó király nagyon szabadelvű s pártolja a polgári és paraszt rendet. — A nemesek háza itt is, mint minden

alkotmányos államban, két egymással viaskodó felekezetre oszlik.

A város környékében levő érdekesebb pontok közül meglátogattuk Drottningholmot és Hágát. Drottningholm a Mälar kies partján fekvő nagyszerű királyi lak. Versailles mintája szerint van építve; alapítója III. Gusztáv vala, kinek uralkodása alatt gyűlpontját tévé minden fény- és pazarlásnak; az ő halála óta némileg elhagyott állapotban van. A mostani uralkodó család ritkán tölt itt néhány napot. A palota könyvtárában találtatik egy nevezetes krónika, mellyből minden ismeretes nyelv olvasható. Fölkeresvén a magyart, ha jól emlékszem, a szentírás egyik pontját találtam benne lefordítva. A lakot környező kertek régi francia modor szerint rendezvék s még meglehetősen jó karban tartvák. Az egésznek fekvése nagyon kies; a Mälar tiszta tükre, egyes kisebb sziklás szigetei az azokon terülő erdőkkel gyönyörködtetik itt a mulatók szemeit. E kellemes kirándulás minden nap gyakorolható egy a fővárosból járó-keelő gőzösön, melly, tekintve a gyakorta eléforduló nagyon szűk sziklaszorosokat, hosszas és szerfözlött keskeny alkotásu.

Stockholm közelében esik Hága is. Ez lapályon, egy kis tó partján, szinte XIV. Lajos korabeli modor szerint épült pavillon, mellynek belső termei kényelmesen s fényesen butorozvák. E kies hely nem annyira lak, mint inkább mulató helye az ide délutánonként ki-kikocsikázó uralkodó családnak. Feltűnő azért volt ránk nézve, mert vidéke egészen magában állót, a város többi környékéhez nem

hasonlót képez. Fris rétjei, cserfái s a tó lapályos partjai déli jelleműek, s feledtetik velünk a zordon éjszakot; itt a melegebb ég alj valamelyik angol kertjében képzeljük magunkat. — A kertre nyíló termek egyikében mutogatják azon széket, mellyben Gusztáv szendergett, midőn a tágas ablakon át reá akartak lőni. — A királyi család lakain eléggé látható, mennyivel kevesebbet költhetnek Svédország mostani uralkodói, mint a hajdaniak. Más részről azonban, meg kell vallani, hogy minden, habár nem túlzott fénynyel s pompával is, de mindenesetre izletesen s kényelmesen van rendezve.

A svéd nép jelleme harcziás és bátor, mint a történet lapjai bizonyítják; e mellett azonban nem vad, sőt inkább simulékony; különösen idegenek iránt nagy sziveséggel és szolgálati készséggel vannak; szeretik, ha az, mit hazájokban látunk, tetszik. — Az utolsó századoknak hazájokra nézve szerencsétlen eseményei nem törték meg nemzeti büszkeségöket. — Külsejökre nézve zömök alkatuak széles vállakkal. középtermetűek, többnyire eleven szőkéek piros arczzsínézettel. — A fővárosbeli lakosok tisztán, csinosan, de szembetűnőleg egyszerűen öltözködnek; a gyakori eső és sár miatt férfit alig látni esernyő és sárczipő nélkül, mellyeknek vastag bőrből vagy fából készült talpai, a kövezeten végig haladva, különös tompa moraju. kimért kopogást idéznek elé.

A lakházak, vendéglők, boltok, kávéházak belseje szinte egyszerűen van rendezve, de tisztán tartva; hintó-

robogást ritkán hallani, mert mindenki vagy gyalog vagy hajón jár. Pompa s fény hiányában is élénk nyilvános élet létezik; színház, lovárda mindig zsúfolvák, s a többi városrészek kerteiben zene és tűzijáték mellett vegyes néptömeg vígad. Illy helyeken nagyon jól mulat az idegen; mert mindenki fesztelenül adván oda magát kedélye hangulatának, az ember kitanulhatja a nép jellemét, szokásait, erkölceit. A svédek, mind a mellett, hogy társaságszeretők, nem zajongók. Stockholmnak legélénkebb s vidorabb osztálya a mindenütt szemlélhető matrózoké, kik hazatérvén tengeri utazásaikból, néhány nap alatt elköltik hónapok alatti keresetöket.

Az ország belrészeivel kívánván megismerkedni, Upsalát és a világhírű danemorai vasbányát tűztük ki első kirándulásunk céljául. — Sept. 29-kén reggel indulánk gözösön Upsalába. Már mozgani kezde gépezetünk, midőn bérszolgánk nekem egy Veszprémmegyéből szülő levelet hozott a postáról; kimondhatlan volt örömöm, hogy illy távol hazámtól tudósítást vehetek barátimról. Útunk a Mälar egyik öblén vitt végig. E tó itt látható partja Drottningholm tájékára emlékeztetők, sziklásak, helyenként facsoportozatokkal és zöld szigetekkel, — szóval a tájkép tisztán svéd jellemű. Szép időnk lévén, a szabadban élvezhetém a természet gyönyöreit, utazásunk egyedüli kellemét; mert társaságunk csupa csendes svédekből állott. Tanuló s k volt velük, kik nagyon hasonlítanak tengeren túli német társaikhoz — tarka sipka s üblös pipa főfő kellékeik.

A vidék szirtes jellemét mind végig megtartja, s csak néha élénkitik azt majorok, nyári lakok, vagy kis falvak. — Stockloster, Brahe gróf régi kastélya a tó bal partján fekszik. Az épület izléstelen zárdaalakú, csupán fekvése teszi kedvessé; a kilátás a tóra s a tulsó parton fekvő Sigtunára nagyon regényes.

Sigtuna kis falu, valaha nevezetes város volt, mit a még látható várromok bizonyítanak. E helyhez érdekes monda csatlakozik. Midőn t. i. régi időben a kalózok semmivé tették volt ezt, a megmaradt lakosok azt határozták, hogy egy darab fa vettessék a Mälarba, s hol az majd partra száll, ott új város építtessék; mi megtörténvén, a fa ott állapodott meg, hol most Stockholm fekszik, s így keletközék a város és neve; Stock svédül darab fát, Holm pedig szigetet jelent. — A történet mást mond. Ugyanis Sigtunát finn tengeri kalózok nyugtalanítván, Knut Erickson király Stockholmot építé 1187-ben, hogy itt hatalmába kerithesse a Mälar torkolatát, s biztosítsa a vidéket hason szerencsétlenségek ellen. — Mondjon bármit a monda vagy a történetek tára Sigtunáról, annyi bizonyos, hogy fekvése nagyon kies, s nagyon kár, hogy ott új város nem emelkedik a százados romokból.

Hajónk lassan haladt, s e lassuságot leginkább a sok szűk hid és sziklák közötti átkelés okozá, mint a mellyek nagy mértékben igénylik a kormányos figyelmét, ha akadály s károsodás nélkül akarja végezni útját. — Körülbelül egy mérföldnyire Upsala előtt elhagyók a Mälart, s

azon kis folyóba ereszködénk, mellynek partjain a régi városka fekszik ősvárával és templomával. A folyó medre csak akkora, hogy egy gőzös épen elfér benne, csak nagy szorgalom s fáradozás által lőn s leend hajókázható. Nálunk illy vizekben békák tanyáznak, mig itt gőzös zavarván habjait, előmozdítja az országok áldását, a közlekedést.

Upsala utczái egyenesek s jókora szélesek, házai jobbára emeletesek, de fából építvék; vidéke lapályos; csupán a város déli részében van egy meglehetősen magaságú domb, mellyen látható a régi királyi vár — most parancsnoki lak. Legérdekesb épületje mindenesetre a székes egyház, melly Svédország legnagyobb egyháza; a XV. században készült el, másfél századot igényelvén fölépítése. Külseje nagyon egyszerű, de tekintélyes; falai egészen téglából levén rakva minden vakolat nélkül, tiszta veres színűek. Sokat vesz az épület külseje az által, hogy leégett gót izletű tornyai helyébe olasz modorú csonka vastornyokat raktak, mellyek nagyon ellenköznek az egésznek jellemével. Belseje hosszas négyszög, kúpját két oldalt végigfutó s fent ívekben összeérő, roppant nagyságú, de karesú oszlopok tartják. Véleményem szerint nagyon emeli becsét az, hogy karzatok nincsenek az oszlopok között, mert csak így csodálhatni háborítlanul az oszlopok deli termetét.

Az oltár nagyszerű fametszvény, a híres Brecht Albert műve; illy műnek aligha akadna most mestere. Az oltár mellett, rostélyzat mögött állanak gazdagon aranyzott ezüst koporsóban IX. Ericknek, a szentnek, hamvai. meghalt

1160-ban. — Az emlékek legszebbike mindenesetre Wasa Gusztáv sirja; kis kápolna közepén álló márványemlék ábrázolja őt két nejével halálos ágyán. A falakat nem rég készült, mennyire megítélni birom, nagy művészeti becsü, fresko festvények díszesítik; — jelenetek Gusztáv életéből, milyenek: azon jelentékeny pillanat, midőn Ornäsben paraszt álruhában bujdosván, csipkés gallérja elárulja a nagy úri személyt, s ha legott futásnak nem ered, dán kémnek árultatik el; továbbá a stockholmi diadalmenet, s végre bucsúszavai családja jelenlétében a rendekhez, midőn közelgetni érzi halála óráját. — III. János király ravatala — megh. 1592-ben — márványból, alvóféltben ábrázolja az uralkodót; érdekes ez emlék azért, mert mind a mellett, hogy Zsigmond, János fia, készítteté, mégis csak 1818-ban juthatott rendöltetése helyére, A hajó, melly hozta volt Olaszországból, szélvész által összezúzatott, s csak századok mulva követelé azt vissza Gusztáv Danczig városától, hova jutott volt, s innen ismét csak évek mulva, a töredezősek kijavítása után, érkezett mostani helyére. Ezen egyházban van a hires Linée egyszerű sirja is.

Az egyház ruhatárában sok megmaradt érseki s püspöki díszköntösöket, s Nils Sture véres ruháit mutogatják. midőn XIV. Erich saját kezével ölte meg őt az upsalai várban. — Szinte itt látható azon két rőfnyi átmérőjű köszörűkő, mellyet mecklenburgi Albert svéd király küldte a dán Margitnak azon üzenettel: „Hogy azon köszörűje gombostűit, mi hozzá illőbb, mint háborút viselni;“ s Mar-

git viszonaajándéka, egy zászló inge fodraiból. Későbbben a királynénak alkalma nyílt e gúnyolódás megbosszulására. Ugyanis 1589-ben Falköpingnél megvervén s elfogván Albertet, bolond-sapkát (csörgőt) tétetett fejére, s hét évre elzáratá, hogy börtöne borzalmas falai közt tünődjék a rajta elkövetett csúfságon.

Az upsalai egyetem Sten Sture helytartó alapítványa, s most jeles tanítók s gazdag alapítvány következtében Svédországnak legelső s anyaegyeteme. A tanulók, számra mintegy ezeren — urai a kis városnak, s alig láthatni más embert, mint fejr sipkás vitézeket, kik, mint hallottam s tapasztaltam is, nagyon vígan töltik éveiket szülők erszé-nyének nem nagy örömére.

Az egyetemi könyvtár épülete nem rég készült el; külseje egyszerű modorú, belseje pompás; nagyszerű ket-
tős lépcsőzet vezet az emeletekbe, s a királyok márvány-
ból faragott mellképeikkel ékitett termekbe, melyekben a
százezer kötetből álló könyvgyűjtemény díszlik fényes
kötésekben. Nagy része a harmincz éves háborúnak zsák-
mánya; különösen gazdag történeti és kézirati osztálya.
Ez utóbbiban rejlik a könyvtárnak legnagyobb kincse, a
Codex Argenteus, mellyben van a négy evangylista mű so-
gót fordításban Ulfilas, negyedik századbéli gót püspök
által. E tömérdekre becsült kézirat prágai zsákmány, Kö-
nigsmark küldötte Krisztina királynőnek. Negyedréiben
veres kutyaőrre van írva ezüst kezdőbetűkkel. A Codex e
betűkről, nem pedig ezüst borítékáról, melly csak XVII.

században járult hozzá, vette nevezetét. — Érdekesek még III. Henrik császár bibliája ; Luther, Melanchton , Linnée. XI. Károly kéziratai s III. Gusztáv azon ládákba rakott munkái , melyekről azt mondotta halálakor, hogy csak fél század múlva bontassanak ki, mi ezelőtt három évvel csakugyan megtörtént. A talált irományok többnyire svéd nyelven vitt levelezések, nemsokára nyomtatásban is megjelennek. — A könyvtárak utazóra nézve csak annyiban érdekesek, mennyiben vagy rendkívüli nagyságuk által feltűnők, vagy pedig különös ritkaságokkal , mint péld. kéziratokkal, és csak kevés példányban létező munkákkal bírnak. Az utazónak ritkán van ideje arra , hogy napokat szenteljen egy-egy könyvtár vizsgálására ; holott egyedül ezen az úton ismerheti meg voltaképp azok belbecsét.

A régi királyi vár érdektelen , kivéve az onnan nyíló kilátást a városra s ennek környékére. — Estve elfáradtan érénk fogadónkba , hol a kényelmes ágyak daczára is alig szunyadhatánk , mert a szomszéd teremben danoló s dombérozó tanulók iszonyú ellentétét képezék minden nyugalomnak. Azonban ekkor is azt tapasztalók nem kis örömkre, hogy Morpheus, ha akarja, le tud győzni mindent, még az uppsalai ifjak ordító kardalait is.

Más nap korán reggel ajtónk előtt állott a svéd posta. E szekerezés, mind a mellett, hogy nagyon emléköztet a mi honi előfogatunkra, mégis egészen eredeti és sajátos. A szekér kis kerekeinél fogva nagyon alacson, rendkívül hosszú és keskeny . úgy hogy minden zökkenésnél kidobástól

kelle tartanunk. A kicsiny, de zömök termetű, jobbára fekete vagy fakó színű svéd poroszkák nem rúd mellé, hanem kettős favillába vannak fogva s igán húznak, úgy hogy az egész fogatnál szíj épen nem, kötél pedig csak annyiban használtatik, mennyiben a két külső gyepelőszár — belsők egészen hiányzanak — abból van idomítva. E fogat a lapályos Svédországban megjárja; de hegyes földtéren hasznavehetlen, minthogy partról ereszködve a villák szétmehetnek, ennek következtén a lovak is, minek legvalóbbszínű s természetes eredménye árokba-dobás. Útunk jó karban tartott volt ugyan, de annyira keskeny vala, hogy minden kitérésnél arra kelle ügyelnünk, hogy össze ne akadjunk. A lovak gazdája helyett bérszolgánk kocsiskodott. E szokás onnan származik, miszerint a parasztok ügyetlenek levén a lovak hajtásában, senki sem akarja rájuk bízni e nagy fontosságú hivatalt. Minden másfél mérföldnyire — 1 svéd mérföld = $1\frac{1}{2}$ német mf. — kocsit s lovakat változtatánk, s állomásonként két bankó tallért fizeténk. — A kisaját kocsiján akar itt postafogattal utazni, lószerszámot vigyen magával, minek egyszerű oka a fennebb mondottakból elég világos, és szükséges voltát magunk is tapasztaltuk.

Az első falu, mellybe érkezénk, Alt-Upsala volt. E helység arról nevezetes, mert temploma legrégibb az egész országban s itt tartottak legtovább a pogányok áldozatai. Odin temploma csak 1080-ban dőlt romokba. Látható még néhány sirdomb is, mellyek között három, nagyságra kitünő

királydombok nevet visel. A vidék elég népes s jól megmívelt; a faluk veresre festett deszka-házaikkal csinosak és tiszták, s nagy ellentétben állanak az idomtalan, piszkos orosz földművesi lakkkal. Volt alkalmam látni a paraszt házak belsejét is; ezek tiszták s nem ritkán eléggé kényelmesek is, ha gazdagságra nem, de jólétre emlékeztetők. A konyha lakszoba egyszersmind, s esténként gyűlhelye az egész családnak, hol fecsegéssel, fonással, szövással mulatnak. Az egyes mezők kő- vagy fagaráddal kerítve. A falukat kapuk biztosítják a marha elszabadulhatása ellen, melly szokás meg van Erdélyben is.

Néhány órai utazás után erdős vidéken fekvő íóhoz érünk, mellynek közelében vannak a danemorai vasbányák; rövid idő múlva előttünk áll a világhírű akna. E bányák nem csak rendkívüli gazdagságuk — 100.000 mázsa vasat adván évenként — de főkép nyílt aknáik miatt híresek. A fő akna 700 öl mélységű s 1000 lépés környezetű. Az idegenek számára készített álló helyről legnagyobb kényelemmel nézhettünk a tátongó mélységbe, hol épen akkor röpitettek légbe sziklákat; a viszhang sokszorosan viszonzá a dörgéseket. Az akna körül épített gépek segítségével szállittatik fel a vaskő, s ereszködnek le és fel a munkások. E bánya azért jobb a földalattiaknál, mert gyertyavilág nem szükségeltetvén, könnyebbítetik a munka, s a szabad levegő szíhatása folytán kevésbé szenved a munkások egészsége. télen által a hó elolvadása lehetségessé teszi a munka folytatását. A bányákat

dombos, erdős vidék környezi minden zordonság, kopárság nélkül.

Danemora nem csak mint eredeti alkatú s nagyszerű bánya, hanem történeti tekintetben is szerfözlött nevezetes. A rege szerint itt tartották első titkos gyűléseiket azon földművesek, kik lelkesítésének köszönheti Svédország Dániától való különszakadását és függetlenségét.

Mig mi az aknát nézegettük, kocsisunk száraz lepénynyel éteté lovait; melly étek tehát nem csak embereknek, hanem állatoknak is kedves e honban. Nem tudom, vajjon azon jó hatást gyakorolja-e a lovakra is, mint a lakosságra, mellyet egy, a német nyelvben nem igen jártas svéd diplomata gyomorgymnastikának címezett volt. — Kocsisunk örömmel nézván, mint ropogatják táltosai a lepényeket, időtöltésből burnotot szipákolt.

Még ugyanaz nap estve felé Upsalába tértünk vissza, reggel pedig kellemetlen, hűs s esős időben, de szerencsénkre jobb s tisztább gőzösön evedzénk a fővárosba. Upsalai kirándulásunk alkalmával annyira megtetszetek az ország belső vidékei, hogy kifogyván az időből Norvégia szemlélésére, inkább a svéd tavakat, s a világhírű csatornákat kívántuk beutazni; azért a néhány nap mulva induló karlstadi gőzösre váltottunk jegyeket.

Stockholmban töltött napjaim életemnek legszebbjei közé tartoznak, mert jól mulatás mellett sok újat láttam és tapasztaltam.

A svéd tavak. — Trollhättan. — Gothaborg. — A Sund.

Svédország kereskedése az utóbbi évtizedekben tetemesen növekedett, mennyiben az évenkénti kivitel értéke néhány millió tallérral fölülmulja a bevitelt. A kivitelt leginkább vas, réz s fa képezi; e három czikk jóságánál fogva világhírű, s mindenütt keresett. Gyáripara szinte emelkedni kezd, nagyszerű vas- és rézolvasztó kemenczéken kívül vannak posztó-, papir-, bőr-, vitorlavászon- és dohánygyárai. Leginkább feltűntek előttem a finom keztyűbőrök s az igen jó szivarok, melyeket sokkal jobbaknak tartok a hamburgi s brémai gyártmányoknál, — többnyire tisztán amerikai levelekből sodorvák. Stockholm utczáin nem tilos a dohányzás, mint Pétervárott és Berlinben, mi nézetem szerint a közélet egyik fő élvei közé tartozik; mert annyi bizonyos, hogy célszerűbb, sőt tisztább is a szabadban, mint honn szűk szobában füstölni.

Az összes gyáriparral 12,000 ember foglalkodik, mely 9,000,000 tallérnyi tőkét képvisel. Kereskedelmi fő kikötők Stockholm és Gothaborg.

Az ország belközlekedése jobbra vízi, kivált mióta az egyes tavak összeköttetvén csatornák által, a keleti tengerből Svédországon át vizen juthat az ember az éjszakiba. Nagy eszmét valósít meg Platen, midőn e művet megindítá; az addig majdnem minden haszon nélküli tavak, nevezetes tényezői lettek egyszerre a belkeresködésnek, azok partjai élénkülni kezdettek, mert a hajóknak az ország nyugati részeiből kelet felé nem kellett megkerülni az egész félszigetet, hanem a forgalom egyenesen az ország szívéen keresztül vette útját. Melly rendkívüli akadályokkal kellett küzdenie e csatornák építésénél, azt alább bizonyítandom be. — Svécziának 84, részint a külfölddel, részint a hazában közlekedő postagőzőse van; ezeken kívül magán vállalatok nyomán épült hajók is vannak, mellyek többnyire külországokba vitorláznak.

October 5-kén reggel szállánk Wermeland nevű 80 lőerejű gőzösünkre; kapitányunk szavai szerint útunk egy hétig tartand Gothaborgig. Megvizsgálván hajónk minőségét, nagyon tisztátalannak, minden kényelmet nélkülözőnek találók, az étterem különösen undort gerjesztő. Nem képzelhetem, miért nem fordítanak több figyelmet a hajók rendezésére épen azon országban, hol egyébiránt tisztaság s rend uralkodik mindenben. Hálószobácskánk kissé tiszta volt, mellyben letelepödvén, azt határoztuk, hogy az itt töltendő, sokszor hihetőleg unalomteljes órákat jegyzeteink rendbeszedésével rövidítendjük. Hogy írunk lehessen, egy asztalkát kerítettünk, melly butor annyira megtölté kis háló-

kamránkat, hogy járkálásra akkora helyünk sem maradt, mint a debreczeni diáknak. Stockholmi bérszolgánk, kit nevetséges külseje, de mégis ügyes magaviselete miatt nagyon megkedveltünk, velünk maradt utolsó perczig, segédkezeket nyújtván új lakásunk rendezésénél. Ez különös ember vala; mindent érte, mit mi németül mondánk, de a német nyelvből csak egyetlen szót, az igen-t tudta kiejteni. Akármit parancsolánk, az ő felelete ja ja! volt, és pontosan teljesíté a reá bizottakat. — Az első ágyudörrenés után stockholmi ismerősünktől s ja ja hű szolgánktól elbúcsuzván, hajónk mozogni kezdé.

Néhány órányi rendkívül lassú haladás után Södertelgénél elhagyók a Mälar vizeit s a keleti tengerre ereszködénk, melly itt csaknem egészen szigetekkel van borítva. Kellemetlen ködös időnk vala, alig leheténk a szabadban; egész nap megállapodás nélkül haladván, estvefelé annyira megsűrüdék a köd, hogy egy szigetnél horgonyt veténk, az éjszakát ott töltendők. Más napra kelve még mindig a tengeren folytatók útunkat; délfelé azonban ágyudörrenés jelenté, hogy az első zsilipekhez érünk. Ezentúl, elhagyva a tengert, s az ország belsejébe nyomulva folytatandjuk útunkat.

Egy part előtt állapodánk meg, mellyen egyenes vonalban fölfelé hét, mintegy lépcsőzetet képző óriási zsilip van építve. Az első zsilip kemény fából készült; hatalmas vasrudakkal ellátott kapuja kinyittatván, hajónk benyomula; a kapu ismét reánk záratván, teljes sötétség kör-

nyezze bennünket. Jobbra balra roppant granitlapokból összerakott falak, előttünk pedig a hátulsónál némileg magasban álló kapu, melly kinyittatván, a felső zsilip rohanó vize fokonkint emelte hajónkat. Majd világosodni kezdé; a második zsilip irányába jutván, egészen szabadban valánk. Ekkor kevésbé előre haladva, előbbi módon jutánk a második, harmadik zsilipbe, mellyeken átnyomulván, a hegytetőre érünk. Különös érzés, hajóval dombon lenni; — emléke soha sem enyész el elmém-ből. Eleinte hihetlennék látszék; pedig meggondolva a dolgot, az egész műtétel egyszerűnek mutatkozik. A főmesterség t. i. abban rejlik, hogy a dombok tetejéről lefolyó patakok olly módon gyűjtendők össze egy helyre, miszerint mindig elegendő viz legyen a zsilipek megtöltésére.

A dombról messze kilátásunk volt a tengerre, s ennek számtalan szigeteire; előttünk pedig gyönyörű zöld táj terüle, mellyet két közép nagyságú tó s néhány távolabb fekvő falu élénkít. E dombról csak egy zsilipen ereszködünk le az első csekély tóba, mellyen keresztülmenvén, néhány zsilipen fel- és lehaladva, a már nagyobb Roxen tavába érünk, mellyen éjszakfelé egyenes vonalban átevedzve, a tulsó partján levő zsilipek alatt töltők éjszakánkat, Stockholm-tól fogva a másodikat.

Mindezekből látható, hogy a zsilipek által azon igen nevezetes czél éretett el, miszerint a hajók parton fel- s leszállithatók. Az azokon való haladás rendkívül lassú. Illyenkor az utazók kiszállanak, s e közben a környékbe

rándulnak, mi nagyon kellemes annak, ki először látja az ország ezen tájkát. Átalában csak kevés idegen utazik a csatornákon, mert mindenki fél az utazás lassuságától s az e miatti unalomtól. Én látván, melly érdekes részével ismerkedém meg Svédországnak, kétszeresen örvendék, hogy elhatározám magamat megtenni azt, mit annyi utazó által, mint valami rendkívüli fárasztót hallottam leiratni. A hajón divatozó életmód legkellemetlenebb oldala az egész utazásnak, mert már két nap óta nem kaptunk egyebet zsirbarántott halnál s makk-kávénál. Gazdasszonyunk szavaiból megértők, hogy ezen ételrendszer mind végig ugyanaz maradand.

Reggelre ébredve, hajónk már a zsilipek közt eviczkéle. Reggelizés után kiszállottunk, a környékben kis sétát teendők. Motala nevü városkába érvén, megtekintők az ottani nagyszerű gőzerőműgyárt, melly Svécziának e nemben legnevezetesebb vállolata. Ez nem csak az ország, hanem az orosz birodalom és éjszaki Németország számára is készít gépeket, mellyek jóságuk, s a felhasznált, különösen vasanyagok finomságánál fogva híresek. A gyár maga fákkal és szirtekkel környezett kies völgyben épült; a benne uralkodó rend és tisztaság példás. A munkások mind egészséges színűek, s kedélyök hangulatából ítélve, jól érzik magokat s megelégedettek.

E helyhez közel esik Platen, a svéd Széchenyi egyszerű sirja, kinek mint a Gotha-Elf csatornája építőjének emléke, melly az egész vonalon a természet-alkotta tete-

mes akadályok miatt mérnöki tekintetben legnevezeteseb, örökké fenmarad minden svéd honfi keblében. — Vissza-
 érvén a kis városkához, hajónk már áthaladt volt a zsili-
 peken, de még nem indulhatánk; mert, mint minden állo-
 máson, úgy itt is, sok időt vesztegeténk a fahordozással,
 melly az annyira czélszerű köszönet pótolja.

Elkészülvén, nemsokára a Wettern tavába érünk;
 ez 35 □ mérföld területű, de hosszukás, keskeny alakjá-
 nál fogva kisebbnek látszik, mint a millyen valóban. E tó
 több ritka sajátságánál fogva nevezetes. Ugyanis vize a
 legszebb smaragdzöld színű; habzása pedig, bármi időjárás
 van, egyenlően nagy és felbőszült; rajta hajókázva legszebb
 csendes s tiszta őszi időnk daczára is hajónk úgy hanyat-
 tatott, mintha dühös szélvész közepett tengeren voltunk
 volna. E tünemény okát a természetbuvárok eddigelé nem
 igen birták még kikutatni biztonsággal. Sokan azt vélik,
 hogy alsó földrétegének vulkán-jelleme idézi elé a szün-
 telen nyugtalanságot. — A tó nyugati oldalán látszó Karl s-
 berg Svédországnak leghiresebb erődéje, ezt az uralkodó
 király alapítá. Azon esetre, ha a fővárost ellenség szállaná
 meg, a kormány ide vonulhatván, nem szakad félbe az
 ország igazgatása. Belsejében 20,000 emberből álló
 sereg fér el egész kényelemmel; e pontot bevehetlennek
 tartják jó fekvése miatt. Nem csak hadtudományi de fes-
 tői tekintetben is felséges e hely; az új erődé magas
 falai, számtalan fejr kötornyai, a körötte levő erdős,
 sziklás vidék, s a tó felbőszült zöld habjai Walter

Scott regényeire emlékeztető búskomor tájképet alkotnak.

Hajónk a vár közelében fekvő zsilipeken általhaladván, a domb csucsán nagyon kis területű, minden érdektől küli tóba ért; fél órai menetel után a Wenern tavába vezető csatornába ereszködénk.

E tó a Ladoga után Európában a legnagyobbik, területe 100 □ mérföld. Balatonunk a harmadik helyet foglalja el. — A Wenern vize színre s jellemére nézve tengerhez hasonló; partjai nagyon jól megműveltek, falvak s városkák környezik mindenfelől. Hat órányi meglehetősen sebes út után a tó északi oldalán fekvő Karlstadtot értük el. Ez kis város, melly azóta emelkedik különösen, mióta a csatornákon járó gőzösök megállván itt, tovább szállítják a vidék összegyűlt természetményeit. Házai mind emeletesek s fából építve, veres vagy fehér színűek, kövezete meglehetősen. — Beérvén, nagy örömeinkre éppen vásárvolt; mert így legalább egy népjelenettel ismerkedhetünk meg idegen országban. A gyülekezet a szepességi városokban tartatni szokott hetivásárookra emlékeztetett; földművesek és haszonbérlők voltak együtt, jobbára marhát árultak s vettek. Az illy alkalmaknál dívó élénk alkudozás itt sem hiányzik. — A földművesek hosszú, kék posztóból készült, ólomgombos kabátot s magas tetejű ó divatú kalapot hordoznak, tisztán járnak s egészséges arcúak. A férfiakat bőrkötény nélkül soha sem látni, mellyek éppen olly szabásuak, mint a mi kovácsaink- vagy pinczéreinkéi.

E furcsa s a szemnek nagyon kellemetlen viselet okát nem tudom. — Kapitányunk vasárnapi díszöltönyt vevén magára, velünk egyszerre szállott partra. Végig sétálván az élénk utczákon, egy francia egyenruhás főhadnaggyal találkozánk, ki látván, hogy idegenek vagyunk, magabemutatás után vezetőül ajánlkozott. E tiszt svéd honfi, ezelőtt hét évvel ment Algirba, s ott az idegen harczosok csapatjában főhadnagyságig vitte; most visszatére hazájába, hozzá hű maradt mátkáját oltárhoz vezetendő. Tőle tudám meg, hogy több magyarok vitézül harczolnak az arabok ellen. Alig valánk együtt néhány perczig, hozzánk szegődék a helybeli lelkész is, kinek értésére esvén, melly honból valók vagyunk, egész dühvel esengett, szólanánk vele latinul; mert az ő tudomása szerint, úgy mond, minden magyar ember nem csak született nemes ember, hanem Cicero is. Szerencsénkre társam jól beszélt a klasszikusok nyelvén, s felvilágosítván őt a nemesek és Cicerók felől, annyira elragadta a lelkészt, hogy ez lelkesedésében azt állitá, miszerint az ő hazájában alig található néhány tudor, kinek olly tökéletes birtokában volna e dicső nyelv.

E különféle elemek- s nyelvekből összeillesztett társaság egyben mégis öszpontosult, s ez az ebédlés volt; e határozatnak nagyon örültem, mert reményem vala végre mást is kaphatni rántott s félig már büszhödt halnál. — Étkezés közben sokat beszélgeténk különféle nyelven mindenféle tárgyakról, s miután egy kis zenetársaság — két hárfa s egy guitarra — jelentette volna magát, s mi a xere-

si-t nagyon jónak találtuk, vigság lőn, annyira nagy, hogy valóban csodálkozám, mikép bíránk eljutni, kikerülve minden baleseményt, késő éjjel a távol fekvő kikötőbe. Szerencsénkre kapitányunk, mind a mellett, hogy sokkal többet ivott nálunknál, még tudta az utat. Jó kedvünkben egészen magyarosan mulatánk; az utczákon zene kíséretében nem csekély zajt ütve haladánk s háborgatók a már békén nyugvó polgárok álmát; lelkészünk pedig széles jó kedvében mit sem gondolva tekintélyes állásával, polkát és csárdást lejte velünk minden tartózkodás nélkül.

Még az éjjel hagyók el Karlstadt kikötőjét; de a nagy szélvész miatt csak nagyon lassan haladhatánk; reggel volt, midőn hajónk Wenersborg előtt megállapodék. Néhány órai ittmulatásunkat felhasználva, kiindulánk a városba, melly most épült újra, minthogy három évvel ezelőtt egy tűzvész majdnem minden házát elhamvasztá. Örömmel szemlélém, hogy okúlva a szomorú tapasztaláson, kőből állítják helyre az eddigi faépületeket; a mint hallám, a kormány rendelete következtében történik. Alig van ország, mellyben a lángok dühe annyi pusztítást tenne, mint Svécziában; pedig nagyon sok sziklájok s vizök van. Nem csak az anyagra, hanem az utcák s térek rendözésére nézve is történnek szépitő újítások; a régi, rendetlenül épült Wenersborg helyett új s igen csinos városka emelkedik a hamvakból.

Wenersborgon túl a Gotha-Elf folyamába ereszködünk, melly itt a tóból eredvén, Gothaborgnál az éjszaki

tengerbe ömlik. Egy mérföldnyire a városon fölül elértük a trollhättani zsilipeket. E ponton a folyam híres vízszakadást képezvén, a hajók egy, a sziklák közt vágott csatorna s azokon levezető zsilipek által kerülnek ki a zuhatagot. E hely az egész úton nem csak mérnöki, de természet-szépségi tekintetben is legnevezetesebb; mert nagy ügyesség, költség s erőfeszítés kívántaték arra, hogy a gránitszirteken keresztül csatornát lehessen vágni gőzösök számára. A zsilipek elhelyezése azért nehéz különösen, mert 120 ölnyi magasságról kell leereszködni a hajóval; természet csodái közé pedig a trollhättani zuhatag azért sorolható, mert ez tudtomra a Niagara után a világ legnagyobbika. Az első zsiliphez érve, azonnal kiszállánk; s vezetőt fogadva, a zugása által magát már távolból jelentő természeti tünemény felé indulánk.

Tröllhättannál 500 lábnyi magas, rézsutosan fekvő sziklafalon zuhan le a Gotha-Elf zajos, s habzása miatt hófehér vize; leérvén, egy roppant sziklaorom választja azt ketté, melyet megkerülvén, ötven lábnyi magasságról végtelen nagyságú sziklakatlanba ömlik, melyből csak, miután a rohanó sebesség miatt egy ideig kanyargott s forrott volna, indul tovább a folyam rendes medrébe. A zuhatag éjszakai oldalát 200 lábnyi magas sziklafal, a másikat egyes ormok s ezek közé épített, festői fekvésű fűrészmalomok körítik. A katlan azon pontjáról, hol újra kezdődik a csendes folyam, legszebben látjuk az óriási zuhatagot, s az azt övedző tájképet. A kétszáz lábnyi szélességű vizsugár, az alantabb

sziklák által megtört habok csillogó fénye a gyémántok milliárdjait varázsolják elénk; míg az azt környező roppant nagyságú s magasságú sziklák az örökkévalóság jelképeül, daczolva a dühös elem minden támadásaival, az egésznek regényes foglaltványát képzik. Az itt-ott megmaradt ős fenyőszálak s az ezek közül kilátszó veres házak tetemesen emelik a tájkép élénkségét s enyhítik a látvány vad jellemét. A víz zúgása olly roppant nagy, hogy alig érthetők egymás szavát kivált azon faállványon, mely az idegen látogatók számára a fűrészmalomok mellett van építve; innen nem annyira az egészset együtt véve, hanem inkább a sziklafalon lerohanó víztömeg mindent magával ragadó és semmisítő erejét bámuljuk. Néhány nappal ezelőtt egy e helyen állott angol ifjú, vigyázatlansága következtén, lebukott ezen állványról; testének eddigelé legkisebb nyomára sem akadtak, annyira szétzúzta a víz óriási hatalma.

Melly parányivá válik az ember illy nagyszerű természeti tünemény látásakor! alig észrevehető valamivé! Sokáig nem bíránk megválni e fenséges látványtól; mert bármelly oldalról nézők azt, mindig szép s nagyszerű maradt az. Szóltanul bámulók az elem hatalmát s a természet ábrándos ügyességét, mellynél fogva valamelly folyamat egy bir irányozni, hogy az óriásivá válik, mutatván az emberiségnek, hogy ennek minden okossága s elméssége mellett is egyedül bir valóban nagyszerűket, rendkívülieket teremteni.

Bucsút véve Trollhättantól, s a parton legyalogolván, még zsilipek közé szorúlva látók hajónkat, mellyek itt leg-

meredekebbek levén, sokkal több szorgalmat s figyelmet igénylenek, mint a csatornák bármely más pontján. Távolról tekintve valóban a mesék világába tartozó jelenetet képezik a sziklák között fel- s lehaladó gőzösök. Leereszködvén a hat legnagyobb zsilipen a Zila keleti vizszakadáshoz érünk; melly nagyon csekély; mert itt a folyam körülbelül csak húsz lábnyi magas sziklafalon omlik le. E zuhatagot kikerülve a Gotha-Elf árjain akartuk folytatni útunkat; akartuk mondom, mert alig voltunk a folyam rendes medrében, kormányosunk nem ügyelvén eléggé, hajónkat a folyam rohanó sebessége sziklás zátonyra sodrotta. Első pillanatban nagyon megijedünk; azonban kapitányunk ügyes eljárása s legénységünk erőlködései következtében fél óra mulva megszabadulánk e kellemetlen helyheztesből.

A folyam partjait a szász Svájcra emléköztető czukorsüveg alakú sziklahegyek körítik, helylyel-helylyel erdők s egyes tanyák díszítik, regényes, mégsem vad, árja sokkal sebesebb mint a zuhatag előtt s hegyi patak jellemű; mind a mellett sok helyütt szélesebb a mi Körösünknel. Délután a vidék mindinkább élénkülni kezd, falvak, nagyobb majorok, kerített szántóföldek, kertek tűntek fel. Alkonyatkor elértük Gothaborgot, nagyságra s népességre nézve ez ország második városát. — Hat nap alatt Svéczián keresztül a keleti tengerből az éjszakiba jutottunk, mit egyedül a tavakat összekötő csatornák tesznek lehetségessé. Az út ötvennégy mérföldet tesz, mellyekből tizenkét mérföld ásott

vagy sziklákon keresztülvágott, hatvan fel- s levezető zsilippel; tavat ötöt érinténk, mellyek között három, a Wernern, Wetteren és Roxen nagyságai s különös sajátságai miatt nevezetes. A Gotha-csatorna tökéletes elkészítése által a közlekedési eszközök egyik legnagyobb feladata lőn megfejtve.

Gothaborg a Gotha-Elf balpartján sziklafalak által képzett széles völgyben fekszik; nem nagy, de igen csinos város; lakosai száma 28,760, kik között legtöbbben kereskődést űznek. Néhány utcája és tére rendesen hasítvák, házai újabb izlés szerint építvék, kövezete pedig sokkal jobb a fővárosénál, mert a fő utcákon kényelmes járdák rakvák. Nagy vendégfogadója már németországi társaira emlékeztet, mellyekben ellehetünk, a nélkül, hogy egy lépést kelljen tennünk a városba. Vasárnapot töltvén ott, azt tapasztalók, miszerint ezen ünnepnapot angol módra ülik meg, mindenütt a legnagyobb csend s nyugalom uralkodván; minden, még az ivó-házak, szivar-boltok is, zárva volt. Megvallom, e szokás nincs ínyemre. A szegény s egész héten fáradozó munkásnak miért ne legyen egy szabad, üres napja hetenkint, mellyet egészen mulatsága- s jó kedvének szánhasson. Magamról tudom, hogy vannak az életnek olly viszonyai, midőn már a hét első napján örvendünk a bekövetkezendő vasárnapnak, szabadon s függetlenül remélvén tölthetni néhány órát.

A Gothaborgban levő porter-sörgyár üzlete rendkívül nagy, ez látván el az egész országot e nagyon kedvelt ital-

lal. E gyár nem voná magára figyelmünket különösen, a sörnek nem lévén nagy barátai; annál inkább kedveltük a nagyszerű fürdőházat, mellynek nem csak külseje, hanem belrendözése is fényes és kényelmes. Hosszú utazás után alig bir valami nagyobb éltető erővel, mint a langyos fürdő; nem hiába vitték olly rendkívüli tökélyre az élvezet e nemét a mindenben klasszikus rómaiak.

Gothaborgból hajón akartunk tovább indulni; meg-gondolva azonban a dolgot s mások tanácsára hallgatva azt véltük, hogy ránk nézve czélszerűbb lesz a tengelyen utazás, ez által újra megismerködvén az ország egy részével. A hetenként Helsingborggal háromszor közlekedő gyorskocsira váltottunk jegyeket. Kocsink egészen azon kocsik mintájára volt kiállitva, mellyek Budán a Duna partjáról a császárfürdőbe járnak, melly hasonlatossága miatt első pillanatban nekem épen nem tetszett; közelebb érvén azonban, láttuk, hogy az angol postahintók mintájára a tetőn is van két födetlen ülés, mellyeket elfoglalva, nem kelle tartanunk a netán velünk utazó kellemetlen társaságtól, s egész kényelemmel nézhettük a környéket. Négy, egymás mellett fa-igán húzó zömök pony volt befogva; minden állomáson más-más lovakat váltottunk, kocsisunk mindvégig ugyanaz maradván; lovackáink lassan, de egyformán ügettek, mi a jó út miatt épen nem esett terhökre.

October 13-kán reggel a legszebb őszi-napos időben kiindulva, váratlanul szép s jól megművelt vidékbe érénk. A város egész határa angol-kert mintájára fasorokkal s egyes

nagyobb bokrok- vagy facsoportozatokkal van beültetve. A helyenkint föltünedező igen rendesen tartott mulatókertek, számtalan nyári lakok vagy nagyobb falusi kastélyok olly kellemessé varázsolják e tájképet, hogy szinte remegtünk azon pillantattól, melyben majd meg kell válnunk e nagyszerű parktól, mert másnak alig nevezhetem. Elhagyva a város környékét, széles termékeny völgybe érünk, mellynek felsőbb dombjait fenyőfák és sziklák ékítik, a völgy alját nagyobb paraszttanyák, ezek sövénynyel kerített földei s nyájai élénkítik; az egész tájkép a felső-gömöri vidékre emléköztet. E völgyön végig vitt útunk; kiérve nagyon eredeti s egészen más jellemű kép nyílt meg előttünk. Jobbról a Kattegat fényes, végtelen tükre látszott. balról pedig az eddig vidám s termékeny ország helyett kopár szikladombok lepték el az egész látkört; csak itt-ott látszott egy-egy kis kunyhó, mellyek lakosai nagy szorgalom- s erőfeszítéssel mívelvén meg a szirtek közötti csekély földrészeket, termékenyekké teszik. Falvak e tájt nincsenek, hanem körülbelül két mérföldnyi távolságra egymástól egyházak s paplakok építvék. Ide sereglenek össze vasárnaponként az egyes nagyon távol fekvő tanyák buzgó hívei. E szegény nép télen által szerfölötti veszélyes útnak kénytelen kitennie magát, míg papjához vagy a templomba ér; innen keletköznek a svéd regényekben eléforduló, nem ritkán nagyon eseménydús kirándulások. E terméketlen, s egyalakúsága miatt untató tájkép egyedüli dísze a tenger, mellynek ha szélvész dölja habjait, alig tudok képzelni

vidéket, melly szomorúbb s borzalmasabb volna ennél. — Délután a környék kevésbé élénkülni kezdé; kiérvén a végtelen sziklák közül, termékenyebb lapályra jutánk. A távolban csillogó tornyok s háztömegek földeríték kebleink lehangolt érzeményeit. Útunk még az nap három egymás mellett fekvő városon vitt keresztül, mellyek mind kicsinyek, de csínnal építvék s kikövezvék. Feltünvén előttem a mind hason alapterv szerint rendezett tömérdek tartományi kis városok, megértettem, hogy Gusztáv Adolf érezvén a polgári rend hiányát hazájában, hetvennégy városkát alapított, azok lakosait előjogokkal buzdítva s kecsegtetve, egyedül ez által boldogulván kitüzött céljában. E városkáknál alig képzelhető valami csinosabb és tisztább, házaik mind emeletesek, veres- vagy fehér-színűek; alaptervöket egy nagyobb tér s ebből kiinduló néhány utcza képezi, többnyire 2500—3000 lakost számlálnak. — Csak ilyenek látására érezzük igazán, mennyit bírt tenni régi időkben egy józan s hazáját szerető uralkodó, főképp olly országban, melly természetes védrendszer, t. i. tenger által kerítve élvezte a béke áldásait akkor, midőn másutt háború és tűzvész napok alatt semmisíté meg századok szorgalmát.

Nagyon kényelmesen utazván, épen nem sieténk; hiszen ránk nézve egészen mindegy volt, egy nappal előbb vagy utóbb érünk a dánok fővárosába; más részről pedig annyira tetszett minden, a mit láttam, hogy szívesen időztem akárhol s akármikor. Déli állomásainkon természetesen csak svéd fogalmak szerinti jó ebéddel vártak, egy órái

pihenve tovább üggeténk; estefelé a kis városok egyikében kávéztunk és szivaroztunk. Már késő este volt, midőn Halmstadtban a fogadó előtt megállván, kocsisunk kijelenté, ki egyszersmind kalauz is volt, hogy itt fogunk meghálni, más nap reggel hat órakor folytatandók útunkat.

Második napon sokkal termékenyebb s népesebb vidéken vitt keresztül útunk; a dombok mindinkább ritkulnak és széles völgyeket képeztek, erdőket, regényes fekvésű falvakat, nagy szorgalommal megművelt kerteket s földeket találánk. Az itt látott falvak nagyobbak, mint az ország északi tartományaiban levők. A földművesek külsejéből ítélve, Svécziának alig van vidéke, mellyben nagyobb közjólét uralkodnék. Minden paraszt zsebében óra van kicsüngő ezüst lánczczal s már nálunk rég nem divatozó boglárokkal. Az asszonyok kárton szoknyái és selyemkendői szinte arra mutatnak, hogy nem csak a mindennapi szükségre, hanem kényelemre és csinosásra is költhet a nép. Szobáik tölgyfa butorokkal, nagy kályhákkal s kandelókkal látvák el, s nem olly kellemetlen büzüek, mint a földművesek lakai majdnem mindenütt a világon. A nép szorgalma itt tetőpontját érte el; a pásztor marhájára való ügyelés közben fonással, kötéssel vagy kosárkötéssel tölti óráit s üzi unalmát; az asszonyok hátukon teli kosárral a közel fekvő városba indulván, nem szakasztják félbe munkájokat, s gyalogolva harisnyát kötnek; mind a mellett, mint láttam, a fiatal lányoknak még elég idejük marad a mellettök elmenő ifjakkal kaczerkodni, víg szókat váltani.

A nőnem itt sokkal elevenebb s jobb kedvű. virgonczabb jellemű a férfiaknál. A természet itt is, mint mindenütt jól működött; mert ha mind a két fél kedvetlen, csendes vére volna, vajjon mire jutna a svéd nemzet?

Dél felé meglehetősen magas dombra jutánk, mellyen fölérvén, kocsisunk megállta: „Mert, úgy mond, ez Svécziának tán egyik legszebb pontja levén, kötelességének tartja az idegeneket megismertetni hazája e nevezetességével.” Mi leszállván s hátrafelé vetvén egy pillantást, annyira szelid jellemű s mégis nagyszerű táj terült el lábaink alatt, hogy szebbre alig emlékszem valahol. A kigyóként kanyarodó s messze fejelő gothaborgi országút bal felén sziklacsoportozatok s a Kattegát sima tükre látszottak kinyúló hosszukás keskeny fokkal, mellynek végcsúcsát regényes fekvésű várerősség foglalja el; az út másik oldalán friss rétek, jól tartott s deli növésű nyirerdők, s ezek között két falu csillogó veresfejér háztömegei gyönyörködtetik a szemeket. Az egész tájkép nem csak természetes szépségénél fogva feltűnő, hanem kedves az idegennek különösen azért is, mert a jó karban tartott erőde, a sima országút, az elkerített rétek s mezők, a falvak csinos külseje, a jólét, az ipar- és szorgalomnak mind megannyi tényezői. — Időjárásunk annyira kellemes volt, hogy a gyöpre heveredve élvezők az előttünk elterülő tájképet: kocsisunk csak azon ígérete- s jóslatával birt elindítani, hogy a tulsó partróli kilátás ennél még sokkal szebb és nagyobbyszerű.

A domb tulsó oldalára érvén, jobbról a tenger, balról sziklaormok közötti kis város s azontúl Svéczia legtermékenyebb lapálya, Schoonen tartománya látszék. E kép mindenesetre nagyobbyszerű az előbbinél, de koránsem olly regényes, festői; nagyon emléköztete hazánk azon tájképére, melly feltárul előttünk, midőn Kolosvárról elhagyjuk Erdély határait, itt alattunk Lugos vad hegyei, távolban a Banát végtelen s jól mivelt lapálya látszanak. Azonban a magyar tájkép nélkülözi a minden vidéket annyira ékesítő fényes víztükört, s csak ez oknál fogva nem olly nagy becsű, mint éjszak e pontja. Mi mitsem törődve a többi utazóval s kocsinkkal, lassan gyalogolva haladánk le a dombon, hogy annál tovább élvezhessük e hazánkra emléköztető s már azért is kétszeresen szép kilátást.

Helsingborghoz közeledve, az országút mindinkább élénkülni kezdé, terhes szekerek s utazóhintók minden nemével találkozánk, mellyek közt leginkább feltűntek előttem azon kétkerekű taligák, mellyeken két ember kényelmes ülésben fér el egymás mellett; az utazók ezeket használják itt leginkább, minden állomáson egy lovat fogadnak, mellyet fa villa igájába fogván, s paraszt gyerkőczöt vévén magok mellé, elhajtatnak a jövő állomásig, hol aztán megkapván pénzét a fiú, lovacskájára ül s haza üget. — E szokást nagyon helyesnek tartom, mert olcsósággal, s a mennyire lehet, tulajdon kocsiján utazván az ember, kényelmet párosít.

Holdvilágos estve érénk Helsingborgba, melly a Sund partján fekvő kis kereskedő város; a mennyire kivihettem, dombos földtőren épült, utczái rendetlenek, s egészben kevésbbé csinos s tiszta az eddig látott hason nagyságú városoknál. Útileveleinket láttamoztatván, a fogadóba sieténk, vacsora közben tanácskozandók a fölött, mi módon evedzhetnénk át Dániába; mert hallottuk, hogy gőzösök már nem járnak, mind a mellett hogy időjárásunk olly szelid s kellemes volt, mint nálunk szép szüreti napokban szokott lenni.

Három utazó egyesülvén velünk, csónakot fogadánk, hogy használva a világos éjt és csendes időt, azonnal induljunk a Sund tulpartján fekvő Helsingörbe. Mintegy fél óra mulva a kikötőben valánk, s kis hajónkra ülve bucsút vevén Svédországtól, mellynek emléke örökké fenmarad lelkeinkben, annyira érdekesek voltak az ott látottak és tapasztaltak. — Nem hiába tartottuk jó előjelnek a hold ezüst fényét; midőn közelíténk a sziklák országához. Nyájas volt stockholmi érkezésünk jelleme, regényes azon pillantat és út, midőn távoztunk a svéd földről. — Alig hagyók el a kikötő vonalát s érénk a Sund vizébe: fenséges látvány környeze bennünket. A két egymással szemközt fekvő város partokon elszórt háztömegei, s a kikötő őrtornyainak csillogó világa, a Sund közepén pihenő vitorlás hajók csoportja, a tenger élénk, tekintélyes hullámozása, a tiszta ég csillagmezeje s a hold ezüst fénye olly nagyszerű éjjeli tájképet alkotának s annyira újat előttünk, hogy elragad-

tatva a látvány magasztos képe által, búskomor érzelmektől áthatva bámulók az éjszak Gibraltárját. Két ország között tengeren libegett gyöngé csónakunk, egy habról másra simulva s engedve vitorláinak hatalmának közeledénk nagy sebességgel Dánia felé. Regényes tengeri útunk két óráig tart, midőn a helsingöri vámház előtt partra szállunk. Csak éjfél két óra után juthatánk fogadóba, hol szerencsénkre tiszta szobát s jó ágyakat találunk.

Más nap reggel a tengerpartra sietünk, hogy lássuk nappal is a Sund fenséges fekvését. A két városka, élénk s hajókkal mindig zsúfolt kikötőivel, partos környékeivel igen szép képet alkot. Helsingör Dán-, Helsingborg pedig Svédország részéről örökös e nevezetes, éjszakai kapuját képző szoros felett. Mielőtt hajóra szállottunk volna, megnézők Hamlet sírját, kinek Shakspeare örökíté meg emlékét; a dánok nem követik példáját, mert alig észrevehető néhány kőlap jelöli hamvai helyét.

Délnek indulunk Koppenhága felé. Útunk a Sundon vezet végig, s kellemes vala, mert a két ország legszebb s nevezetesebb tartományai képezik a tengerszoros partjait. Svéd részről Schoonen lapálya látszik tömör falvai- s majorjaival; a dán partot a híres Seeland képezi, mely fenséges bükkfaerdői s tömör buja rétjei miatt Zöldszigetnek is nevezetik. — Dánia lakosai leginkább mezei gazdasággal, főképen pedig marhatenyésztéssel foglalkodnak. Lótenyésztése híres az egész föld kerekén. Örömet fogtam el keblemet, midőn hosszú idő után virgócz ménest láttam

legelni újra Seeland berkeiben. A part mellett haladván hajónk, láthatók az egyes majorok jól rendezett épületeit, a ménesek elkerített legelőit s aklait.

Néhány óráig tartó igen kellemes út után látszott már a Három Korona erőssége. E vár, melly eddigelé daczolt minden elemmel, védi a főváros kikötőjét s a viszsza vonuló hadi hajóssereget; ágyui alatt elhaladva érénk Kopenhagena nagyszerű, s roppant kövekből rakott kikötőjébe, hol az egykor hatalmas s éjszaknak törvényeket szabó, most kicsiny s alig észrevehető szigetország fővárosa áll a szemeink előtt.

Koppenhága. — Hamburg.

Az első benyomás, midőn Dánia fővárosa előtt megállapodunk, nem kellemes; lapályon terülvén el, kilátást nem élvezhetünk; a roppant nagy, hadi hajók számára készült, most csaknem egészen üres kikötő pedig, a mulandóság jelképeként, szomorú érzelmeket gerjeszt keblünkben. — Néhány még meglevő, vitorlátlan hajó vázalakban mintegy intésül szolgál azon országok- s birodalmaknak, mellyek elbizakodva jelen fényökben s nagyságukban, nem is gondolják lehetségesnek, hogy ők is illy csekély s lealacsonyító állásra süllyedhetnek valaha, ha valamennyi tettök nem alapszik egy-egy jól átgondolt eszmén. Milly nagy fontosságu birodalmak voltak egykor a most alig létező Dán- és Svédországok! Ha visszagondolunk a történetek folyamára, a valaha olly hatalmas Spanyolország s Portugallia mivé lőn? — Éjszak a fegyverek, dél az arany teljhatalmában bizva semmisült meg!

Koppenhága főbb része Seeland-, az egész városnak szinte egy harmada pedig az Amager-szigeten épült; a

két sziget közötti tengerszoros képezi a biztos és nagyszerű kikötőt, melyből a lerakodandó kereskedelmi hajók csatornákon a város belsejébe nyomulhatnak. A kikötő torkolatát részint a Seeland- és Amager-szigeten épült erődéek, részint a Sund vizei által körülövezett Három Korona ágyutelep fődik. — Lakosai száma 119,500, kik mind dánok; s minthogy Koppenhága nem csak fő, hanem nagy összeköttetésű kereskedelmi város egyszersmind, leginkább ez utóbbi iparágnak szentelik tetteirejüket.

Belalkatának egyik fő jellemvonása, hogy külvárosai nincsenek; minek oka véleményem szerint az egészét körülfutó erődéekben fekszik. Szűkké válván a régi eredeti város, nem a falakon kívül, hanem belül a még meglevő üres helyeken s tércen építkeztek, minek a városra nézve ismét azonszépítészeti következménye lőn, hogy az egészen kiépült. Utczái, kivéve a seelandi város déli részét, mind egyenesek s tágasak; térek nagy számmal hagyvák; néhány kert s az erődéek fasorai kellemes sétatereket képeznek a város közelében. Fény vagy pazarlás által feltűnő épülete kevés van, de az egésznek jelleme mind a mellett nagyszerű; mert a város középpontját képező tágas Király-téren s az abból kiinduló utcákban nagy élénkség s forgalom uralkodik. E tér az egésznek legszebb része egyszersmind. Van itt két nagyszerű fogadó, melyek épületei ezelőtt nagy úri paloták voltak. Itt a színház, a charlottenburgi kir. kastély, fűvészkert, katonai főtanoda s a főőrség, melynek közepét V. Keresztély ólomból öntött roppant nagyságu

lovagszobra díszesíti. A kényelmes járda s fényes boltok itt gyűjtik egybe a város lakosait s teszik nem csak nagy-szerű, de látogatott s kellemes helylyé is.

Az innen dél felé kiinduló, Christiansborghoz vezető Oster-Gade a városnak legélénkebb utcája. A Király-térét keresztülmetszi a Gothen-Gade, melly a kikötőnél eredvén s egyenes vonalban a nyugati erődélig terjedvén, a várost észlaki s déli részre osztja. Ez leg-hosszabb s fényesebb utcája Koppenhágának; de boltok s raktárak hiánya miatt koránsem olly élénk, mint az Oster-Gade.

A város észlaki részébe indulva, Frigyes-térére érünk, mellyet négy egyenlő nagyságu, újabb olasz izlés szerint épült palota képez; közepett V. Frigyes király bronzból öntött harminczhat lábnyi lovagszobra van felállítva. A palotákban a királyi család lakik. Kár hogy részint nincsenek kiépítve, s a tér kövezetére több gondot s költséget nem fordítanak. E hely nem annyira fényes-sége vagy nagysága, mint inkább gömbölydedsége által tűnik fel. Ugy látszik, mintha egy palota övedzné az egészet.

Első sétám alkalmával nagyon faragatlan s goromba embereknek tartám a dánokat, az élénkebb utcákban sok-szor igen kellemetlenül ütköztvén össze a velem szemközt jövőkkal, kik mosolyogva s bocsánatot sem kérve haladtak tovább. Elejénte nem szólék, de végre biz én kifakadék. Ezt látva bérszolgánk, lecsillapítá haragos kedélyemet, megmagyarázván azon eredeti szokást, mellynél fogva itt

azok, kiknek a kocsit jobb kéz felől esik, nem kénytelenek kitérni. Ez a fogatokra nézve czélszerű, de egyesekre alkalmazva nagyon kellemetlen szokásnak tartom, mert még sétálni sem tudunk gondtalanul.

Nevetséges színben tűnnek föl a dán katonák. Egyenruhájok, sőt köpönyegök is veres posztóból készítvék; az őrházak, mellyek előtt állanak, szinte azon színre festvék, távolról tekintve óriási rákokat vélünk látni bennök. A hadseregnél divatozó fegy nem igen lehet túlszigorú, mert a legénység külseje hanyagnak, öltözete rendetlennek látszik; az őrk pedig minden tartózkodás nélkül beszélgetésbe ereszködnek a mellettök elvonuló polgár ismerőseikkel.

Az építvények közt legkitünőbb kül-, mint belbeesre nézve is Christiansborg a város déli részében a főcsatorna mellett. Az egész, valóban nagyszerű épület hosszas négyszöget képez, éjszak felé eső oldala a csatornára merengő főarczot alkotja; déli oldalához fél körben építvék a királyi fényes istállók, a kitünőleg szép lovarda, s egy kis udvari színház; a XVIII. század izlése szerint oszlopszatok s faragványok által ékesítve, inkább komor, tekintélyes, mintsem kellemes benyomást idéz elé. Belső termeit már régóta nem lakja a kir. család; mindemellett most is nagyon üdvös célra szentelvék, mert nemzeti muzeumúl használtatik.

A gyűjtemények között legérdekesebb Thornwaldsen részint eredeti, részint mintákban meglevő műveinek kü-

lön egészet alkotó muzeuma. E művek itteni elhelyezése csak ideiglenes, mert rövid idő múlva végkép elkészülendvén az e nagy híré szobrász faragványainak szánt nagyszerű épület, akkor ott egyesítve s rendszerezve fogjuk bámulhatni e megbecsülhetlen kincseket. — A dom-borművek (relief-ek) között ott van a világhírű Nagy Sándor diadalmenete. Kár hogy e kitünő munkánál az ember nem élvezheti eléggé a műgyönyört mostani czélszerűtlen, világosságot nélkülöző fölállítása miatt. Valamennyi ott levő szobor között legjobban tetszett nekem azon csoportozat, melly Psychét ábrázolja, midőn kis Ámorok alakjában szerelmet osztogat; a fiataikor örömmel s indulatosan ragadja meg, az érettebb ifjuság élvezve tartja karjai között, a hanyatló kornak hátán ül, a vénség kezei közül kiszabadul s elröpül. Mi fenséges gondolat, milly szép költészet! — A kivitelt tekintve, e mű tökéletes nem csak az arc- s indulat-kifejezések, de az itt annyira nehéz testállásokra nézve is. — Csodálkozásra gerjeszt Thornwaldsen faragványainak nagy száma, ki élte utolsó napjában épen olly szorgalmasan dolgozék, mint fiatal éveiben. Halála is művészi volt, mert hetven éves korában 1844. a színházban múlt ki egy új opera nyitánya alatt.

A többi termekben felállított könyvtár főkép nagysága miatt feltünő, áll az 467,000 kötetből; leggazdagabb s érdekesb része az indus s középkori kéziratok. Midőn e rendkívüli szorgalommal írt munkákat nézdeljük, mellyeknek egyes kötetei annyi fáradságba kerültek, mint most

ötven új munkának nyomtatása: akkor látjuk át, milly rendkívüli, s az emberiség életére nézve milly fontos találmány a Guttenbergé; más részről e munkák tiszteletre gerjesztnek bennünket azok iránt, kik a durvaság s butaság korában a tudományosság akkor még egyetlen ágának szentelék egész éltöket. — E nagyszerű könyvtár mellett vannak olvasó szobák, mellyek bizonyos órákban nyitvák mindenki számára.

A régiség-gyűjtemények korszakilag rendezvék; legnevezetesebbek a Dániában talált példányok. Az ősidőkből származó, midőn nem ismerék még az érczeket, kőből faragott szerszámok nagyon érdekesek. Igen nagy ügyességgel faragvák e fegyverek, kések, buzogányok, melly utóbbiak tökéletes hasonmásai a hazánkban még most is általánosan divatozó vasfokosoknak. Említésre méltók még az őskorból megmaradt pajzsok s hadikürtök. — A IV. s V. századbéli arany s ezüst ékszerek valamint belértékre úgy technikai ügyességre nézve is becsesek; egy harmadfél font súlyú karpereczet láttam, mellynek lánczolata olly szépen van készítve, hogy most is alig láthatni ennél szebbet s izlésteljesbet. A középkori példányok nem feltűnők annyira, mert majd minden muzeumban s gyűjteményben láthatni hasonlókat, sőt szebbeket is.

A képtár tíz teremben van fölaggatva, mellyet Rubens s a német-alföldi tanoda néhány nevezetesb művei ékesitnek; egészben véve, nem nagy belbecsessel bír. Különös itt azon szokás, hogy a képtár ünnepnapok közben

sétányul használtatik. A mesterlegények, iparüzők művészi arczkifejezéssel bámulgatják a tömérdek főstvényt, s világért sem hagyják el a termeket kiszabott időpont előtt; csak az örök intései birják távozásra a fel-alájáró tömeget. Megvallom, e szokás nekem nagyon tetszett; mert így legalább csak estére marad a dorbézolás; más részről pedig becsületére válik az államnak, ha egyetemességre bír hatolni a szép s művészeti iránti tisztelet. — Csodálatos hogy a képtár nagy számu látogatói között kevés nőt találtam, fiatal épen nem.

Rosenborg, a város nyugati részében levő királyi mulatólak, nem annyira nagysága s fényessége, mint csinos és regényes külseje által tűnik föl; gothikus, Walter-Scott modora szerint épült néhány tornya, ívablakai s kapui különösen szemkecsegtetők; külseje, minthogy a téglák vakolatlanul hagyvák, veres színű; a tornyok s a főépület tetője fekete vaspléh. E színvegyület az egészet környező angol-kert zöldjével nagyon kellemes tájképet alkot. — Belsejét IV. Keresztély óta, ki alkotója e palotának, nem lakják, hanem az elhúnyt uralkodók megmaradt s általok használtatni szokott ruhák, fegyverek, rendkezesetek s egyéb csekélységek gyűjteményének szentelik. Érdekes különösen azért, mert a különféle s annyszor változó divatok történetét ábrázolja. A néző kénytelen megvallani, hogy mostani öltönyeink valamint szépségre úgy kényelemre nézve is nagyon hátra vannak; a régiebbek köntösei, igaz, sokkal költségesebbek a mostaniaknál.

de szebbek, kényelmesbek, tartósabbak, s legalább némi költői jellemmel bírtak; ez nem csak a polgári de katonai viseletre is alkalmazható. — E gyűjtemény egyik nevezetessége, egy tyuktojás nagyságú aqua-marina, e kőnemben legtisztább s nagyobb példány egész világon, mint mondják. A termék egyikében látható, különös szorgalommal s költséggel szerzett, s nagyon ügyesen és tudományosan rendezett pénzgyűjtemény, hol meg van nemzetünk pénzei legujabb példánya is, a magyar orvosok s természetvizsgálók gyűlésének emlékére vert emlékpénz. Alig hihető, milly tömérdek öszvegekbe kerül valamelly ehhez hasonló terjedelmű gyűjtemény, kivált ha eredeti s ritka pénz megszerzésére nem kiméltetik a költség. — A kastélyt kerítő angol-kert csinosan van rendezve s nagyon tisztán tartva, különösen azért kellemes, mert a közönség hasznára levén szánva, a város majdnem legélénkebb részében bármikor szárazon sétálhatunk a bükkfák hűsében!

Sok gyűjtemény szemlélgetése rám nézve mindig fárasztó. Rosenborgot elhagyva, a várost kerítő fasorozaton végig haladva, fogadónkba menénk, hogy kipihenjük magunkat, mert nagyszerű műélvezet vára reánk még ez este a kir. színházban. Ugyanis először lépe föl éjszaka csalogánya, Lind Jenny az Ezred-leányában; mi pedig nem hallván e híres énekesnőt, természetesen alig várók a pillanatot, mellyben megnyílik Thalia csarnoka.

Ebéd után szivarra gyujtva kirándulánk a Királytérre, hol roppant néptömeg hullámszerűen már mindannyian

a színház kinyitását lesve. Mondhatom, egy ütközettel fölértek mindazon veszélyek, mellyeknek kitéve juthatánk tizennégy talléros üléseinkbe, mert mint mindenütt, úgy itt is, illy előadások alkalmával szemtelen uzsoráskodást űznek a belépti jegyekkel. — Két angol hölgy ült mellettem, kik, mindamellett hogy a szorongás és hőség iszonyú volt, nem igen veszték el jó kedvöket, mert mindig nevetgéltek, fecsegték s énekeltek. Nagyon feltűnt előttök azon barbár nyelv, mellyen társamhoz szólottam, s hozzám fordulva minden tartózkodás nélkül azt kérdezék: mi nemzet fiaí vagyunk? Felelvén kérdésekre, ránk nézve azon igen hízelgő hirrel lepének meg, hogy ők rövid idő múlva Magyarországot is be kívánják utazni. — A színház közép nagyságu s minden pompa s fény nélküli; a világítás elég fényes, csak hogy itt is meg van azon már Stockholmban említett kellemetlen szokás a főcsillár eltűnésére nézve.

Lind Jenny sokáig nem akarta játszani az Ezred-leányát, mert nem tartá eléggé nagyszerű szerepnek; annál inkább érdekes volt a mai előadás; figyelemmel várók a nyitányt. Lind itt is elragada mindenkit éneke s játékával; hangja épen nem erős, de különösen kellemes, iskolája tökéletes, játéka szerény s olly hatályos, millyet ritkán találhatni énekesnőknél. Mind a mellett hogy nem tartozik a szép hölgyek sorába, külsejében mégis bizonyos kedveltetés van, melly annyira kellemessé teszi alakját, hogy feltűnő szépségű hölgyet látunk benne. Későbbben többször

volt szerencsém hallani őt; legjobban tetszett az Alva-járóban s Ezred leányában, melly szerepek véleményem szerint leginkább összeférnek jellemével, éneke s játéka könnyűségével. A vele ugyan azon daljátékban működő művészek igen szorgalmasan éneklék szakmájikat, úgy hogy az egész operát jól adottnak lehetne mondani; mindenki elégtelen s a hallottak által elragadtatva vett bucsút a tulságig zsufolt színháztól.

Jelen korszakban mi nagy fokra hágott a művészet iránti lelkesedés, annak feltűnő példáját láttam Koppenhágában. A holnapi, jótékony célra rendezett zeneeladásra, mellyben Lind néhányszor fog énekelni, már ma estve lesik a jókor reggel kinyitandó pénztárt. Láttam többeket, kik színházi előadás után estelizve, éjfél után a pénztárhoz siettek, s ott várák be a reggelt hogy jegyeket kaphassanak; — mert mind a mellett, hogy több ezer fog kiadatni, még is féltek, miszerint könnyen hely nélkül maradnak. Illyeneket látva csodálkoznunk kell azon mindig jajveszéklő, rosztat hirdető s gyanusító embereken, kik sopánkodva örökké azt irkálják, hogy mostani korban a gőzerőművek és gyárok füstölő kéményei megsemmítik az élet minden költőiségét. Igaz ugyan hogy a költőiség most egészen más irányt vett, mint a középkor mohos éveiben; mert nem csupán chatelaine-k elrablásában s tour-nier-ok rendezésében találja képzelő tehetsége hatáskörét.

A dánok fővárosában látott szentegyházak közül a notredame-i foglalja el az első helyet. Ennek külseje ke-

veset ígérő, egészen kopasz, minden fény s ék nélküli; belseje valamint szépségre, úgy műbecsre nézve is Európa legnevezetesebb templomai közé sorolható. Belső hosszas kúpja harminczkét gömbölyű karcsu oszlopon nyugszik. ezeken felül két emeletes karzat fut körül; ablakai nincsenek, a világosság felülről tágas, üveggel fedett nyílásokon terjed. Az ajtóval szemközt van a főoltár az egész igen egyszerű, tiszta fehér; a karzatok s padok karfái bronzból öntvék. E szentegyházban állítvák fel Thornwaldsen majdnem legkitünőbb művei, a főoltár előtt Krisztus urunk s egy térdeplő angyal; az oszlopszat alatt jobbra s balra a tizenkét apostol fehér márvány szobrai látnak; ezeken kívül még néhány domborművek díszítik. Krisztus képiben mesterileg van kifejezve jellemének szelidsége s azon tetterő, melly egyedül képesít nagy dolgok végbevitelére. Mint nagy termetű izmos férfi, kis fejjel s különös finom olasz modor szerint metszett képvonásokkal van ábrázolva; testállása szabad s minden fesz nélküli, két karját előre nyújtva, mintegy magához látszik híni a körötte állókat. Fenséges szobor az oltár előtt térdeplő angyal; jobbát a Megváltó felé nyújtja, a lelkesedés és szelid megadás kifejezései kitünők; a test egyes részeinek mesteri kivitele mindent felülmúl, mit eddig e nemben láttam, különösen a szárnyak s a vállaira lehulló hajfürtök finoman s nagy szorgalommal faragvák. E két szobor nagyszerű s magasztos oltárt képez; alig képzelhetünk szebb s elragadóbb csoportozatot.

Az apostolok között arczkifejezésre nézve legtökéletesebb János; Pál, ki jobb kezét égnek emeli, szinte kitünő, mennyiben a kar s az azt körülfutó köpenyredők, természetesen lágy s fesztelen jelleműek; általában bámulatot gerjesztő szorgalmat s költői ihletet találunk a faragványokban. A domborművek között legtöbb műbecscsel bír a főajtó fölötti, melly sz. Jánost ábrázolja, midőn a kietlenben szónokol; a csoportozat egészben s részletesen ekintve, mesteri. Legszebb a szónoktól jobbra álló ifjú és hölgy, kinek háta mögött kis fiú figyel a beszédre; a csodálkozás s megadás érzelmei az arczokon igéző természetességgel találvák. Helyes oknál fogva büszke minden dán, művész honfiára! Újabb időben alig találunk termékenyebb lángelműsége mint Thornwaldsené; hisz maga a notre-dame-i egyház ékítése fele életét veszi igénybe egy embernek; pedig ez mi parányi része munkáinak.

Fölmenvén a szentegyház tornyába, szép kilátásban gyönyörködénk. Az alattunk elterülő város tömött házsorai, tágas térei, zöld kertei s az erődék fasorainak láncsolata, a kikötő árboczerdeje, s ezentúl a végtelenig terjedő sík tenger élénk tájképet alkotnak. A város környékét jól művelt kertek, a földeket vidám tekintetű csinos falvak kerítik.

A szentháromság egyháza régi goth izlés szerint épült; hosszas, keskeny ívablakai nagyon emelik külszépségét. Legnevezetesebb része világhírű gömbölyű tornya, mellynek üregében a felkanyarodó feljárás annyira

tágas, hogy Péter czár négy lovas hintóval hajtott fel abba, és a sima földelen megfordulva jött le ismét; de épen e torony idomtalan magassága s környezete nagyon csökkenti a különben érdekes építmény becsét; mert tekintve az egésznek modorát, nem gömbölyü váralakú, hanem szögletes nyulánk goth törnyot kellett volna hozzá ragasztani. Itt is felötlík az, hogy azon építmények, mellyek nem egyszerre készültek, külön részeikben külön korszakok jellemével bírnak, mi a művész ügyetlenségére s a kor barbarismusára mutat. Minden építmény csak akkor tökéletes, ha alapul választott jelleme mind végig ugyanaz marad. E nemben a legtökéletesb művek egyike a milánói székes-egyház; mert ott azon czikornya, mellyet a mostani évtizedben faragtak, épen olyan, mint a templom hátrészában látható, századokkal ezelőtt készült ékítmények.

Legújabb középülete a fővárosnak Thornwaldsen muzeuma Christiansborg szomszédságában a főcsatorna mellett. Ennek külseje égyptomi modoru, nem feltűnőleg nagy, szélességéhez képest kevésbé alacsony; kétféle ablaksor futja körül; külszine sötétsárga és kék, az ajtók barnák. Belseje gömbölyü udvart képez; e hely a művész síremlékének van szentelve. Ezen udvart kerítő csarnokban fog felállítatni a fővárosban létező minden műve s az Európában elszórtak gipszmintái. A csarnok kúpja lazúrkék falai sötétbarnák, a falakra tömérdek csillag, virágkoszorúk s más mindenféle jellemű képecskék vannak

festve; az ajtók zöldek. Az épület kül- s belrendezése ellen kifogásom nem volna; nem is tudom megítélni: vajjon művészeti tekintetben tökéletes-e; de a színezés minden esetre éktelen. A barna vagy sötétkék színezést fel tudom fogni, mert ezen alapon a fehér márvány faragványok jobban kivehetők; de a tömördek izlés' nélküli ékitvényt, a zöld ajtókat s az egész épület külszínezetét épen nem hagyhatom helyben. Mind ezek olly kellemetlenül hatottak reám, hogy azt képzelém, miszerint ha valamelly orosz paraszt százezrek birtokába jutna váratlanul s kastélyt akarna építeni, ezt választaná mintaúl, annyira szláv izlésűnek tartom e kellemetlen tarkaságot. — —

Koppenhágában töltött napjaink gyorsan s vigan folytak; sok szemlélni valónk volt; estvéinket színházban töltők s társaságunk tetemesen szaporodott, mert itt tartózkodásunk közben három magyar pajtásunk érkezett. Képzeltető hogy nem a legcsendesebben mulatánk. Igen jó fogadónkban a Hotel Royalban úgy éltünk, mintha az egész épület a mienk volt volna; különösen ebédeink vígjelleműek valának. Csak a miatt sopánkodánk hogy nincs zenénk. Meg kell vallani, hogy e tekintetben a mi cigány zenészeinknek sehol sem találhatni párját. Milly kellemetes az hazánkban, hogy akárhová érünk, nehány magyar nótá búskomor vagy víg hangjai feledtetik velünk a nap gondjait.

A lovardában rendezett monstre concert e nembeli általam eddig látott előadások legnagyobbjúi közé tartozott: 5000 ember volt együtt s mindamellet mindenki

kényelmesen s minden szorulás nélkül ülőhelyéről hallgathatta Lind fenséges éneklését. Az nap legjobban tetszetek svéd nemzeti dalai. E nyelv az ő ajkain sokkal szebb; az egyszerű dalok költőiségét pedig szerfölött emeli modora s éneklése. A nagy lelkesedés és javallat daczára is előadás végével csak egyszer hívák ki; nálunk legalább hússzor kellett volna megjelennie. Ezt gondolva, meg is kísértők korteskedésben gyakorolt hangjaink által még egyszer fölizgatni a tömeget. Mind hiába, a dánokat lehetlen vala megtántorítanunk — piszegetek.

Estve a színházban igen érdekes- s fényesen rendezett balétot — Ráfaelt — láttuk. A diszítványok, öltözetek csinosak, a tánczosnők szépek, ügyesek, az egésznek kivitele pedig összevágó volt. Amint hallom, a balét az uralkodó király fő s legkedvesebb mulatságai közé tartozván, sokat költ efféle előadásokra, melyeket itt nagyon bajos rendezni, a színpad nem levén elég téres nagyszámu tánczszemélyzet számára. Páholyokban s zártszékekben sok embert láttam, de kevés feltűnő vagy csinos arcot; nőket sokkal csekélyebb számmal mint Stockholmban, s koránsem olly szépeket. Köz helyen leginkább kiismerhető a népek jelleme. A dánok külsejökre nem szépek, de nagyon szíves és csöndes emberek; nemzetiségöket nagyon tisztelik és büszkék. Úgy látszik, a németek irányában szerfölött türelmetlenek.

Az Amager szigeten levő épületek között legnevezetesebb a Börze. Ó-német modora a hollandok divatjára em-

léköztet; nagy hosszas négyszöget képző, négy egymás fölött álló sorban kis ablakok futják körül; délnek néző arczát szerfölött magas, kitünőleg karcsu csigaalaku torony ékesíti. Körében nagy élénkség, forgalom uralkodik; mert a legszélesebb csatornák egyike itt érvén be a városba, sok hajó rakodik fel és ki. Belseje az idegenre nézve különösen érdekes, mert bazarjában csupán dánföldön készült vagy termesztett iparczikkék s termékek árul-
tatnak. Ránk nézve ezek látása akkor kétszeresen érdekes volt, mert hazánkban épen azon évben keletkezék a véd-
egylet. Alig képzelhető, mennyire feltűnt külföldön a magyarhoni műipar fellobbanása; mindenki kérdezködék az egylet szabályai, sukere felől, s csodálkozva bámulák gácsi posztó és pesti bársonyból készült köntösimet. Te-
kintve a Dániában létező csekély fényüzést, s a leginkább kiterjedt mezei gazdaságot, a gyáripar nem nagy; néhány bőr-, papír-, durva posztó-, dohány-, pálinka-gyár, de különösen finom s az egész világba szétküldetni szokott keztyűk gyárai vannak. Legnagyobb iparág náluk a vászonkészítés, különösen a vitorlavászoné, melly azonban inkább csak otthon a földművesek lakaiban kézimunka gyanánt, mint nagyszerű gyárakban üzetik. Nyers anyagokra nézve Dánia tetemes kivitellel bír, névszerint mag-
termékek- s marhatenyésztésre nézve; külkeresködése, különösen a gyarmatokkali, általában nevezetes, ámbár nem olly virágzó, millyen a francia háború előtt volt. /

Koppenhága belalkatára nézve sokkal nagyobbyszerű,

mint Stockholm; fekvése, környéke azonban nem is hasonlítható a szigetvároséhoz; az idegenre nézve pedig, mindamellett hogy gyűjtemények- s műkincsekben szerfölött gazdag, nem olly mulattató, mert a köz élet benne kevésbbé kifejlett, s már nem eredeti annyira. — Utczái csinosan s tisztán tartvák, a világítás elég jó; bérkocsija nagyon kevés, mire alig is van szükség; mert a város lakosai tetemes száma mellett is, nagyon csekély tért foglal el.

Éjszaki utazásom közben megismerkedém némileg az orosz, svéd és dán nyelvvel, a mennyiben színházakban, hirdetmények s újságlapokból tanulhattam valami csekélységet. E három nyelv között legkellemesb hangzása a svéd, s irodalmi tekintetben, azt hiszem, legmíveltebb. Örülök, midőn biztosan erősíthetem, hogy mindhárom nyelv szövegében sokkal több idegen — különösen franczia — szót használnak, mint a magyarban. Ha meggondoljuk, milly rövid idő óta fordíttatik több gond nemzeti nyelvünk kiképzésére: át kell látnunk, hogy az nagy becses, erővel s hajlékonysággal bír; különben alig volnánk képesek mellőzni s nélkülözni annyira minden idegen hangzásu szót vagy kifejezést.

Október 22. délután szállánk hajóra, mellyen Kiel felé indulva elhagyók az éjszaki országokat, németföldre lépendők ismét. Velünk ugyanazon hajón utazék Lind Jenny is, kinek köszönhetjük, hogy indulásunk diadalmenethez hasonlíta. A körülünk állott hajók árboczerdeje s tarka lo-

bogói, a tengerparton több ezernyi számmal csoportosult s a híres énekesnőnek bucsuszavakat kiáltozó néptömeg nagyon élénk jelenetet alkotának. Gőzösünk ágyudörgés s a nép rivalgásai kíséretében hagyta el Koppenhága kikötőjét. A parton maradtak közül sokan akartak volna jönni velünk, annyira túlzott volt akkor az uralkodó Lind-láz.

Kiérven a sík tengerre, szét kezdék tekinteni. Alig lépvén néhányat, e szavak üték meg fülemet: „I hab me's a mal in Kopf g'setzt ganz Europa z' sehn, und da reis i halt herum.“ Hátra fordulván, egy nagy szakálu s göndör haju fiatal embert pillanték meg, ki egy mellette ülő komor dán úri emberhez intézé a mondottakat. Külsejét tekintve, München egyik serdülő művészeinek, de beszédmódjából ítélve, másnak alig tarthatám mint bécsinek. Megismerködven vele, megtudám tőle, hogy festész. Nagyon panaszkodék, hogy az osztrák kormány nem pártolja eléggé a művészetet, mitsem tesz a fiatal lángelmék kiképzésére, minél fogva ő kénytelen bejárni a nagy világot hogy tanulhasson. Megvallom: nagyon furcsán hangzik festészek, szóval művészek szájából a bécsi szőejtés, valami rendkívüli prózai van e kuszált, elharapott szókban. Nem folytatók sokáig cserebeszédünket, mert a zajlongó tenger szétoszlatá az egész társaságot. Gőzösünk nagyon kényelmes vala; egy év előtt vette a kormány angol társaságtól; fő kellemei jó kandalló, könyvtár s igen téres ebédlő valának, hol egybegyülének az egészségesek, kik közé, hála az égnek! most már én is tartozám. — A szín-

házban látott két angol hölgy szinte velünk utazék. Cso-
dálkoztak, hogy Lind Jenny nem énekel néhány dalt ked-
vökért, miután erre őt kísérő tisztelői megkérték volna;
mi ezt igen természetesnek találók, mert nem minden
hölgy bír Albion idegzetével. Pedig hogy szélvész köze-
pett valaki Norma szerepében lépjen föl, erre minden
esetre edzett idegek kívántatnak. —

Az éj végét szakasztá minden fecsegésnek, s csak a
szélvész zúgása háboritá a köröttünk uralkodó csöndet.
Kandallónkhoz ülve, szabad szárnyalást engedék gondo-
latimnak. Az utóbbi hónapokban látottak újultak meg el-
mémben, taglalgatva s fölélesztve mindazokat, mulaték,
mignem elszenderülvén, az otthoniak képei élénkíték ál-
maimat.

23-kán dél tájban a kielikötőbe érénk. Kiszállván,
legott az indóházhoz sieténk, hogy a rövid idő múlva el-
robogandó vonattal még az nap Altonába s Hamburgba
röpkülhessünk. Hónapok óta csaknem mindig vízen uta-
zánk; ezentúl a tenger s tavak nyugtalan habjait vesszük,
s mitől még inkább tartok mint az oczeán hullámzásaitól,
német gyorskocsik pótolandják.

Hamburg fekvésénél s viszonyainál fogva világváros;
mert minden földrészből gyűlnek ott össze hajók, s azo-
kon számtalan idegen; a nagy német birodalom külkeres-
ködése pedig egészen arra vette útját. Tagadhatlan hogy
kivéve Bécsset, Hamburg az egyesült német államok leg-
nagyobb város. 167,000 lakosa jobbára mind ke-

reszködést üz; itt henye embert nem látunk. A jövedelmes munka következtében többnyire mindenki jókedvű s egészséges; alig van város, melynek nagyságához képest kevesebb szegényei vannak. A fényűzés, a számos dúsdazdag kereskedő családok miatt, nagy; a kényelem- s élvezetnek minden neme ki van fejtve itt.

Belseje, úgy látszik, két arcot — komort s vidort — mutat; az elsőt a tűzvész által megkimélt füstös, izlés nélküli házak, szűk rendetlen utcák és piacok, a másodikat a legujabb modor szerint mintegy varázshatalom által fölépített része képezik. Alig lehet fényesebb pontot képzelni, mint a millyen az *Alster-Basin* s a *Jungfernstieg*. A tó alakja négyszögű, csöndes, sima tük-rét tömérdek hattyu és csinos csolnakok élénkítik. Három oldalról nagyobb részint goth izlés szerint épült házsorok veszik körül, mellyek között a rendkívüli nagyságu, pazarúl s fénynyel rendezött világhírű vendéglők tűnnek föl leginkább mint paloták. A házsorok előtt a tó partját övedző faszor árnyékos sétatért képez; az *Alster-Basin* éjszaki vagy inkább negyedik oldalát gát keríti, melly angol-kert modora szerint fákkal van beültetve. Az ott levő nagyszerű kiosk előtt pihenve, felséges kilátás nyílik a tóra, s a város itt leirt legélénkebb s fényesebb részére. A mi Pétervárott a *Nevsky-prospect*. Párisban a boulevardok, Berlinben a hársfák, az itt a *Jungfernstieg*, gyűlhelye minden szépnek, pihenőnek vagy henyének, szóval a legmulatságosabb s legszebb sétatérek egyike. A már

számtalan év óta jó hírben álló, most egészen újra s pompásan fölépült Streit hôteliében lakván, ablakainkból fenséges kilátásunk volt a Jungfernstiegre, tóra, a szemközt levő angol kertre, s az alattunk csoportosan elhaladó közönségre és fogatokra, melyek itt már egészen angol módor szerint állítvák egybe.

Ebéd közben Európa majdnem minden nyelvén folyt a beszéd: angol, francia, spanyol, portugál, olasz s német egymást váltá fel. Érdekes volt figyelemmel kísérni egyes fajok arczkifejezéseit s a beszéd hangzatát. Leginkább megtarták eredetiségöket, a mindent kiegyenlítő újabb kori művelődés daczára, az angolok és spanyolok. Az idegen nevezetességeket felkaroló, de mégis önhittségtől helyes oknál fogva áthatott Albion, s a régi dicsőségére büszke nemesi gögben felfuvalkodott pyraeneusi félsziget fiait első látásra könnyű kiszemelni a többiek közül. Legközösebb s elvegyült a németek jelleme, mi nézetem szerint onnan származik, mert hazájok kiterjedése s az innen keletkező különböző égaljak befolyása éjszak népeit egészen más alakban tünteti föl, mint a Rajna vagy a déli tartományokét, szóval bizonyos, általánosan helyegző jellege (typusa) nincs e nemzetnek, miből következtetni lehet tán azon feltűnő sajátságukat, hogy mindeütt otthonosok.

A várost övedző boulevardok fasorai, helyenként az Elbára nyiló valóban fenséges kilátással, a város fő kellemei közé tartoznak. Az Elba folyama itt tetemes széles-

ségü, a rajta libegő vitorlás hajók, s az elágazása által képzett szigetek festészi változékonyságot idéznek elé. Különösen nagyszerű e tájkép, mert a boulevardokombokon levén, a folyam képe alattok terül el.

Külső fény által feltűnő palotája vagy középülete alig van a városnak; annál nagyobb számmal láthatók a divatszerűleg rendezett kényelmes magánlakok. Legnevezetesebb épülete pedig a Börze, mert kereskedelmi összeköttetéseinél fogva ez azon pont, mellyből sugárként terjed élet és halál, gazdagság vagy szegénység, jó kedv vagy kétségbe-esés. — Belső roppant nagyságu terme körülfutó oszlopokon nyugszik. E helyt egybegyűlve láthatni minden nap a város főembereit, kik nyugodtan szivarozva várják Merkur adományait vagy kárhozatot hozó vészcsapásait. Az épületben van a bank, biztosító intézet; könyvtár, olvasó szobák a világ minden hírlapjával, s igen jó vendéglő, szóval minden, mi megóvjá az ott társalkodók lelkét és testét a tespedéstől.

Mihály-egyháza a régi, de minden érdek nélküli épület, magas tornyáról messze kilátás nyílik, alattunk terül el a kőszén-füstbe burkolt Hamburg; a boulevardok fái s azok alatt látható számos szélmalomok képzik az egésznek foglaltványát, az Elba kanyarodásai költőiségét.

E városban, hol annyi ember bír, tud s akar mulatni, különféle vegyületű s jellemű tánczvigalmak adatnak az év minden szakában; egy este hármat látogattam meg. Nem a gazdagok termeit, mert azok mindenütt egy-

öntetűek; hanem a nép vigadalmaait kerestem föl, eredetiséget s fesztelenséget ohajtván szemlélhetni. Arns Péter termeiben minden osztály képviselői feltalálhatók; tarka vegyület, mitsem gondolva a szigorú vagy fölületes illem vagy szokás kellékivel, mulat és dorbézol itt. Sokkal érdekesebb a Hamburger Berg. E helyen csupán hajóslegények mulatnak kedveseikkel. Különös nép, durva s faragatlan; de a bátorság s lélekjelenlét jelképeként kedves jelenség nekem. Alig hihető, mi tömérdek pénzt költenek itt el estvéneként. A féltékenység nálók annyira megy hogy, ha akárki csak közelíteni látszik is a velők mulató hölgyekhez, azt bizonyosan megintik, azaz, minden tartózkodás nélkül ebrudon kidobják. Épen midőn jegyet váltva beakaránk menni, röpüle mintegy karj aink közé két, a vendégszeretet rendszabályait túlhágó fiatal hős. — E vad mulatságnak ellentéte az Elba-pavillon, hol tömérdek mesterember feleségeikkel, lányaikkal s legényeikkel tölti együtt az estvét, szerény zene s néhány pohár puncs mellett járják egész éjtszaka, egyenlő kimért lassú léptekkel a keringőt. Lármát vagy czivakodást nem hallani, s táncz közben; a néző mintegy automatokat lát hemzsegni maga körül. Az eredetiségek-szülte ellentétek leginkább mulattatók idegenre nézve; népjellemről és szokásokról csak illy helyeken szerezhetünk kimerítő fogalmat.

Ki nem ismerné Pest utczáin az epert, cseresnyét, szőlőt vagy virágokat áruló fiatal falusi leányokat és me-

nyecskéket? Sokkal szebbek ezeknél a hamburgi *Vierländer*ek. A város közelében élő falusi nép feltűnő viselete s képvonalmai csínossága által. Kék harisnya, fényes czipő, térdig érő, veresfeketével szegett szoknya, világoskék mellény és széles karimáu szalmakalap közönséges öltözetjök; többnyire virágot, gyümölcsöt vagy zöldséget árulnak ez éjszaki szavojárdi nők, Alig van a városnak valamelly pontja, hol ne találkoznánk e kaczer néppel; alig a nappalnak egy órája, mellyben kis virágfüzért ne vásárolnánk az áruikat olly kellemesen kínálni tudó lánykáktól.

Egy délután kellemes kirándulást tevénk *Blankensee* nevű faluba, melly az Elba partján fekszik; híres a szomszédságában levő dombról, honnan messze terjedő kilátást élvezünk a távol fekvő városra, az alattunk hajók által élénkített folyamra, s a tulsó parton látszó hannoverai lapályra. Különösen szép a Hamburgból ide vezető, jó karban tartott út, mellynek széleit a gazdag bankárok nyári lakai s kertjei diszesítik. Az újabb villák, mind goth izlés szerint, pazarlással s fénynyel építvék; a kertek angol modor szerint tervezvék, s többnyire az Elbára nyiló kilátással s tájképpel bírnak.

Hamburgban, mint minden valódi nagy városban, igen kellemesen tölthetjük napjainkat, e mellett, az élvezetek nagyságát tekintve, nem tulságos drágán. — A város boltjai s raktárai feltűnők nagyszerűségök s az árucikkek jósága s finomságánál fogva. Anglia minden ipar-

ezikke épen olly könnyen megszerezhető, mint Sína páratlan ügyességgel készített valamennyi készítménye, s Amerika vagy a török birodalom legfinomabb szivarja vagy dohányja. A száz meg száz hajóval terhelt kikötő partján órákig mulattam, a világ minden részéből érkező vagy innen induló hajókat nézve, bucsúszavakat vagy az érkezőket fogadó örömrivalgásokat hallgatva. — A város belélete rendkívül fesztelen. Szinte jól esett ismét olly helyt lehetnem, hol épen nem ügyelnek az emberre, hol mindenki kedve s kénye szerint cselekedtik, csak polgártársát ne nyugtalanítsa, s ne vétsen az illem szabályai ellen.

Október 27-kén indulánk kis gőzösön a hannoverai parton fekvő Haarburbga; utunk célja a Rajna kies völgyei s regényes váromladékai levén.

Azon tartományok, melyeken ezentúl vezetnek keresztül lépteim, annyiszor s olly ügyes tollak által ismeretvék meg a magyar közönséggel, hogy czélszerűbbnek tartom most — az éjszaki birodalmak honunkban kevésbé ismeretes szokásai s vidékeiről tett jegyzetim végzetével — bucsút venni olvasóimtól.

TARTALOM.

Lap

Stettin. Svinemünde. Tengeri út. Riga. Reval. Kronstadt.	
Pétervár. Nevszki Prospect	1
Pétervár	27
Utazás Moszkvába. Moszkva	56
Stockholm. Upsala. Danemora	80
A svédutak. Trollhättan. Gothaborg. A Sund	109
Koppenhaga. Hamburg	131